

JANIPÄEV

Saabuvaks suvehooajaks

soovitame oma lugupeetud tarvitajaskonnale:

moodsaid kleidi-, mantli- ja voodiriideid;

suures mustrite valikus trükkriideid;

pacimaid kodumaa cottensukki;

uudismustreis meeste sokke, spordi- ja ujumistrikoosid, interlokk trikoopesu, igasugu pitse ja paelu.

A.-S. Oskar Kilgas Vabrik Tallinn, Soo 26

A S. Tartu Pank

ASUT. 1868. A.

PEAPANK: TALLINNAS
OSAKOND: TARTUS

TOIMETAB
KÕIKI PANGATEHINGUID
SISE- JA VÄLISMAAL

VARAKAMBER /// SEIFID
ERITI SOODNE SUVITUSHOOAJAL
VÄÄRTASJADE HOIUKS

Pangaihendus
Londonis:

THE BRITISH OVER-
SEAS BANK LTD.

J A A N I P Ä E V

NOOR-EESTI SUVEALBUM 1938

A. Piip: Landesveeri sõja rahvusvaheline taust
J. Tõnisson: Võidupüha — vabaduspäev!
M. P.: Võnnu
E. Laaman: Fašismi kiusatus konservatismis
L. A.: Pime voorus ja germaani kultuuri võidukäik
J. Vain: Rahvaesinduse vastutavus
Wait: Paar sõna välishorisondist
A. Hanko: Poliitiliste huvide ristlus Kagu-Euroopas
R. Dubois: Suure Euroopa sõja looduslikud põhjused
A. P.: Timotheus Grünthal
Albert: Vaguni aknast
E. R.: Üks põhimõtteline juhtum
J. Simm: Eesti laulupeod
M. Kurs-Olesk: Öppigem ujuma
Sinepi Siim: Meid saagu palju
R. Tiitus: Jaanid jaanitulel
E. R.: Ideed ründavad
P. J.: Quo vadis? ...
M. Pukits: Johann Gottfried Seume

J. Vahtra: Kunstist, kunstiarvustajatest ja publikust
A. V.: Aleksander Uurits
A. Uurits: Muinasjutt meteorist, kes komeediks tahtis saada
K. Melso: Valgemetsas
RINGVAADE:
Q.: Kiri Tallinnast
Osto: Narva ja tema pealinn Jõesuu
O. Tooming: Rakvere ehitab ja kaunistab
J. Kangur: Päikeselinn Pärnu
V. Austa: Tartu teatri 1937/38. viimane poolhooaeg
—r—: Ühest meie imelapsest
V. Poska-Grünthal: Küllastades Viljandi Naisseltsi lastepäevakodu
R.: Häid raamatuid
M. Päss: Õilis kolmik
Karikatuure Gorilt ja R. Tiituselt.

Jaan Vahtra kaanekompositsioon

Metsas jaanitulel

Foto Vain

Landesveeri sõja rahvusvaheline taust

Läti poliitiline areng selle riigi algaastail ei olnud kaugeltki nii sirgjooneline kui Eesti oma. Seda põhjustas asjaolu, et Saksa okupatsiooni väed jäid maale püsima ka pärast sakslaste vaherahu liitlastega, kui ka see, et Läti rahvuslik võimukorraldus ei saanud Maailmasõja sündmuste tõttu areneda nii püsivalt kui Eesti oma.

Peale selle ka vene ja läti enamlaste sissetung Lätimaale oli märksa edukam kui Eestis, võttes enda alla peagu kogu Lätimaa, välja arvatud need osad, kuhu olid jäänud peatuma Saksa riigi sõjavägede riismed. Riias oli võimul Läti Nõukogude valitsus, eesotsas P. Stutška'ga kuni 22. maini 1919, millal selle sealt välja löid von der Goltz'ile alluvad väeosad.

Läti rahvuslik valitsus K. Ulmanis'ega eesotsas oli oma peakorteriks valinud Liibavi (Leepaja), kus tema tegevust aga takistasid seal viibivad saksa väeosad ja balti aadli vabatahtlikud. 16. aprillil 1919 tehti viimaste poolt isegi katse täieliselt hävitada ja vangistada rahvuslikku valitsust, mis küll ebaõnnestus, kuna viimaste juhid leidsid peidupaika Inglise laeval „Saratov“.

Sellele vaatamata moodustati von der Goltz'i õnnistusel uus Läti kodanlik valitsus, omal ajal lugupeetud läti kirjanik-pastori A. Niedra juhatusel, kelle käsutusse andusid nii saksa väeriisemest loodud rauddiviis kui ka balti aadli poolt loodud maakaitsevägi (Landeswehr).

Seega juuni algul 1919. a. pretendeerisid Lätimaa valitsemisele kolm võimu: Läti rahvuslik valitsus (Ulmanis), Läti Nõukogude valitsus (Stutška) ja Läti-Saksa valitsus (Niedra). Esimesel neist oli käsutada kõige vähem maa-ala ja väge, kuid ta oli suutnud hankida juba 1918. a. tunnustuse Britilt (de facto 10. nov. 1918) ja luua tihedaid sidemeid Eesti rahvusliku valitsusega, sellega sõlmides 19. veebr. 1919 sõjalise koostöö lepingu, mille põhjal algas Läti rahvuslike väeosade loomine Eesti pinnal ja enamlaste vabastatud Põhja-Läti anti Läti rahvuslike valitsuse korraldusse. Viimane maa-ala oli ka peagu ainukene territoorium, mis enne Landesveeri sõda oli Läti rahvusliku valitsuse võimu tunnustav.

Läti Nõukogude valitsus, olles sunnitud Riias põgenema, evis võimu Kesk- ja Kagu Lätimaal ning Latgallias, kuid tema sõjaline võim oli lõõnud kõikuma, ning ta väed taganesid, eriti Põhjast Lõunasse tungivate Eesti vägede survele, kes 5. juunil 1919 välja jõudsid Kreutzburgi, vabastades Kesk-Lätit enamlastest.

Enam osa praegusest Lätimaast oli aga Läti-Saksa (Niedra) valitsuse võimuses, kellel oli tugev sõjaline jõud ja kes pretendeeris olla üldvalitsuseks kogu Lätimaa jaoks, samal ajal aga taotles enamlaste kukutamist kogu Nõukogude Venes, sihiga asemele seada saksaõbralik vene kodanlik valitsus. See Niedra valitsus samal ajal püüdis saada enda võimu alla ka enamlastest vabastatud, Eesti ja Läti rahvuslike valitsuste vägede käes olevat Põhja-Lätimaad. Kuid Niedra valitsust ei tunnustanud veel ükski välisriik Läti legaalseks valitsuseks.

Paratamatu oli kokkupõrge, mis saigi oma alguse 2. juunil 1919. a., kus Niedra valitsuse käsutuses olevad segaväed, mida tunneme üldiselt Landesveeri nime all, kohtusid Võnnu linna all enamlasti tagaajavaid Eesti-Läti rahvuslike valitsuste ühiseid väeosi. Relvastatud võitluse ärahoidmiseks asusid vahele liitlaste kohalikud sõjaväelised esindajad, nõudes, et Eesti ja Läti rahvuslikud valitsused tunnustaksid Niedra valitsuse ülemvõimu Läti maa-alal, kindlaks määratud demarkatsiooni joont aluseks võttes. 10. juunil 1919 sõlmiti mõlemate vägede esindajate poolt vastav vaherahu. Sellega oleks Niedra valitsus saavutanud vähemalt „sõjapidaja poole“ õigused, mis tähendab ka seda, et see valitsus oleks võinud tegutseda tema tegeliku võimu all oleval territooriumil ajutise suveräänina. Kuid liitlaste sõjaväelise missiooni juht Briti kindral Gough ei olnud Läti rahvusliku valitsuse pooldajate protesti tõttu nii heatahtlik Niedra valitsuse ja von der Goltzi vastu, ning nõudis endiselt Läti rahvusliku valitsuse võimu tunnustamist ja vastavas osas 10. VI 1919 vaherahu tingimuste muutmist.

Meie teame, et vaherahule veel enne selle möödumist järgnes verine kokkupõrge Landesveeri ja Eesti ning Läti rahvuslike valitsuste vägede vahel, mis tuntud meil Võnnu lahingute nime all. Ma ei peatu selle sõjalise käigu juures, kuigi vajab mainimist, et viimasel poolel lahingute raskus oli kanda eestlastel, kelledega koos sõdisid veel võrdlemisi vähearvulised Läti rahvusliku valitsuse väeosad. Niedra valitsusvõimu tunnustav Landesveer purustati täielikult lahinguväljal ja nende riismeid taga ajades jõudsid eesti väed Riia alla. Liitlaste survele olid nad sunnitud peatuma enne Riiga jõudmist 3. juulil 1919. a. Strazdenhof'is (Strazda) sõlmitud vaherahu järgi.

Liitlaste esindajate mõjutustest koha peal on kirjutatud küllaldaselt ja üksikasjaliselt.

Siin tahaksin ära märkida vaid seda, et läbirääkimisi ses asjas peeti ka Pariisis. Juba aprillikuust saadik 1919 oli Eestil õnnestunud bankida toidu- ja muud varustust Ameerika Ühendriikide võimudelt, eriti ARA (Ameerika Abiandmise Komitee, juhataja H. Hoover) kui ka Ameerika sõjatagavarade likvideerimise komisjoni kaudu. Laev laeva järele oli Eestisse jõudnud jahu, liha, saapaid jne. Kuid juuni viimastel päevadel kutsus ARA esindaja kolonel Logan mind enda juurde ja süüdistas, et meie väed tarvitavat lahingutes ka mürkgaase. Ma vastasin, et see on võimatu sel lihtsal põhjusel, et meil mürkgaase üldse ei ole. Pool naljatades tähendasin, et kui tõesti säärast asja on olnud ja kui Ameerika esindajad koha peal seda tõesti on kindlasti näinud, siis võis see küll olla ainult Landesveerilt äravõetud gaas, mida meie mehed põgenejatele enestele järele saatsid. Kol. Logan naeratas, ning rahuldus seletusega.

2. juulil 1919 kutsus sama kol. Logan kiires korras mind uuesti enda juurde ja teatas ärevalt, et kol. Green telegraferivat Riias, eestlased olla Riia all ning ah-

vardavat Riiga sisse tungida, millele liitlaste esindajad kardavad järgnevat üldist verevalamist ja rüüstamist. ARA esimehe Hooveri ja Ameerika rahu delegatsiooni nimel nõudis ta viivitamatut eestlaste Riiga tungimise seismapanekut, ähvardades, et kui seda ei tehta, siis mitte üksi Ameerika ei katkesta oma varustuse saatmist Eestile, vaid nad tahavad üles kutsuda kõiki liitlasi kohe lõpetama Eesti kui röövvägede toetamist.

Teatasin oma jutuaamisest kohe meie rahudelegatsioonile, eesotsas välisminister J. Poskaga, ning saatsime kohe Tallinna ka vastava telegrammi. Kas see telegramm ja Pariisi ähvardused mõju avaldasid meie vägede tungi seismapanekuks, ei ole mul korda läinud kindlaks teha. Kui ma aga järgmisel päeval teatasin kol. Loganile vaherahust, oli ta sellest juba kuulnud ja ütles, et tema parema arusaamise järgi olla meie poliitiliselt talitanud ainuõigelt, et Riiga oma vägesid ei lasknud.

Võidupüha — vabaduspäev!

Iseseisvuspäev keset talve karmust ja külma tõmbab kitsad piirid rahva vabale eneseavaldamisele. Isegi lihtne koondumine suuremateks koosolekuteks on raskeandatud. 24. veebruar võib jääda ametlikuks pühaks, ilma et pikapeale saadaks laiemaid hulki selle kaudu kaasa kiskuda isamaalikule elevusele. Iseseisvuse idee elustamiseks ja riikliku mõtte süvendamiseks rahvahinges oleks tähtis võimaldada laialistele hulkadele aktiivselt kaasa elada omariikluse mõttele rahvuslikul pühal.

Neil kaalutlustel oli juba paljude aastate eest, eriti Riigikogu ringkondades liikvel mõte, et tuleks luua riiklik püha kevadsuve ilusal ajal, kus laialised rahvahulgad saaksid aktiivselt osa võtta isamaalikest üritustest.

Võidupüha määramisega näisid need soovid teostuvat.

Võidupüha pidi kõigepealt tähistama eesti rahvaväe hiilgavat võitu Saksa „landeswehr'i“ üle, kes oli meile kallale tungimas, et hävitada noort Eesti omariiklust. Ühtlasi taheti selle päevaga austuses mälestada meie esivanemate kangelaslikke võitlusi oma vabaduse eest.

Võidupüha pidi kujunema rahvuslikuks pidupäevaks, kus mälestades mineviku võitlusi ja saavutusi kinnitaks oma tahet ning võetaks hoogu vaba Eesti kindlustamiseks ja kaitsmiseks tulevikus.

Nende kõrgete sihtide taotlemisel on kahtlemata tarvilik, et meie rahva enesetunne ja usaldus oma võimesse kasvaks. Seks peab kaasa aitama rööm mineviku saavutuste üle. Põliste vastaste, „landeswehri“ purustamine ei tõstnud mitte ainult meie vahvate vabadusvõitlejate meeoleolu, vaid elustab ka järeltulevate enesetunnet ning iseteadvust.

Ometi ei tohita piirduda sellega, et end soojendatakse mineviku paistel. Tarvis ühtlasi edasi arendada neid jõudusid, mis on kandnud endisi võite.

Eesti rahvaväe hiilgavat edu võitlustes „landeswehr'i“ vastu on kandnud just moraalsed tegurid. Eestlaste kirjeldamatu vaimustus ja kangelaslik võitlusind otsusta-

Landesveeri lüüasaamise rahvusvahelised tagajärjed aga võib-olla on veel suuremad kui otse sõjalised.

Esiteks kadus siinapiiril Niedra valitsus ning Läti rahvuslik valitsus K. Ulmanisega eesotsas sai tõeliseks valitsuseks Lätis. Samal ajal tähendas see ka alalise Saksa ekspansiooni ähvarduse kadu meie lõunapiiril ja Eesti-Läti liidu tekkimise võimalust.

Teiseks, Eesti enese rahvusvaheline seisukord tugevnes kahes suunas: a) välismaail hakati hindama Eesti sõjalist jõudu ning tema välispoliitika koordineerimise võimet üldiste rahvusvahelise elu põhimõtetega; b) Nõukogude Venel pidi kaduma kartus selles, et Baltimaadest luuakse muudetud kujul Saksa riigi eelkants, mis tähendas, et rahu küsimust Eesti-Vene sõja lõpetamisel võis vaadelda kui puht kahe sõdija eneste asja.

Ajaloo kõik õigustas mõlemaid tulemusi.

A. Piip

sid Võnnu lahingu ning murdsid isegi Saksa raudviisi jõu.

Võib-olla virgus sel ajaloolisel silmapilgul meie meeste hinges ja teadvuses mälestus neist kurbloolistest sündmustest, kus aastasadade eest meie esivanemad Saksa vallutajate paremate relvade hoopide all kaotasid ühes eluga vabaduse ja koduse pinna. Aastasadade pikkune ülekohus ja kannatused haarasid eesti vabadusvõitlejate meeli ja mõtteid. Viha paisutas meestel rinda, nii et nad kui maruhoog tungisid võitlusse, milles pidid alla jääma võõrad pealetungijad, keda oli kihutama ainult võim ja vallutamise tung.

Meie mehed tormasid lahingusse surmapõlgliku vahvusega just selles alateadlikus tundes, et landeswehrlaste on tegemist ajalooliste vaenlastega, kes nüüd jälle meie maale kallale tungivad, et meilt võtta, mis meile kõige kallim — meie noort iseseisvust, meie vabadust!

Loomalik viha hävitab ja purustab, kuid väsis varsti.

Eesti rahvaväe võitlusind viis aga mehed Saksa „landeswehr'i“ kannul Riia väravate ette ja oleks nii tiivustanud veel edasistele suurtegedele, ilma et oleks tuntud tülpimust. Taibati, et oli kaalul meie maa ja rahva saatuse, vabaduse ning tuleviku.

Võidupüha pühitsedes ainult võidutseda või oma enesetunnet soojendada meie vabadusvõitlejate surmapõlgliku vahvuse helgil tähendaks alahinnata neid motiive, mis viisid tulle meie mehi kangelaslikus võitluses Saksa „landeswehr'i“ või Vene punaväe kallale tungi vastu.

Iseseisva omariikluse tundele virgunud rahva vabaduse armastus kõigepealt oli tõukejõuks, mis mõne kuu jooksul tegi rahulikest haritlastest või lihtsatest maameestest ja töölistest sangarlikud vabadusvõitlejad.

Nagu ka meie esivanemate visa võitlust Saksa raudrüütlite vastu ja õnnetuud mässukatseid vallutajate võimu

vastu iseloomustab just tung kodukaitsele ja vabadusele.

Tahetakse õieti pühitseda Vabadussõja ning meie esivanemate võitluste mälestust, siis ei tohita mitte leppida võidutseva enesetunde õhutamisega. See ei viiks meie põlve mitte kaugele. Vahvuse asemel avateldaks nõrku upsakusele; sisemise suuruse asemel suurustelelisele.

Isegi saksa suurrahvas kannatas seesmiselt ränka kahju Sedan-peo vaimu all.

Süvenetakse aga vabaduse vaimu, mis on meie

rahvast ligemas ja kaugemas minevikus juhtinud võitlusesse ülivõimu ja vägivalda vastu, siis rikastub meie tulev põlv võidupüha eelvuses aastast aastasse.

Alles sellel teel võib meie rahvas tõusta suveräänse rahva järjele, kes on suuteline kandma ja kaitsma iseisvalt omariiklust. Sest üksnes rahvas, kes hindab vabadust üle kõige, on võimeline kujundama oma elu iseseisva riikluse alusel.

Võidupüha peab kujunema vabaduspäevaks — alles siis täidab ta oma ülesannet meie rahvuslikus arengus.

Jaani Tõnisson

Võnnu

Sajandite eest aset leidnud sakslaste ekspansioon itta tähendas ei midagi muud kui Läänemere- maade vallutamist. Meie ajalooline õnn seisib veel selleski, et vallutamine ei tähendanud asustamist. See asjaolu kindlustas meie rahvusliku enesesäilitamise. Aga kõik, mida meile andis tollaegne kirik vaimselt, tuli tasuda materiaalselt tuhandekordse kaalu ja hinnaga. Seepärast siis meie rahvusliku renessansi ja ärkusajal kirikuõpetajate dr. J. Hurda, M. Jürmanni, J. Bergmanni ja teiste toetatud kirikumeelne poliitiline mõtteliikumine ei olnud kaugeltki nii populaarne kui J. Köleri ja dr. M. Veske, C. R. Jakobsoni „Sakala“ ning J. Järve „Virulase“ ühiskondlik-vabameelne mõtteliikumine. Ajaloolised lahingud Võnnu all 1919. a. tähendasid raskeid päevi baltlusele ja kohutavat hinnalangust balti-saksa kultuurilistele ja majanduslikele püüetele Läänemere mail.

Vastandina vana-saksa mõjutustele tuleb meil prantsuse revolutsiooniliste ideede viljakas mõju esmakordselt nähtavale 1812. a. Läänemere maade ajaloolistes reformides. Ja kuigi nende reformidega ei jäänud — ja ei võinudki jääda rahule talupoeg, siis tähendasid 1812. a. reformid ometi suurt murrangut ja emantsipatsiooni Läänemere maade rahvaste peres. Siit peale algas rahvuslik vabanemine saksa ekspansiooni mõjudest. Tõsi, see vabanemine ise sündis pikaldaselt ja aeganõudvalt, nagu rahvaste ajalugu ikka, kus mõõduandvad ei ole aastad, vaid heal juhul aastakümned. Aga see vabanemine võis teostuda pööranguliselt küll alles peale heitlusi Võnnu all aastal 1919, kus löödi tagasi saksa pealetungiv rauddiviis ja landesveer. Seda ränkasket lüüasaamist ei ole unustanud tuntud rahvusvaheline juhusteotsija kindral Goltz ka oma memuaarides.

Kui Põhja-Ameerika oli kaua aega ainulaadiliseks maaks, kus olid riigiõiguslikult rakendamist leidnud Euroopa XVIII sajandi vabariiklikud ja liberaalsed filosoofilised ideed, siis domineerisid omakorda Eesti 1920. a. põhiseaduses Euroopa XIX sajandi kõige moodsamad demokraatlikud põhilased. See oli teostatav, kuna meilgi puudusid seisuslikud ja kastilised vahed ning puudus ka konservatiivne bürokraatlik rutiin, mis oleks võinud takistada ja segada Vabadussõja keeristes kokkuastuva Asutava Kogu seadusandlikku tööd meie esimese põhiseaduse loomisel. Lahingud Võnnu all mõjutasid oluliselt Asutava Kogu seadusandlust, kes vastu võttis peale Põhiseaduse ka veel ajaloolise Maaseaduse.

Nii aitasid Võnnu lahingud tunduvalt kaasa, et võis kogu oma hiilguses mõjule pääseda Asutava Kogu seadusandluse demokraatlik tuum, mille tähendust oleme võinud märgata veel hilisaegadelgi, kus meie tõusvat avalikkust kummitas Euroopa lajutav autoritaarne reaali-teet.

*

Võnnu! Võnnu! See nimi paelus pingeliselt juunikuu päeval 1919. a. meie rahvaväe mõtteid ja meeli. 1919. a. 23. juuni hommikukoidikul oli nende ridade kirjutajalgi rivikorraline juhus marssida Võndu. Sinendavat taevakummi täitis kuulipildujate monotoonne ragistamine. Rahulikult ja enesesesüvenenult sammus relvastatud meeskond sellel lahingukorralisel retkel üle haljendavate põldude, aasade ja läbi tiheda, sõduritele üle pea kasvava rukkiväljagi, et eemale tõrjuda võnnueelsetelt positsioonidelt vaenlast. Veel samal päeval liikusid meie meeskonnad Võnnust Hinzenbergi ja Rodenpoisi tulilõikudele. Aga oli palju ka neid, kes ei leidnud enam tagasitulemisteed sellelt saatuslikult Võnnu-Riia retkelt. Sellepärast on õigem, kui võidupühad ei muutuks ainuüksi tühipaljasteks pillerkaaritamisteks.

*

Suur-saksa ekspansioon kummitab tänapäeva Euroopat samuti nagu Vabadussõja päevil Läänemere maidki. Ajaloolised võitlused Võnnu alt Riiani olid meie tõusva rahvusliku mõtte tõeliseks eneseteostuseks, mille tagajärgede hindamine on tänapäeval võib-olla veel koguni liiga varane. Siin oli tegev ülemjuhataja J. Laidoner, kes õigeaegselt ja enamlaste märkamata juhtis meie väeosad enamlaste rindelt Võnnu-Riia sektorile. Siin olid ka J. Laidoneri lähemad kaastöölised — Pödder, Parts ja Reek. Siin meie väeosade tundmatud sõdurid, kes tungisid üks teise õhutatuna heitlustesse, et tapelda elu ja surma peale, et võidelda rahva parema ja võib-olla rahulikuma ning õnnelikuma homse päeva eest. Lahingud Võnnu alt Riiani, nagu meie Vabadussõdagi, raputasid unest eesti rahva loovad jõud kõikidel aladel. Lahingud Võnnu alt Riiani näitasid meie maale ja rahvale õige asupaiga üldises rahvusvahelises peres. Eestlus sai siin hoopis teise sisulise mõtte kui senini. Lahingud Võnnu alt Riiani — see oli võitleva eesti rahva ajalooline ja ka kõlav vastus suursaksa kõikidele — olnud ja veel olematutelegi ekspansioonidele.

M. P.

FAŠISMI KIUSATUS KONSERVATISMIS

„Fašismil pole midagi tegemist vana korraga. Meie, fašistid, meie üksi oleme korratus, loov korratus.“
„Critica Fascista“, 1938.

„Tänini ja ainult tänini oleme me kasulikud olnud omanike kihtidele ja kõigile äraahmunud inimestele, kes nägid kommunismis sotsiaalse probleemi kuratlikku heerooldit. Kõik need head inimesed peavad aru saama, — ja me veeneme neid varsti selles, et sotsiaalne probleem on üle läinud meie õlgadele ja et neil õigem on meid enam karta kui kommunismi.“
Mussolini ajakiri „Gerarchia“, 1938 aprill.

Oleme kuulnud, et fašism on Maailmasõja pärandus. Et ta kõige otsemal kombel on ka meie langesveerisõja pärandus, see torkab silma vahest lähemal vaatlusel. Tõepoolest: tolleaegse Kuramaa „Freikorps“ide eesotsas näeme pärastisi nii kuulsaid nägusid, SA ja SS nimekaid juhte: Petersdorff, Heines, von Pfeffer, Ernst, Heydebreck, Dalegue, Röhm, krahv Medem jt. Kõige isemeelsemad neist langesid 30. juunil 1934. Kuramaa „kontrevolutsiooni vägi“ oli n. ö. nende „esimeseks suleprooviks“.

Hiljem oleme näinud fašismi vaimset pealetungi. Üks iseloomulik külg sellest on — fašismi sissetung konservatiivsesse ollustesse, võib koguni öelda: konservatiivsete äraahvatlemine fašismi poolt.

See algas Saksamaal, kui saksa rahvuslased löid rahvussotsialistidega nn. Harzburgi ühisrinda ja Papen ning Hugenberg kurameerisid Hitleriga, kuni see neile jala taha pani. Siis tegi Soome alalhoidlik kokoomus järele sama armukevade Lapuaga. Meie oma „ärimeestest ja majaomanikest“ pole rääkidagi. Ka hoopis teisteski ringides peetakse meil tänapäevalgi fašistlikke ja konservatiivseid püüdeid täitsa üheks ning seksksamaks.

Ometi on nende vahel olulisi vahesid, mis Saksamaal juba ilmsiks tulnud ja mujalgi paratamatult ilmsiks tulevad. Emb-kumb peab neist siis taganema. Nagu senine kogemus näitab, on taganema sunnitud see, kes hiljem olukorda taipab. Sümboolne on selleks, kuidas saksa rahvuslaste rühma esimees dr. Oberfohren 1933. a. endale kuuli pähe kihutas, kui suur mäng oli kaotatud.

*

Meil ei paista see nii silma, sest et meil konservatiivsed ideed kunagi pole väljakujunenud olnud. On küll üks ja teine poliitikategelane end alalhoidlaseks tunnistanud. Kuid alalhoidlikku erakonda pole tekkinud. Kus seks kõige enam eeldusi olnud — põllumeeste kogudes, — seal on alalhoidliku riigiidee väljakujunemist takistanud kihivõitluse idee, mis igasuguse riigimõttega järele vastuolus, — olgu siis kui riiki võtta marksistlikus käsituses — ühe kihi diktatuurina teiste üle, — see aade on aga revolutsiooniline ja mitte milgi kombel konservatiivne.

Nii imelik kui see ka tundub: marksism on olnud meie kõikide kooliõpetaja. Ta on meie kodanlasele ja talupojale kätte õpetanud klassivõitluse dogmad. Ja oma diktatuuri ideaali on ta edasi pärandanud meie fašismile.

*

Mõlemad — fašism kui ka konservatism — on meil alles kristalliseerumata, — seepärast ka raske nende vahel vahet teha.

Sagedasti võib kuulda: vahe liberalismi ja konservatismi vahel seisvat selles, et liberalism tunnustab isiku, konservatism — riigi primaati. Ja kuna fašism riigi pri-

maadil seisabki, siis tähendab, et konservatism ja fašism sulavad ühte.

Tõelikult pole nii. Konservatismis mängib küll riigivõim märksa suuremat osa kui liberalismis. Kuid riigi primaadini ei ulatu seal asi siiski mitte.

Sügavam vahe liberalismi ja konservatismi vahel peitub nende ellusuhtumises. Liberalism on optimistlikum: ta usub elu spontaanseid loovaid jõude ja nende enesekorraldus- ning arenguvõimeid. Tema lähtekohaks on — loomulik kooskõla.

Konservatism on pessimistlikum. Loovate jõudude kõrval näeb ta ka hävitavaid. Viimaste tagasihoidmisest tekib elu alalhoidmise, säilitamise probleem. Elu kestvust säilitavad, kultuurikandvad pärimused, traditsioonid ja harjumused saavad seega suure tähtsuse.

Konservaator on skeptiline isegi niisuguste poliitiliste nähtuste suhtes, mida teised loevad positiivseiks. Nii kirjutab dr. L. Ljunglund: „Kiidetakse idealismi nende rühmade, ühiskonnaklasside, rahvaste juures, kelle üksmeel on tekkinud välise surve tõttu. Aga mis sünnib tõelikkuses? Inimeste kokkusulutamise ühiseis kannatusis ja lootusis kõlbab küll nn. saatuse pimedate tööriistade loomiseks rahutuste, revolutsioonide ja sõdade ajal, kuid harva — mõistlikkude ühiskonna kujundajate kasvatamiseks. Sest selle ühistundelise solidaarsuse taga seisab — lootuste fanatism, mis ikka kaldub minema äärmusisse — kannatusest ja kaastundest — julmusesse ja hoolimatusesse, niipea kui seks avanevad võimalused. Meie aeg on täis säärast lõhkeainet“ („Poliitilised peavoolud“, Elav Teadus, nr. 48, lk. 8).

Sama rootsi konservaator loeb ühiskonna ideaaliks vaimset eluühtlust — üksiku täiuslikustamiskoolina. Nii siis siingi — isiku primaat. Selle nimel hüljatakse käsitust kui võimuloleva ühiskonna rühma huvide teenimist. „Juba roomlased mõistsid, et niisugune olukord tähendab ühiskonna organisatoorsete jõudude langust, ja löid vanasõna: „Mida enam seadusi, seda halvem riik“. Iga ühiskonna ja õigusekorralduse eesmärgiks olgu muutumatult, et see peab hõlbustama üksikute ühiskonnaliikmete enesetäiendamispüüdeid.“

Samas mõttes seletab ka lord Hugh Cecil inglise konservatismi põhialuseid:

Nii ajalooliselt kui oluliselt on isik enne riiki. Mõneski suhtes on isik küll samavõrra ärarippuv riigist nagu riik isikust. Kuid inimese loomuses on vaimne keskus, mis asub väljaspool riigi sfääri. Inimliku vooruse ja puudumata. Kõlblus on isiklik asi — ja see annab isikule primaadi riigi üle. Riik on isikute kogu, kes teotsevad kõlbluste kohustuste põhjal, mis valitsevad nende isikute üle. Ses mõttes tuleb hüljata igasugust „raison d'etat“, olgu sise- või välispoliitikas, kui seega mõeldakse, et riik

võib käsitada kõlblust, mis lahku läheb isiklikust kõblusest. Isik on päike, riik — ainult kuu, mis hiilgab laenatud valgusega.

Kui konservatism nii kategeooriliselt rõhutab isiku primaati, milles erineb ta siis liberalismist? Peamiselt selles, et konservatism alistab isikut tsivilisatsiooni ja kultuuri nõuetele. „Ei jätku sellest,“ ütleb Ljunglund, „et anda maailmale demokraatiat. Vaid talle peab andma tsiviliseeritud demokraatiat, kui ei taheta, et ta hukuks.“

„Ainult see ühiskond on küps demokraatia jaoks, kes omab küllaldaselt suure vaimse eliidi sääraseid isikuid, kes on läbi imunud arusaamisega tsivilisatoorsete põhimõtete mõõdapääsematusest üksiku ja üldsuse kasuks ning kes on valmis tarvitama kõike oma jõudu nende teostamiseks.“

Kui need konservatismi alused selgeks teha, siis torakab kohe silma, kui järsult fašism neist lahku läheb. Fašismile ei tähenda isik mitte midagi, riik on kõik. Seega ei maksa ka senise kultuuri pärimused midagi, vaid riik loob endale omaenda kultuuri omaenda vajaduste — *raison d'être* — kohaselt.

Liberalism ja konservatism on Euroopa individualistliku kultuuri sünnitused. Fašism on uue aja massi kollektivismi väljendus. Kuigi tal on konservatismiga mõndagi ühist, — nimelt inimese alateadliku külje ja riigivõimu tähtsuse hindamises, — on ta lähemalt sugulane sotsialismiga, kelle kollektivismi ta viis viimsete järeldesteni. Sotsialism ohverdab isiku huvid ühiskonna arengule, seks et luua tuleviku ühiskonda, kus isik ometi viimaks saaks täielikult areneda. Vähemalt oma lõpu-ideaalis jääb sotsialism siiski individualistlikuks. Fašism pole seda lõpuideaaliski. Tema ideaal on — sipelgapesa, kelle liikmed töötavad ainult ühiskonna kõvendamiseks.

Seepärast oli Itaalia parlamendiliikmel Pavolinil teataval määral õigus, kui ta neil päevil välispoliitika uurimise kongressil Milanos ütles:

„Ei midagi ärrita fašisti enam, kui neid loetakse korra säilitajaiks. Fašismil pole midagi tegemist vana korraga. Nagu „*Critica Fascista*“, — ajakiri, mida Bottai välja annab, oma viimases numbris ütleb: „Meie, fašistid, meie ükski oleme korratus, loov korratus.“

Ei midagi ärrita fašiste enam, kui neile sümpatiseeritakse ja koguni neid jäljendatakse kommunismi kartusest. Juhtiv fašistlik ajakiri „*Gerarchia*“, mis Mussolini poolt asutatud, kirjutab:

„Tänini ja ainult tänini oleme me kasulikud olnud omanike kihtidele ja kõigile äraehmunud inimestele, kes nägid kommunismis sotsiaalse probleemi kuratlikku heerooldit. Kõik need head inimesed peavad aru saama — ja me veename neid varsti selles —, et sotsiaalne probleem on üle läinud meie õlgadele ja et neil õigem on meid enam karta kui kommunismi.“

Sedasama tunnistavad ka võõrad kõrvaltvaatajad: fašismi areng viib paratamatult teda samale teele, mis enamluski: isiku järk-järgulisele väljasurumisele kõigilt aladelt ja tema asendamisele riigi bürokraatilise aparaadiga, õiguskorra asendamisele revolutsioonilise dünamiikaga, kultuuri asendamisele massiinstinktidega.

Ses mõttes tunnistas Pavolinigi fašismi — enamluse

järglaseks ja pärijaks: enamlus olevat vana ajaloolise järgu lõpp, fašism — uue ajajärgu algus.

Seepärast pole see mitte paljas kitsarinnaline sallimatus, kui rahvussotsialism Saksamaa kirikuid riigile sunnib alistuma. Ta on ainult järjekindel oma sisemises loogikas: kui riik üle isiku, siis järelikult ei tohi ka isiku südametunnistuses midagi olla, mille kohta riigil poleks ütlemit. Riik ise on saanud ülimaks jumaluseks.

*

Konservatiivsed ollused on mõnelgi pool katsunud kasutada kas fašismi ennast või ka fašistlike meetodeid liberalismi või sotsialismi hukutamiseks. Mis on tulemused?

Fašism nimetab end ise dünamiiliseks liikumiseks. Seega on ta tabanud enda revolutsioonilist olemust. Ta on nagu vurr, mis püsti võib seista ainult seni, kuni ta liigub, s. o. kuni teostab massi instinkte. Kui ta seisma jääb, s. o. massidest end tahab emantsipeerida, peab ta paratamatult kukkuma, sest oma tegevusega on ta kõik konservatiivsed ollused ühiskonnas ja selle kultuuris ära söönud: kõik usu, teaduse ja kunsti, mis mitte riigivõimust ära ei ripu, kogu õigusliku korra ja majandusliku isetegevuse, mis rahvahulkade luusse ja lihasse võiksid kasvada ja tema iseloomu kasvatada. Selle asemel on rahvamassid tuisuliivana tema all, kes õpetatud kõike riigilt nõudma, ei midagi aga iseenestelt, kellel puudub isiklik vastutustunne, sest et neis isiku väljaarenemine on sihikindlalt summutatud. Missugustele psühholoogilistele paroksismidele ja katastroofidele sääraseid massid võimsad, sellest ei anna senise ajaloo raskemadki vapustused veel täit ettekujutust.

Loota ses laostatud ja laastatud olukorras millelegi püsivale ja põlisele on kõige ohtlikum enesepete. Kui vapustused sellest enesepettest aegsasti üles ei ärata, siis lõpeb see paratamatult revolutsioonilise katastroofiga: kord, mis on seisnud paljal vägivaldall, langeb tühjusse, mille ta ise enda ümber loonud. *Ed. Laaman*

Kolm Tartu naisadvokaati sõidul Tallinna adv. peakoosolekule. Vasakult: prl. O. Olesk, pr. V. Poska-Grünthal. Taga pr. O. Ilus

Pime voorus ja germaani kultuuri võidukäik

Germaani kultuur

„Chamberlain*) teeb osava taskukunstniku töö ära ja seletab tõsise näoga: „Sa ei pea riisuma, teise naist ega last teotama“ — need käsud maksavad ainult oma rahvuse liikmete kohta; võõra rahvuse vastu on kõik lubatud. Mis on kreeka sofistid Chamberlaini kõrval?

Chamberlain ütles sõna-sõnalt: Meie kaitseme ennast sihikindlalt kõige vastu, mis mitte germaaniline ei ole; meie lootame oma valitsust ikka enam üle maapinna ja üle looduse jõudude, ja katsume iseäranis tervet sisetmist ilma oma alla heita, selle läbi, et meie neid, kes mitte meie hulgast ei ole ja siiski meie mõtlemisele tahavad mõjuda, — halastamata põrmusse rusume ja enesest välja heidame.

Edasi kilkab Chamberlain veel tooremas sõjakisas — gegen alles Ungermanische.“ (Päevamured“ I, lk. 47, 1908. a.)

„V. Reiman näeb „Eesti Kirjanduses“ 1908 palju vaeva, et põhjendada, miks muiste eestlased nii puudulikkude sõjariistadega vaenlasele vastu läksid.

Palju õpetlikum oleks seletada, miks praeguse aja eestlased nii „inermes“, kaitseta, võitlusväljal seisavad.

Paks pealagi on igatahes vähe ühekülgne kilp.“

(„Päevamured“ I, lk. 48, 1908. a.)

„Praeguse aja — germaani tõu — kultuur on väga vähe kultuuri, hariduse õitseaeg. Germaani-saksa tõu sõjakus rusub kõige edenemise peal. Seal on püssirohu ait, mille ligidal valguse tulega käimine ja viibimine keelatud on.

Peab ikka jälle üldist arvamist kultuuritoodetest läbi vaatama, et meie leiva asemel mitte kive ei saaks.

Taimedel on eluõigus, putukate õigust elutseda ei ole keegi küsimuse alla võtnud. Meie aja targad kuulutavad aga, et ainult „kövematel“, kangematel tõugudel eluõigus olla, teised peavad kaduma. Otse vastik on Gobineau'd, tõumäratsete isa, kuulda, kui ta kinnitab: „Buddha õpetus on etteheidet ära teeninud, et tema enese ümber kõiksugust inimese-rämpsu (langenud isikuid) kogus!“

Missugune eksijäreldus Darwini õpetuse nõrkade külgedel põhjal!

Elavas looduses ei näe meie midagi säärasest vägevamate eesõigusest. Ümberpöördult: kõige enam hoolt kantakse väetimate laste eest; surevad kõige vanemad, kõige targemad. Terve rahvaharidus on peaaesjalikult laste kasvatus. Üksikud rahvad on lastevanemate vahekorras üksteisega. Ebakultuur hiilib, keda hävitada, päris kultuur vaatab, keda elustada...

See maksab niisama üksiku kui rahvaste kohta.

Terve senine kultuur — on nõrkade upitamine. Kõige suuremad inimessoo õpetajad on nõrkadele elanud ja õpetanud. Usu püüded tahavad nõrku, rõhutuid kosutada. Ühiselu uuemad püüded sihivad sinnasamasse: nõrku nii ligindada, ühendada, et nad vägevamate võimule alla ei jääks.“ („Päevamured“ I, lk. 53—54, 1908. a.)

Täpselt kolmkümmend aastat on möödas, kui „Päevamurede“ autor need read kirjutas. Kas germaani kultuur ei tee tänapäev oma võidukäiku!

Pime voorus

P. Krusteni romaanis „Pime voorus“ kuuleme, et see „germaani kultuur“ on meie külaühiskonna igivana ürg-omandus. Kas praegune naabrirahva ideoloog Alfred Rosenberg, kes pärit Tallinnamaalt, pole ka meie külaühiskonnast midagi õppinud?

Vello Jaagomäe, noor kirjanik, vist suvitab maal pea-

*) H. S. Chamberlain „Die Grundlagen des XIX. Jahrhunderts“ autor, Alfred Rosenbergi „Der Muthos des XX. Jahrhunderts“ eelkäija ja saksa tõu märatseja.

linna külje all ja katsub ka ümbruskonna inimeste elu ja olu õilsamaks teha, sest tema arust „ainult õilistudes saavutab inimene jumalaläheduse“. Seejuures tutvub tema uue ajastu koolijuhatajaga „kelle tuba on puhas ja sisustatud värskes moodsas mööbliga“. Kirjaniku ja koolijuhataja vahel tekib vaidlus tänapäeva kasvatusel ja vooruste kohta lk. 134—137):

„Jumalaläheduse!“ naerab jälle koolijuhataja. „Me peame ikka arvestama ka tegeliku elu nõudeid.“

„Mis nõuded need on?“

„Mis kasu sest on, kui me kasvataks inimesi ingliteks, kuid need inglid jääksid teiste rahvaste jalge alla? Praegune aeg nõuab, et rahvas oleks jõuline.“

„Teie meelest õilsus nõrgestab rahva vaimu?“

„Kui meie ümber on julmust, siis peab ka meis olema julmust vastusurveys.“

„Arendate teie siis oma poistes ja plikades julmust?“

„Minul ei ole vaja seda teha...“

„Sellepärast, et soome sugu rahvas on juba oma iseloomult julm.“

„See on ta voorus, sest see on iga tugeva ja valitseva rahva iseloomu peamisi jooni.“

„Nii, nii, siis teie õigustate julmust...“

„Imelik küll,“ ütleb koolijuhataja. „Teie tahate näha eestlast teissugusena, kui ta on. Kui mina oleksin kirjanik, siis mina aina rõhutaksin oma teostes me rahva iseloomulikke jooni.“

„Mina vaatan inimest väljaspool rahvast.“

„Kas see pole moestlänud kosmopoliitsemine? Igal rahval peab ju olema oma nägu. Aga teie kisuksite, kui see oleks teie võimuses, rahva omapära maha...“

„Niisugust kasvatusi ma küll ei tunnusta, mis nõrgestaks rahva jõulisi omadusi.“

„Kas teie tunnete Nasva Intut?“ (Küla pussikangelane. Toimetaja märk.)

„Olen temast kuulnud.“

„Tema passiks vist teie arvates noorsoole nii-ütelda muster-eestlaseks. See sangar aga on kahjuks praegu vanglas.“

„Kellel ei ole endadistsipliini, see ei ole kellegi sangar.“

„Siiski. Temal on otse kalevipoeglikke omadusi. Ta on jõuline ja julm, ta on vähese mõistuse ja suure unega...“

„Kes on selles süüdi? Kes peaks temas äratama vaimseid huve?“

Koolijuhataja kehitab õlgu ja ütleb ootamatult:

„Meil on väike palk, selle eest ei või nõuda nii palju, kui teie tahaksite nõuda.“

„Rohkem ma ei nõuagi teilt,“ ütleb Jaagomäe. „Siin on nüüd selgust, julgust ja avameelsust küllalt.“

Uued ajad, uued näod, igivanad, aga ikka vastsed ideaalid.

Nasva Intu

Nasva Intu, küla pussikangelane — sangar, kes naljaviluks küla karjasel „tõmbas noaga mao maha“ (lk. 108) — vaat' see on uueaja kasvatusel ideaal: „Siiski temal on otse kalevipoeglikke omadusi. Ta on jõuline ja julm, ta on vähese mõistuse ja suure unega“ (lk. 135). Kuidas see sangar välja näeb, sellest ilus pilt, kui konstaabel tuleb Nasva Intut peale karjase tapmist vahistama (lk. 108—109):

Intu on aga nüüd tares...

Konstaabel tellib kahte külameest, et nad läheksid täre taha akna ette. Ta ise võtab siis tulirelva pihku ja astub kotta. Siin ta jääb seisima ja kuulatab ettevaatlikuna. Mida see mõrtsukas seal sees nüüd kavatseb?

Toast kostab midagi, mis vabastab konstaabli ärevusest. On kuulda mehiste magamise norinat.

Kui uks avatakse, siis nähakse, et Intu on voodis ja magab tõesti. Ta nägu ja pühapäevapintsak on verised. See on ta oma veri, valgunud peahaavast üle silmnäo lla. Kärkseid on karjas ta kallal, kuid mis tema neist teab. Ta on praegu sedamoodi, et ei hooli kogu maailmast.

Ta magab.

Magavana ei saa teda arestikambrisse viia, tuleb ikka äratada. Konstaabel raputab ta unest lahti. Ta avab silmad ja jääb vaatama altkulmu verise juuksetuka varjust. Ta vaade on kuri, kuid seal ei ole kohkumist ega üllatust. Küllap talle meenub, mis ta on teinud, ja küllap ta mõistab, et konstaabel on tulnud teda ära viima. Mis siis nüüd ikka enam teha. Eks nüüd hakka elu minema nii, nagu see pärast säärast tegu ikka on läinud.

„Mis sa sest Kustasest tapsid?“ küsib konstaabel.
„Miks ma tapsin,“ ütleb Intu ja ajab enese nüüd istuma. „Miks need tapmised kõik maailmas juhtuvad.“...

Ka rahvas pooldab säärast sangarit (lk. 109—110):

„See'u Kustase oma süü,“ lausub keegi eit, „käskis tal niisugust tükki teha.“

„Käskis seda Intut siis teise tuppa tungida?“ küsib Jaagumäe.

„Eks ta käis ennegi seal, mis sest siis oli,“ vastab eit.
„Kõik oli ilusti.“

See viimne lause paneb Jaagumäe tahtmatult muigama. Ta mõtleb: Elu on ikka nii, et kõik on ilusti seni, kui nõrgem ei hakka vastu. Julgeb aga nõrgem hakata end kaitsma, siis on see tugevama meelest kohe niisugune ülekohtus, et ta tunneb end olevat õigustatud teist hoopis nahka panema.“
L. A.

Rahvaesinduse vastutavus

Riigi võimude jaotamise teooria järgi kuulub rahvaesindusele seaduseandlus. Rahvaesinduse vastutavusest rääkides tuleb seepärast eeskätt selgitada, kas ta seaduseandliku töö eest kannab mingit vastutust ja millist nimelt.

Kuni Suure Prantsuse revolutsioonini vaadeldi seadust kui suveräänse võimuomaja korraldusi (käsutusi) võimualustele. J. J. Rousseau nimetab suveräänset valitsejat ainuotsustajaks oma tegevuse piiride üle, ja et seadus oli suverääni tahtevaldus, polnud võimalik seaduses näha õigusvastasusi ega teha suverääni vastutavaks seadusandliku töö eest. Suure Prantsuse revolutsiooni puhul 1789 antud „Inimõiguste deklaratsioonis“ ja hiljem 1791 antud põhiseaduses tehti katset piirata seaduseandja võimu, kuigi seadus oma definitsiooni järgi püsis üldtahte avaldusena (Rousseau termin). Põhiseaduse § 3 järgi „legislatiivne võim ei tohi anda ühtegi seadust, mis sisaldab hädaohu ja seab takistuse (porte atteinte et mettent obstacle) loodusõiguse ja tsiviilõiguse teostamisele“. Naturaalset õigust peeti ajas ja ruumis muutumatuks. Tsiivilõiguslikkusesse ei tohtinud riigivõim, järelikult ka mitte seadusandlus segada — liberalismi põhilause „laissez passer, laissez faire“ püüdis käesolevaga saavutada põhiseaduslikku soomust. Arusaadavalt loodusõiguse ja tsiviilõiguse teostamist hädaohustavate ja takistavate seaduste andmine oleks pidanud tooma enda järele siis ka karistuse. Kuid prantsuse geenius juhtis põhiseaduse autoreid suuremale tõekspidamisele — rahvaesindaja vastutamatuks puhtseadusandliku töö eest (põhisead. osa III, pkt. I). Viimane dogma on püsinud meie ajani. Temast mööda hiilijad on püüdnud leida rahvaesindajaks kodanikke, kes mõtlemises pole avaldanud suuremat iseseisvust, kes võiksid leppida käskudetäitja osaga, keda aga tõrkumise puhul ei võeta siiski vastutusele, vaid püütakse edaspidi jätta seaduseandliku töö juurest eemale.

Saksa vabariigiaegse doktriini järgi: seadus on riigi suveräänse tahte väljendus; suveräänne tahe loob õiguse; seadus ei saa olla õiguse suhtes vägivaldne, sest seadus, vastavalt definitsioonile, ise ongi õigus. — Mõõdamines olgu öeldud, et üsna tihti seadus on ol-

nud vaid kujunenud õiguse kirja- või trükisõnaline väljendus. — Kui aga Saksamaa vabariiklikud juristid üldtahte asemele võtsid riigi suveräänse tahte, siis oli üldtahte kõrvalejätmisega kodanikkude enamuse mõiste varju jäetud ning hakkas veerema lumepall, millest sai totaalselt teoorias kandev tala — riigi tahe. Selle avaldajaks võib olla üksik isik.

Michoud¹⁾ käsitleb riigi ja seaduseandja vastutust seadusandliku töö eest üldse ja jõuab tulemusele, et on täiesti õige öelda, et seaduseandja ei tee vigu selle sõna juriidilises mõttes. — Vigu võidakse aga ikka teha, järelikult on teisiti vaadeldavad, nende eest vastutus teisugune — poliitiline. Maades, kus rahvaesindus pole kultuurrahvastele väljapoole näitamiseks, vaid kus ta teostab riigivõimu seaduslikus osas, nendes maades peavad rahvasaadikud püsima alalises kokkupuutes valijatega. Ei ole kerge öelda, kumb rahvasaadiku ülesanne on suurem, kas osa võtta seadusandlikust tööst või pidada sidet rahvaga, tutvuda kõikide vajadustega, need parlamendis teatavaks teha ja neile rahuldust nõuda jne. Valijatele antav informatsioon kasvatab neid poliitiliselt mõtlejateks, tõmbab neid kaasa iga sammuga, mida peetakse õigeaks, kiirendab seega arengut. Et rahvale anda võimalust oma seisukohti öieti hinnata, peavad rahvasaadikul loomulikult olema eeldused oma ülesanneteks — ta peab ise suutma mõelda, otsustada, oma seisukohti selgitada. Pole tema arusaamine rahulolemist leidev, pole ta töös püüdlük, või on koguni ebaaus, siis leitakse järgmistel valimistel teine usaldusmees. Nõnda on see olnud kõikide rahvasaadikutega kõikides maades, kus rahval valimiste teostamiseks vabadus kasutada. Seega poliitiline vastutavus on üldine nähtus.

Peab rahvaesindus teostama valitsuse üle järelevalvet ja kontrolli, siis peab tema enamus oma tahte selgesti väljendama, selleks kasutama igat konstitutsiooniõiguslikku võimalust.

J. Vain

¹⁾ De la responsabilité de l'Etat, Revue du droit public, 1895, II.

Paar sõna välisriorisondist

Võib agaraks ajalehtede lugejaks olla ja siiski mitte siset avastada nähete vahel. On haritlasteks hüütud kaasaegseid: üksteise vastu käivaid päevauudiseid lugesid lüüakse käega segastele välispoliitilistele sündmustele.

Agas mitmes maailmakaases on vägivaldsed jõud järgemööda ja korraga üle läinud sõjategevusele. Ilmas sõjakuulutusega on asunud tulistava röövanastuse või mässule kihutava haarangu teele. Kaks tuhandeaastast riiki on niimoodi langenud kallaletungi ja anneksiooni saagiks — Abessiinia, Austria.

Põlise Hiina vägistamise ja vallutamise lõppu pole küll veel näha. Hispaania vabariigi purustamine pole veel päris lõpetatud. Agas juba on sõjaviirastused hakanud hõljuma Tšehhoslovakkia kohal. Pole tagatist vastuolude vägistamisest Euroopa militaristlikkude diktatuurivõimude ja demokraatiade vahel.

Ühes vaevalt kahekümneaastases väikeriigis on tänavu küllalt põhjust mälestusse kutsuda oma enesemääramise ja iseseisvuse otsustamist orjastavate okupatsioonivõimude kiuste. Agas mitte küllalt selle võitleva rahvarinde austavast mälestamisest, mis võidukais lahinguis tagasi löi pealetungiva „landesveeri“ ja Bermont-Avalovi sekluse. On põhjust pilku tõsta väiksest ja vaikesest kutsetööst. Tuleb valvsamalt ringi vaadata üle koduste asjade ja puhketundide ajaviite:

Silmapiiril tõukleb tagurlik vägivallapoliitika tohutus taasrelvastumises. Kaks uut Euroopa „keisrit“ on tungimas Euroopa ja maailma uuestijagamisele. Rahvasteliidu ideaali päikesevarjutuses on käimas vägivallapoliitika ohvriks langenud, agas viimseni vastupanevate rahvaste ja nende seaduslikkude valitsuste heitlus elu ja surma peale.

Kelle käes on järgmine kord kardetava rahvusvahelise seisukorra pinevuses? Hämmastab selle küsimuse vaibumine eesti intelligentsis otseku näitemängu või bridžipartii küsimuseks.

Mõõtuandvad autoriteedid õpetavad: väiksemad vennad pahaste suurrahvaste peres teevad hästi, kui nad oma poliitilist mõtlemist ja käitumist eemale hoiavad igasugustest „ideoloogilistest tsükloonidest“. On ju Rahvasteliitki loobunud oma rahupalee pühitsusest ideoloogiate ja sanktsioonide koduks. Õieti mõistetud omakasu otsib nüüd rahuhüvesid täielikust erapooletusest.

Head diplomaatlikku käitumist võib näha risti ja põiki kummardumises suurte välisekstsellentside ees. Väikese kutsetöoga piiratud kodanikku iseloomustab samal ajal eemaltvaatamine, paljumõtlematu poliitiline apaatia.

Mis puutuvad meisse kõik need mürsud, pommid, vahemed, elukaotused seal Kaug-Idas, seal Vahemere rannikul? Meie kodurahule ja lagipeale pole sellest vähematki viga. Ja mis tähendab meile tšehhide konflikt sudeetide, slovakkide, poolakate, mädjaritega, niikaua kui vahejuhtumid Tšehhoslovakkias ja Suur-Saksamaa piiril pole puhkenud lausa sõjapsühhoosiks? Tänapäev Eestis küllaldast vahekaugust kõigist noist konfliktikoldeist.

Eesti kaine enesevalitsus ühes kiiduväärse erapooletuse voorustega võimaldab meie poliitilistele päevamuredele õnneliku suvepuhkuse. Küllap need, kes on kutsunud meie välisministeeriumi juhtima, on seatud ka rahvusvahelise seisukorra realiteetidest õnnelikke järeltusi tegema. Osavõtmisega Londoni mittevaheselemise komitee otsuste täidesaatmisest — ka kulude kaasakandmisest — on meil au jagada mitte kellegi vähema kui Chamberlaini mõjuvõimsa ja osava suurpoliitika joont.

Suur-Britannias leidub teatavasti ometi küllalt palju põikpäid tolle mittevaheselemise poliitika valjuks arvustamiseks. Samuti ei tarvitse võõraste pugemine isekaisse rahuhüvedesse seal oodata ikka heakskiitva diplomaatliku viisakusega kohtlemist. Seda pidi hiljuti tunda saama ka keegi meeletühmita soomlane Barcelona, Alicante, Granollersi pommitusterrori päevil Inglismaal matkates. Ühe Helsingi päevalehe veergudel jutustab ta sõnaahtra šotlase äkk-küsimusest:

— Mis mõteldakse Soomes Hispaania sõjast?

— See meisse ei puutu. Tahame agas oma rahulikku elu edasi elada.

— Mulle ei meeldi Soome!

Oleks torsus šotlane saanud lugeda sama lehe juhtkirja „Barbaarse sõjapidamise vastu“, siis oleks ta küll teissuguse pilguga mõõtnud seda „võimsa rahupoliitika“ poole püüdvat Soomet, mis Skandinaavia riikidest ei taha maha jääda ka humaansuse põhiküsimustes:

„Inimlik omatunne ei saa kõike vaikides heaks kiita. Sõjainetuste toores tipuleviimine Hiinas ja Hispaanias, tsiviilelanikkude hulgalise õhust tõurastamisega kohutab kõlblate jõudude protesti üles laostumisest. Kohustab vähemalt nende nii hukatuslikkude sündmuste lähemale uurimisele. Kõige ülemeelikumale sõdijale pole ükskõikne, kuidas muu maailm temasse suhtub.“ (H. S. 8. juunil s. a.)

Need on põhimõtted, mida Inglise peaminister Chamberlain ise alamkojas heaks arvas pooldada suvistepühade eel. Ja välisasjade sekretäri asetäitja Butler kutsus kogu maailma avalikku arvamist appi totalitaarse sõjapidamise hukkamõistmiseks, mis vahet ei tee võitlejate ja mittevõitlejate, naiste ja laste hävitamises.

Eesti ajakirjandus ei kuuluks veel nagu „kolmandasse Euroopasse.“ Agas nõrk oli meie domineerivais ajalehtedes vastukaja ka Inglise vanameelse valitsuse poolt toetatud avaliku arvamise aktsioonile. Tervendatud „Postimehe“ välisvaatleja, Franco-võitude advokaat, avaldas ääri-veerimööda kahtlust, kas „humaansuse varjus ei taheta muuta jõudude vahekorda“ (Postimees, 9. juunil). Oo, raske on kelgi päris erapooletuks jääda fašismi ja antifaašismi vahelise võitluse tagalaski!

*

Raske on jääda erapooletuks põrutavate Hispaania sündmuste ees — nii arvas ka vanameelne Winston Churchill juuni algul ühes Birminghamis peetud kõnes. Ta rõhutas oma pahameelt kahe Euroopa diktatuurriigi „hääbematu vahelemise pärast teeskleva mittevaheselemise varjus“.

(Järg lk. 21)

Poliitiliste huvide ristlus Kagu-Euroopas

Kui Wilhelm II Saksa troonile astus, kinnitas ta pühalikult: „Mina viin Saksamaa vastu toredatele aegadele!“ Ja siis algas töö, mis viis — Maailmasõjani.

Ei saa ütelda, et Wilhelm II oleks otse tahtnud sõda, aga poliitika, mida ta õhutas, pidi palju kaasa mõjuma Maailmasõja tekkimiseks.

Inglismaa pidas end merede valitsejaks. Mitte seepärast, et inglastele oleks sisutut löbu valmistanud oma suurt laevastikku teistele rahvastele näidata, vaid saarerahvana oli ta loomulikult meresõiduga väga lähedalt seotud ja ühes rahvaarvu ning jõu kasvamisega sai temast asumaade riik. Nii tekkis olukord, et inglased võisid täie õigusega oma laevastikku pidada hädavajaliseks riigi julgeoleku vahendiks, ühtlasi aga väita, et sakslastele on suur laevastik ainult toreduseks.

Kuid Wilhelm II kinnitas, et Saksa rahva „tulevik on vee peal“. See juhtmõte sattus muidugi teravasse vastuollu inglaste arusaamisega Euroopa suurriikide loomulikkudest huvipiirkondadest, sest ta taotles merede valitsuse ärakiskumist inglaskalt.

Siiski ei oleks see taotlus sõda toonud, kui mitte sakslaste hegemooniapüüdlus ei oleks suunanud nende tegevust Austria kaudu kagusse, kus germaani ja slaavi maailmade huvid ristlesid ja kokkupõrke tekitasid.

Maailmasõja järel arvati, et nüüd on loodud õiglane ja otstarbekas kord, kus kokkupõrgeteks enam mingeid aluseid ei jää. Rahvaste endamääramise põhimõtte tunnustati üldiselt maksvaks ja ta järgi käidi ka siin ja seal, kuigi mitmekesiste kitsendustega. „Rahurikkujä“ Saksamaa pandi relvastuse suhtes kammitsasse ja Rahvasteliit pidi kõik tüliküsimused lahendama.

Ma ei ole iial mõistnud, kas uskusid selle ilusa kava tegijad tõesti oma loominguusse või oli nendel mingi tagamõte? Raske on igatahes täiskasvanud inimestest, pealegi poliitikameestest sellist lapsemeelsust uskuda.

Kõigepealt, mis puutub Rahvasteliidusse, siis pidi igapähele selge olema, et see asutis ei suuda ühtki tõsisist kokkupõrget vältida. Pikemad põhjendused on siin üleliigsed, sest neid on juba küllalt esitatud, muu seas mitmes mu artiklis aastate eest ajakirjas „Sõdur“.

Sealsamas olen omal ajal korduvalt toonitanud, et on lapsik uskuda, nagu lepiks nii suur ja elujõuline rahvas, nagu on sakslased, pikemat aega kitsendustega, mis Versailles' leping talle on toonud. Iseküsimus on muidugi, kas oli õige ja sobiv tähendatud lepingust sel viisil vabaneda, nagu sakslased seda tegid, ja kas see viis nendele kord tulevikus kahjuks ei ole.

Siinjuures tuleb siiski tähendada, et asjatult kõnelevad sakslased alatasa mõnitavalt Versailles' lepingust kui „diktaadist“. Iga rahuleping, millele võidetu alla kirjutab, on temale „diktaat“. Täpselt niisamuti talitasid sakslased ise prantslastega 1871. aastal. Vahe seisab vaid selles, et prantslased kõik need „diktaadi“ tingimused täitsid ja selle peale vaatamata jälle võrdlemisi ruttu igas suhtes väga heale järjele jõudsid.

Veel täbaram on seisukord rahvaste enda-

määramise õigusega. Sel alusel ähvardab järgmine kokkupõrge Euroopas areneda, kuigi põhjus seisab mujal — endiselt hegemoonia taotluses.

Rahvaste endamääramise põhimõtte tunnustati küll maksvaks, aga teda teostati vaid osaliselt ja suurte puudustega. Ses suhtes ei saa inglise publitsistile Garvin'ile palju midagi ette heita, kui ta Versailles' rahulepingut, seoses Tšehhoslovakkia asjadega, nimetab „vuserduseks“.

Ei saa salata rassi mõju inimkonna arengus ja rahvastevahelistes suhetes. Kas teda ta mõju pärast tasub jumaluseks teha, on küsitav. Aga kui ta kord kuskil on jumaluseks tehtud, siis võidakse tema nimel niisama suure süüdistusega võidelda, nagu on võideldud mõnegi teise jumaluse nimel. Rass, rahvus, rahvustervik — need on nüüd hüüdsõnad, millede nimel võitluse kutsutakse ja minnakse.

Taani Schleswigi kolmkümmend tuhat sakslast elavad aineliselt tingimata paremini kui Saksamaal üldiselt elatakse. Ka rahvuslikult ei saa nad mingit survet ega kitsikust tunda. Ometi hakkavad nende juhid järjest julgemalt kõnelema ühinemise vajadusest „emamaaga“. Seda enam põhjust on Sudeedi sakslastel oma suurte nõudmistega esineda, sest nende arv ulatub enam kui kolme miljonini.

Kui pärast Maailmasõda hakati rahvusi ja riike korraldama, siis ei mõeldud nähtavasti, et rahvuslus, mis oli juba enne sõda üsna jõudsasti arenenud, võiks otse jumaluseks muutuda. Muidu oleks ehk, et näilist alust Euroopa rahu rikkumiseks nõrgendada, tõsiselt järele kaalunud, kas ei peaks rahvaste küsimust Kagu-Euroopas ja ka mõnes teises kohas niisama põhjalikult lahendama, nagu seda tegid türklased ja kreeklased. Umbes miljon kreeklast pidi Türgi Väike-Aasiast Kreekamaale rändama ja ligikaudu niisama palju türklast Kreekamaalt Türgimaale. See küsimuse lahendamise viis oli küll väga terav ja väga paljudele ülivalus, aga ta oli ainuke mõistlik kujunenud olukorras. Kui rahvus on niisuguseks jõuks saanud, et mitmest rahvusest inimesed ei sobi enam koos elama ajalooliselt arenenud olukorras, mis jääb siis muud üle kui lahku minna!

Kui on õige, et Sudeedi sakslased on aja jooksul oma praegustele, Tšehhi maa-aladele rännanud ja see maa kuulub õieti tšehhidele, siis ei oleks sakslastel mingit kõlbelist õigust seda maad milgi tingimusele endale nõuda.

Aga rahvaste endamääramise õigus? Kui Sudeedi sakslased kindlasti tahavad Saksamaaga ühineda, mis siis? Igatahes Tšehhoslovakkia seisukord ei ole ses suhtes kerge.

„Kui vürstid sõda tahavad, siis algavad nad seda ja lasevad pärast mõnd usinat õigusteadlast tõendada, et õigus on nende pool,“ ironiseeris Preisi Prits. Sudeedi sakslaste pärast sõja algamiseks on seepärast küllalt õigust, kui aga sõda seni ei ole alanud või üldse ei alga,

Pilte hiljutistelt maanaiste X juubelpäevadelt Sakus. Vasakul: Pr. Käbin tunneb rõõmu Leedu naistelt kingituseks saadud puunikerdisest (ketrajad)

siis ei ole siin tegemist õiguse, vaid jõu küsimusega. Võib-olla ei ole jõud veel korras, et sõda alata.

Sudeedi sakslaste küsimus võib seekord rahulikult laheneda. Aga mis on siis viga, et kõik maad — mitte ainult Saksamaa, Itaalia ja üldiselt rahuarmastav Inglismaa, vaid ka väikeriigid — sellise pingsusega relvastuvad, millist ka enne Maaailmasõda ei nähtud?

Võitlus hegemoonia pärast, mis on tihedalt seotud majanduslike huvidega, on pärast seda, kui Saksamaa „Versailles’ ahelad“ maha raputas, jälle läide hoogu saanud. Saksamaa teeb uuesti katset, kui mitte maailmas, siis vähemalt Euroopas määrajaks saada. Siin satub ta kõigepealt vastuollu Inglismaaga, kuid siis ka Venemaaga ja isegi oma uue sõbra Itaaliaga, kellel ka on himu tulnud mitte ainult Vahemerel suur mees olla, vaid ka vana Rooma impeeriumi jäljendada seal, kus tugevad suurriigid — Inglismaa ja Prantsusmaa — talle ruumi on jätnud. Kuna aga germaanlasi alati lõuna on kutsunud, siis võib nendel itaallastega viimaks kergesti tüli tekkida, kui nad sellele kutsele liiga kaugele järgnevad.

Venemaa on praegu väga rahuarmastav riik. Ta huvid on peamiselt itta pöördunud, aga ühtlasi hakkab ta nähtavasti suurema huviga jälgima, mis sünnib Kagu-Euroopas. Kui pidada silmas jutte, et sakslased tahaksid oma poliitilist mõjutust meeeldi kagu suunas edasi nihutada ja et nendel on Maaailmasõja päevilt Ukrainast „väga head mälestused“ jäänud, siis võib mõista, et venelastel võiks rahutus tekkida. Germaanlaste ja slaavlaste huvid võiksid uuesti, nagu enne Maaailmasõda, Euroopa rahutus nurgas, kagus, ristelda ja kokkupõrkele viia. Küll võib-olla veel mitte nii ruttu, aga asi valmib ja küpseb.

Seejuures on ka ingllastel oma mõte. Küll on vanameelsetele inglastele vastik iga mõte koostöötamisest Venemaaga ja nad näevad Saksamaas suurimat vastukaalu vene ideedele. Kuid paljudel, eriti rahva laialis-

tel ringkondadel on tunne, et Inglise tõeliseks vastaseks võiks olla ikkagi ainult Saksamaa ja et just tema poolt on kõige enam karta Euroopa rahu rikkumist.

Niisamuti nagu helveetslased ütlevad, et Austria ühendamine Saksamaaga on nendele „sügavat muljet avaldanud“, nii sügavat, et sellele järgnes kohe riigikaitse kõvendamine, ei ole ka Inglismaa viimase aja hiiglarrelvastus välja kutsutud niipalju Jaapani poliitikast ja itaallaste impeeriumi taotlusist kui Saksamaa viimase aja käitumisest.

Ajaloos ei kordu midagi, vaid kõik on ainukordne. Aga ühiseid jooni — olgugi väga üldiselt — võib siiski vahel näha rahvusvaheliste suhete arengus. Jõud, mis Maaailmasõja tekitasid, on püsima jäänud, seepärast võivad nad varem või hiljem uue sõja tekitada. Säde, mis plahvatuse tooks, võiks kõige kergemini Kagu-Euroopas langeda, sest siin hõõgub enam kui kuskil mujal.

Siiski, Maaailmasõja kogemused on alles liiga värsked. Võib-olla tahetakse seepärast vähemalt paremini ette valmistatud olla, kui peale hakatakse. Kuid võib ka olla, et vastastikused ettevalmistused on nii hirmuäratavad, et üldse peale ei hakata. Vähemalt mitte niipea. Aga teiselt poolt: enda jõutunne teeb upsakaks.

Vähe on lootust, et Saksamaa rahulduks oma nüüdse seisukorraga. Viimasel ajal on mõnelt poolt kergeid sõnu tehtud, et õieti olevat Saksamaa sõja võitnud — tulemuste seisukohalt. Kui nii asjale vaadata, siis võitis ka Prantsusmaa Saksa-Prantsuse sõja: ta kosus ruttu. Esiotsa vähemalt ei ole Saksamaa milgi viisil Maaailmasõda võitnud. Ta laevastik seisab teiste suurriikide omadest kaugel järele, asumaad on kadunud, niisamuti osa endistest Euroopa maa-aladest. Austria võitis ta küll kerge vaevaga ära, aga on alles teadmata, kui palju talle sellest rõõmu tuleb. Tal on tarvis veel palju tööd teha, et eel-maaailmasõja-aegset seisundit — suhtelist — rahvusvahelises poliitikas kätte saada. Aga kui see töö viimaks selliseid tulemusi toob, mida õieti ei taheta?

A. Hanko

Suure Euroopa sõja looduslikud põhjused

Käesoleva artikli avaldas prof. R. Dubois 1916. a., s. o. Maailmasõja kolmandal aastal. Selles esitatud mõtled ja põhjused on sama värsked ja huvitavad ka tänapäeval, kus peagu kõik riigid ja rahvad relvastuvad veel suurema palavikuga kui aastatel enne Maailmasõda, millal kõikjal höljuvad õhus viirastused uuest, veel hirmsamast ja hävitavamast maailmasõjast.

* * *

Umbes kahe tuhande aasta eest elas Kreekamaal tark mees, kelle nimi on tuntud tänapäevani. See oli Pythagoras. Tema õpetas inimese keha sõltumisest kogu maailmasüsteemist ja tõendas, et loodusnähtused ja kõik eluavaldused alluvad matemaatika seadustele.

Milline bioloog, kes selle nime vääriks, julgeb meie päevil vaielda Pythagoras'e väite vastu? Kui meie ei ole veel lõplikult selgusel, siis vähemalt püüame jõuda selgusele tiheda sõltumuse kohta elavate olevuste ja nende kosmilise ümbruse vahel... Pidades kinni puhtteaduslikust klassifikatsioonist tuleb sõda asetada just bioloogiliste nähtuste liiki.

Peab tunnustama, et meie teadmised selles osas on veel väga piiratud; liiga palju on meile veel hoopis teadmata... Teaduslikul determinismil ei ole midagi ühist jämeda fatalismiga. Äikese ajal me ei lähe puu alla või jälle ehitame piksevarda oma maja katusele — ja sellisel korral pikselööki meid ei taba. Aga selliselt toimides me sugugi ei astu võitlusse elektriseadustega, vaid meie ise kohandume nendega. Sel viisil teadmine saabki meie jõuks. Tunnistades sõja looduslikuks nähtuseks, millel omad seadused, võime täie õigusega teha sellise loogilise järelduse: meil tuleb neid seadusi tundma õppida ja siis on võimalik vältida sõja hukutavaid tagajärgi (samuti, nagu vältime pikse tagajärgi) ja võib-olla isegi mõistame siis ära hoida sõda ennast...

Ma ei hakka puudutama sõja ligemaid põhjusi, mis vahenditult eel käisid plahvatusele. Mind aga köidavad mitte õied, vaid selle surmapuu juured, — põhjused kaugemad, peamised ja kõige sügavamad.

Sõja sekundaarsed põhjused võivad ilmuda usuliste tülide, päritud rahvusliku vihavaenu, rahvastevahelise võistluse või mitmesuguste majanduslike tingimuste näol; sõjale võivad kihutada rahanduslikud raskused, sõjaväelised mässud või ka sotsiaalsed ja usulised pöörded; lõpuks aitavad kaasa sageli ka säärase diplomaatide teened, kes on väga sarnased halbade arstidega, kes kirjutavad arstimeid, milliste toime organismis on neile samuti tundmatu kui haigus ise. Kuid kõik siin loeteldu on minu vaatluste ja minu isikliku arvamise järgi ainult sekundaarsed põhjused...

Toome sellise näite: araablased on nälj — rohutirtsud hävitasid kogu lõikuse; araablased on rahatud; tekiavad mässud. Mässu mahasurumiseks on tarvis saata sõjavägesid, nõutada uusi krediite, ja nii ühelt kui ka teiselt poolt on languenud ja haavatuid. Rahvasaadikud peavad parlamendis käredaid kõnesid; ajairjandus pasedab; ministrite kabinetit kukutatakse. Kuid siin ilmub õpetlane ja teeb avastuse: rohutirtsude hävitavad lennud toimuvad päikese plekkide mõjul — kui need plekid ulatuvad teatava maksimumini; see nähtus kordub perioodiliselt. Vaat', milles seisneb asi! Vaat', milline side on ministrite kabinetil langemise ja päikeseplekkide vahel...

Enamikku sellistest põhjustest meie veel ei tea, kuid selle vastu on teada nähtused, milliste mõju või toime kõigesse elavasse võib tähele panna iga päev, iga tund ja iga minut. Nende hulka esijoonest tuleb arvata mõjud, mis tekivad maakera õöpäevasesst pöörlemisest oma telje ümber, samuti ka maakera iga-aastasest tiirlemisest ümber päikese...

Inimeste masside tormilised kallaletungid vahelduvad

rahuperioodidega; väga võimalik, et ka selliste kallaletungide seadusi lõpuks läheb korda avastada. Ja vaat', siis meil saab olema vaidlematu õigus öelda, et sõda on kosmiline nähtus, inimese tahtest olenematu, et inimene allub temale instinktiivselt, teadvusetult, sarnaselt, nagu loomad ja taimed alluvad ümberrändamise seadustele. Linnud teostavad oma rändamised teiste maadele, kui läheneb halb aastaeg. Nende lennu suund ei ole teadlik, läbimõeldud toiming — ei!...

Mis puutub väljarändamispalavikku, siis meie palume juhtida tähelepanu kolonel Deloney märkmele, mis sunnib tõsiselt mõtisklemisele: see puudutab 1830—1881 aastate ajavahemikku. Tema avaldas 1900. a. artikli, milles näitab, et Prantsusmaa kolooniate vallutamised alluvad teataval mõõdul rütmilisuse seadusele, milliste kordumist tema arvestas kümne aasta, kolmesaja kahe päeva, nelja tunni ja neljakümne kuue minuti peale. Selle arvu imelik täpsus näitab ainult seda, et eluline idee on avaldunud täpselt arvestuses. Tõelisus lubab, et nähtus võib natuke hilineda või ilmuda pisut varem. Peab lisama, et on ära tähendatud ainult moment, millest algas vallutamissõda, edasised sõjakäigu sekeldused ja mitmesugused juhuslikud peatused ei ole võetud arvesse.

Kolonel Deloney tabel avaldab veel tugevama mulje, kui meie kirjutame sinna juurde sõja-aastad 1870—71, kommuuna ja sõja 1914—1915..., samuti ka Maroko vallutamise, mille kolonel teatava piirini ennustas:

1830. a. — Alžeeria; 1842 — Tahiti; 1853 — Uus-Kaledoonia; 1860—68 — Guinea, Obok, Kotšinhina, Kambodža; 1870—71 — Prantsuse-Saksa sõda ja kommuuna; 1881—84 — Tuneesia, Kongo, Sudaan, Annam, Tongking; 1895 — Madagaskar; 1906 — Maroko; 1914—15... uus sõda prantslaste ja sakslaste vahel, s. o. käesolev sõda.

Sama autor ütleb, et koloniaal-vallutuste ephohidega langes küllalt täpselt ühte päikeseplekkide maksimum.

Kuid see ei ole veel kõik. Meie elame määratu suurel elektromagneti pinnal. Maakera koor osutub asukohaks alalistele magnetilistele vooludele, mis sunnivad kompassi magnetilist nõela alaliselt võnkuma paremalt vasemale, s. o. idast läände. Võnkumiste kõverjoon muutub iga päev, iga kuu, iga aasta. Kui meie võtame kogu aasta võnkumiste keskmise, siis näeme, et see võib mõnel aastal suureneda kahekordselt ja et see aastate võnkumine allub oma seadustele. See seadus on perioodiline ja kordub iga kaheteistkümneme aasta tagant, s. o. peaaegu langeb ühte meie sõdade rütmiga. Kuid mis selles mõttes piirdub peaaegu imega, on see teaduslikult põhjendatud fakt, mis näitab, et päikese plekkide maksimum langeb ühte magnetilise nõela võnkumiste maksimumiga: kes siis kõigi nende põhjenduste järgi sõandab eitada tihedat sidet sõja, magnetiliste voolude ja päikeseplekkide vahel? Meie varsti näeme veel veenvamat sidet rahvaste rändamise ja maakera oma telje ümber pöörlemise vahel...

Tuleb tähendada, et õpetus tähtede mõjust inimese elusse ei ole uus: see leidub juba muistsete rahvaste raamatutes. Mõnedes nendes leidub faktilisi kujutusi päikese- ja kuuvarjutustest, komeetidest, aeroliitidest, maavärismistest, veeuputustest, tormidest, rahest, päikese ja kuu ringidest, — ja seda kõike peetakse kaasaskäivaks sõdadele ja tapmistele, kõike vaadeldakse kui taeva viha ja jumaliku kohtumõistmise avaldusi, mis karistavad inimesi kuritegude ja truudusemurdmise eest.

Meie ei peatu pikemalt nende lapselikkude väljamõeldiste juures, — aga siiski asetame koos Flammarioniga küsimuse: kas viimaste aastate jooksul meie planeedil ei sündinud midagi eriskummalist? Õpetatud astronoomi sõnade järgi aastaajad nagu läksid segi; nende algamisajaks oli märgata mingit segadust ja see osutas kogu Euroopa kliima sügavale muutumisele. Mitte kauem kui

kuus aastat tagasi avaldusid säärased anomaaliad nagu vihmane, päikeseta suvi ja pehme, soe talv. Nagu ei oleks ei kevadet, ei sügist ega talve: alates 1907. aastast kõik muutus üheks määramatuks aastaajaks — vihmane, märg ülimal määral. Temperatuuri langus tekitab meretuuli, mis puhuvad kirdest edelasse; tormid tõusevad ebatavalisel ajal. Flammarion märgib veel järgmist: kõik taeva märgid, milliseid nimetavad muistsed autorid, kõik nad ilmused ka käesoleva sõja algul...

Kõige tähtsamaks kosmiliseks põhjuseks, mis mõjustab sõja tekkimist, on kahtlematult otsene toime, mis sünnib maakera oma telje ümber pöörlemisest, — seda selgitab antikineetiline teooria.

Juba ammu on teada, et linnade ehituste levikul on kindel tung — vastassuunas maakera pöörlemisele oma telje ümber, s. o. idast läände. Feret toob fakti, et paljud unepuuduse all kannatanud haiged hakkasid paremini magama, kui heitsid peaga lääne poole... Kuid kõigest seda liiki tähelepanekuist on kõige hämmastavam see fakt, et kõigil aegadel on suurte rahvastärändamiste ja võõraste suguharude sissetungimiste suund muutumatult korduv... Rahvaste rändamiste kaardid näitavad, et peale mõne erandi on ikka tegemist rahvaste liikumisega idast läände.

Rahvaste liikumised teistes suundades on võrdlemisi harvad ja väheulatuslikud, olgu nad vormilt millised tahes: kas vägivaldsed sissetungimised või rahulikud sisseträndamised. Meie väidet palju kinnitavad teiste näidete hulgas tuletagem meelde Aleksandri sõjakäikusid Aiasiasse, Gallia ja Britannia vallutamine roomlaste poolt: nende valitsemine nimetatud maade üle ei kestnud üle kahe sajandi. Tuletagem meelde Ida-Impeeriumi, mille langemine sündis pea üheaegselt Lääne-Impeeriumi langemisega; tuletagem meelde, et kartaagolased hävitati lõpuks roomlaste poolt, maurid ei suutnud püsima jääda Prantsusmaale ja Hispaaniasse, samuti hispaanlased Flandriasse. Kasutuks osutub tuua veel näiteid inglaste väljajamisest Prantsusmaalt, tuletagem vaid meelde hiilgavaid, kuid meile hukutavaid Bonaparte'i sõjakäike Kesk-Euroopasse ja Venemaale — peale vabariigi võitude ja tema enda võitude Egiptuses: meie ettevõtetel nurjusid, sest et sissetungimiste suund oli vastand sellele, mida nõuab asjade loomulik käik. Napoleon hoidus oma vallutamiste suunamisest läände, sest teda segas meri, sama põhjus sundis idamaa barbareid oma jõude suunama Lõuna-Euroopasse. Kuid huvitavamaks kinnituseks meie väitele osutuvad kaheksa ristisõja nurjumised, mis hävinesid kõige haledamal viisil Idas, vaatamata kõigile pingutustele ja arvurikastele armeedele, mis olid koostatud latiinide ja germaanlaste alustud jõududest. Tahtmatult tulevad keelele sõnad, et Ida on ühel ning samal ajal Lääne hälliks ja ka hauaks. Huvitav on jälgida ristisõdade kaardil imestamisväärselt sarnasust teedes, mida valisid Teise Ristisõja sõdurid ja Wilhelm II, kes samuti igatses haarata Aasia Türgimaad ja vallutada Bagdadi. Teisest küljest ei ole vähe sarnasust liitlaste tegevuses nende teel Dardanellide juurde ja Salonikisse — ja ristisõdalaste katsetes tungida Pühale Maale...

Ja mis veel väärib tähelepanu: kõigile loomuvastaste toimingutele vaatamata suured rahvaste rändamised jätkuvad ja toimuvad ka nüüd samas korras ja suunas nagu eelajaloolistel aegadelgi. Jaapanlased löid venelasi idast (ka käesoleval ajal jaapanlaste tung ja kordaminekud Koreas, Mandžuurias, Hiinas jne., tõlkija märkus); ameeriklased Monroe doktriinile vaatamata vallutasid Filipiinid; kollaste püüd rahulikult teel vallutada Kaliforniat leidis aga Ühendriikide poolt sellise vastuseisemise, et peaaegu oleks tekkinud tõsine konflikt huvitatud riikide vahel. Lõpuks germaanlased vallutasid nõrga ja rahuliku Belgia ning Prantsusmaa põhjaprovintsid, vaatamata kõige pühalikumatele tõotustele... Kui palju kordi olen leidnud ajalehtedest sellise hirmsa lause: „milline pime jõud tõukab sakslasi Calais' poole ja mispärast nad meeletu visadusega tõkestavad Iserit lugematute laipadega?“ Varsti ajalugu teatab meile, et germaan-

lasi tõeliselt tõukab pime jõud, — seesama, mis tõmbab õõliblikat tule juurde, mis põletab ta tiivad ja sunnib kärbest meeletult pekslema vastu aknaklaasi. Selline on meie seletus faktile, kuid muidugi mitte õigustus...

Eurooplased tungivad Uus-Maailma poole sellest ajast, kui Kolumbus avastas Ameerika. Miljonid väljarändajad suundusid vastu maakera liikumisele oma telje ümber — väga tähelepanuvääriv fakt!..

Kõik see, mis ma esitasin, on vastuvaidlematu ja meil jääb ainult kummarduda nende faktide ees. Peab tunnistama, et tõelikult on olemas pime jõud, mis sunnib rahvaid tungima suunas, mis on vastupidine maakera liikumisele oma telje ümber...

Nüüd esitame säärase küsimuse: kas tähelepanekutest ei saa tuletada, et nimetatud nähtuse põhjus ei ole mitte bioloogiline, vaid midagi, mis on omane elule enesele? Ma olen juba ammu teinud katseid selles suunas ja püüdnud esitada neid täielikumal kujul. Tulemused, millistele ma olen lõppude lõpuks jõudnud, on lühidalt järgmised:

— Kinnitage laud teljel niiviisi, et ta jäädes horisontaalsesse asendisse liiguks reeglipäraselt ringi; võtke mitu silindrikujulist nõud ja asetage nendes loomi väga erinevatest liikidest, nimelt: imetajaid, linde, roomajaid, kalu, putukaid — ja teisi madalama organisatsiooniga. Siis te paratamatult saate niisuguse tähelepaneku: olgu looma ümbritsev substants milline tahes — kas vesi või õhk, loom ikkagi liigub, lendab või ujub suunas, mis on vastupidine sellele (laua) liikumisele, mis püüab looma enesega kaasa tõmmata. Inertsiseadused ei ole sel juhul kohaldatavad, sest kui loom on surnud, siis ta enam ei avalda vastupanu, vaid tõrkumatult alistub teatavas suunas liikumisele.

Teisest küljest — käesoleval korral kogunisti ei saa põhjendada instinktiga või liikumise teadlikkusega. Lõigake väikesel angerjal või kärbsel pea otsast — ja nad ujuvad, käivad ja lendavad samas suunas kui enne pea kõrvaldamist; samuti toimivad mõne looma keha üksikud osad, näit. meritähe jäse või saliku saba. Ja mis veel tähelepanuväärivam, — et isegi ka taimed alluvad samale seadusele. — Vette asetatud sibul ajas välja juured, mille otsad on suunatud vastupidiselt nõu liikumisele oma telje ümber.

Nii siis kõigil elaval on üks üldine iseärasus. Ma nimetasin selle omaduse antikineesiks. Minu teooria seletab seadused, mille tõttu inimesed, loomad ja taimed rändavad vastupidises suunas jõule, mis püüab neid enesega kaasa haarata: neid sunnib selleks omadus, mis on üldine kõige elava jaoks...

Veel mõned tulemused minu katsetest ja vaatlustest. — Füsioloogiline reaktsioon lõpeb väsimusega, kui katse kestab liiga kaua või kui füsioloogiliste protsesside välistatud tingimused tunduvalt halvenevad, näit. halva toitumise tõttu; säärasel korral antikineetilise liikumise kiirus väheneb; tekivad selle liikumise katkestused, pausid, kuigi looma pea on ikka kogu aja suunatud vastupidiselt nõu liikumise suunale; edasi katkestused ja pausid muutuvad sagedamaks ja kestvamaks; veel edasi — ja loom enam ei võitle väsimusega, ta jääb liikumatuks, kuigi ta pea on ikka veel suunatud endiselt; lõpuks, vähe enne surma või suurima väsimuse sunnil — sagedasti loom pöörduv ümber ja tema pea suundub liikumise järgi: ma nimetasin viimase nähu homokineesiks.

Sellesse seisukorda võib looma viia kohe, andes temale mürki või uimastavat ainet, näit. kokaiini või alkoholi.

Antikineetiline reaktsioon on omane ka kõrgematele selgrooliste loomadele, ja veel sellisel määral, et ta avaldub isegi sügavama talveune ajal ja lindudel, kellel on kõrvaldatud kõik peaju ja osa seljaajust.

Loomade ja taimede antikineetilist liikumist juhtiv seadus on sama liiki nähtus kui inimesegi antikinees maakera oma telje ümber liikumise vastu; üks ning sama põhjus sünnitab analoogilise toime.

Mulle võidakse vastu vaielda, et inimasside liikumine

sõdade ja sissetungimiste ajal omab perioodilist iseloomu, on seotud suurte vaheaegadega. Kuid sama meie näeme ka loomal väsimuse seisundis. Lõpuks ei tarvitse unustada, et rahulik emigreerimine on selle bioloogilise funktsiooni normaalne toimumine; sõda aga on patoloogiline, juhuslik...

Milliseid järeldusi võime teha sõja ja rahu kohta, tuges nendele näpunäidetele, mis on küll väga lünklikud, kuid siiski teaduslikult põhjendatud?

Kõigepealt, sõda tuleb arvata bioloogiliste nähtuste hulka. Edasi, seda nähtust peab uurima, tõsiselt arutama ja võtma valju matemaatilise analüüsi alla.

Sõda, nagu kõik teisedki bioloogilised nähtused, on resultaat nendest suhetest, mis on inimese ja ümbruse vahel, milles ta sünnib, elab ja sureb, — teiste sõnadega: inimese ja kosmilise ümbruse vahel...

Inimsoo liikumise vool allub samade seaduste toimele nagu teisedki voolud: ettesattunud takistused suurendavad surve jõudu. Tehke tõke ette jõe voolule; vesi tõuseb ja kui ei osutu langust või vesivärvaid, siis lõpuks tõke langeb mürisedes kokku, — ja jõgi tormab edasi, sünnitades sagedasti tunduvalt kahju tema kallaste elanikele. Mõtetu on tahta seisma panna jõge tema tungis mere poole; veel mõttetum on püüd piirata rahvaid rõngaga, millest neil on raske välja rabelda; ja arusaamatu on tahe sulgeda, seisma panna nende liikumist! Karde-

Thimotheus Grünthal

(Tema 45 a. sünnipäevaks.)

Mag. jur. T. Grünthal on üks nooremad riigikohtunikke, kes oma õigusteadusliku hariduse on lõpetanud Tartu *alma mater*'is. Ta kuulub selle riigikohtunikku rühma hulka, kes harrastab peale praktilise kohtuniku töö õigusteadust ka teoreetiliselt. Alates 1933. a. juhatab ta ülikoolis praktilisi harjutusi tsiviilprotsessis ja neljandat aastat loeb ta tsiviilprotsessi teoreetilist kursust. Tema sulest on ilmunud põhjalik monograafia „Pandiõiguse, eriti kinnispandiõiguse areng Rooma, Saksa ja Balti õiguses“ (1937). Ta on võtnud väga aktiivselt osa meie tsiviilkohtupidamise seadustiku uuenduse komisjonist ning avaldanud rea põhjanevaid artikleid „Õiguses“ meie tsiviilõiguse ja -protsessi alalt.

Sama teoreetiline põhjalikkus iseloomustab T. Grünthal'i tegevust ka kohtunikuna. Riigikohtu kui kassatsioonikohtu käes on suurel määral Eesti õiguspoliitika suunamine, millisena see evib suurt üldpoliitilist tähtsust. Ühenduses sellega on esmajärgulise tähtsusega riigikohtunikku õigusteaduslikud ja ühiskondlikud arusaamised. Õigusega kõneldakse selles mõttes ka tagasihoidlikest ja edumeelsest kohtunikest. Kaheldamatult kuulub T. G. edumeelsete liiki, kes oma põhimõtteid rakendab õiguse ja õiguse taotlemiseks ka Riigikohtus, nagu see kõigile näha eriti neist Riigikohtu otsustest, kus tema on olnud ettekandjaks. Nii mõnigi neist otsustest on meil causes célèbres, kas või näiteks varanduse omanikkude vastutuse kohta oma teenijate eest. Vahel võite tema argumentidega mitte olla täiesti päri, kuid mõtte selgus ja ju-

tav, utopiline idee! Antikineetilist jõudu tuleb osavasti juhtida kanaleid mööda, reguleerida tema voolu otstarbekohaste abinõudega ja mõnikord ka kavalate vesivärvatega, et rahvad pöörduksid tagasi inimsoo hälli juurde. Kogemused näitavad, et kui Ida on Lääne hälliks, siis on ta samal ajal ka viimase hauaks. Aga kui mõned Lääne rahvad ei soovi aru saada ajaloo õpetusest ja siiski katsuvad tungida Idasse — jätame neid teotsema — seda halvem nendele enestele!

Ei pea viivitama: aeg on omavahel ühineda ausate majanduslike suhete varal rahvastel, kes tõsiselt on andunud rahule, kes oma püüded suunavad töö ja vabaduse poole! Aeg on nendel vastu seada oma liit rahvastele, kes tahavad elada, õitseda ja laieneda teiste orjastamise teel!

Käesolevas sõjas meie näeme kinnitust kõigile meie katsetele loomadega: algul taganemine ja peatused antikineetilises suunas; antikineetilised liikumised jäävad ikka harvemaks ja harvemaks; kõvasti tundub väsimust ja ärakurnamist: see kõik peab leidma oma lõpu h o m o k i n e e s i s . . .

Sfinks andis mulle mõistatuse: kui ta ei ole mõistamisega rahul, siis neelaku mind! Kuid mina kõnelesin südametunnistuse järgi, ma ütlesin välja kõik, mida mulle ütles ette minu nõrk teadmine.

Tõlkinud A. Rängel

riidiline elegants võlub. Tänavu võib ta pühitseda ka oma 10 a. juubelit riigikohtunikuna.

T. Grünthal on nüüd meie jaoks vaid esimese järgu rahulik jurist. Kuid ka temal on olnud oma tormi ja tungi ajajärk, kui ta alguses keskkooliõpilasena, hiljem üliõpilaspäevil tegutses oma armastatud Saaremaal nii kultuurse uuestisünni kui ka poliitilise korralduse alal. Tema „Saaremaa valitsemise ajajärk“ kuulub ju selle rahulise maakonna ümberkorraldamise ajajärku, sest olles 1918—1920. aastani Saare maavalitsuse esimeheks tuli tal tegutseda nii sõjaraaskustes kui ka maareformi elluviimisel. Sellejuures näitas ta end radikaalse ja teguvõimsa administraatorina, kellest Saaremaal veel meie päevil kõneldakse suure poolehoiuga.

Tema leidlikkusest annab juba seegi tõendust, et rahamärkide puudusel lasti liikvele erilised ajutised maksuvahendid, mida üldiselt tuntud küll „Nepsi rahade“ nime all. Hädast aga saadi üle. Üldisemalt võttis ta riiklikust elust osa Asutava Kogu liikmena Tööerakonna ridades, kust juba kohtunikukutse ta 1920. a. ära viis alguses Tartu-Võru, hiljem Tallinna-Haapsalu Rahukogu alaliseks liikmeks ja abiesimeheks, ning sealt 1928. a. Riigikohtusse.

T. Grünthal'i kujutus ei oleks täielik, kui jätaksite mainimata tema haaravat vestlusoskust, mis, täis muhulase mahedat huumorit, kõidab kuulajaid, nii noori kui vanu, ning täis optimismi venab kuulajaid, et „kõik läheb paremusele siin parimas maailmas“.

A. P.

VAGUNI AKNAST

Leedumaal sõjarong ja sõjama-
nöövrid — kogu tee. Leedu tulevik
on aga uutes ja julgetes agronoomi-
des, kes ehitaksid uusi maju ja kor-
raldaksid kõik põllud.

Cheb — piir Tšehhi ja Saksamaa
vahel. Neljakordne passikontroll, ra-
hade kontroll sakslaste poolt, lehtede
kontroll — kõik ajalehed korjatakse
ära. Tollimees kaalub kodumaa suit-
suvorsti kaudu käes ja mõtleb, kas
võtta või jätta. Kõige kontrollitavam
piir kogu teel.

München. Väljavõte ülikooli sei-
nalt: „Täiendusi promotsooni korral-
dusele“:

„Ministeeriumi uuemate korralduste
järgi peavad doktoritöödele ja sinna-
kuuluvatele paberitele lisatud olema:

3. Küsimuslehele lisatud kandi-
daadi sünnipäritolu tunnistus, sünni-
ja abiellumistunnistus vanemate kohta
ja mõlemapoolsete vanavanemate koh-
ta või nende andmete asemel esivanemate
pass (Ahnenpass).

4. Elulookirjelduse lõpuks peab
olema selgelt tõendatud, et kirjaliku
töö ettevalmistamiseks, samuti suusõ-
nalise eksami suhtes ei ole kasutatud
ühegi juudi repetiitori abi.“

Võistlusteemad Berliini poliitilise
ülikooli poolt:

1. Rassiküsimus maailmavaateli-
ses vastuolus meie ajal.

2. Enamluse hävitustöö Euroopas
ja maailmas.

ÜKS PÕHIMÕTTELINE JUHTUM

Meie oludes tähelepanuväärne ja
põhimõttelist tähtsust omav annetus
tehti hiljuti Tartu vaeslastele. Äsja
surnud ärimees Karl Pedraudse on
pärandanud kogu oma järelejäänud
varanduse, 250 000 kr., eeskujuliku
vaestelaste varjupaiga avamiseks ja
ülevalpdamiseks Tartus.

Karl Pedraudse pani selle kiidu-
väärt teoga oma elutööle ilusa ja
ununematu lõpp-punkti. Selle üsna
erandliku, meie suurima sotsiaalanne-
tusega kuulub ta nende väheste eesti
rahameeste hulka, kes on aidanud
parandada meie ühiskonna sotsiaalset
ja kultuurilist käekäiku.

Mujal maailmas, vanemates kul-
tuurmaades on see üsna harilik. Soom-
es ja Skandinaavias, Prantsusmaal
ja Inglismaal peab jõukam kiht oma
auasjaks ja eesõiguseks sel moel
toetada ühiskonda, kes ju lõppude-
lõpuks oli ka temale rikkuse andjaks.
See on oieti ta tagasimaks ühiskon-
nale. Nii peetakse seal üleval väga
palju stipendiume, auhindu, kultuur-
seid ja heategevaid asutisi (isegi üli-

München — maailmasõjaaegsete
sõdurite paraad. Kõned: „Kõik, mis
meil on, võlgname ühele mehele, see
mees on Adolf Hitler.“ Ajakirjani-
kele on keelatud kirjutada nimesid
peale kõige suuremate meeste, kind-
ralite, kes paraadi vastu võtsid.

Mittenwald — endine Saksa-Aust-
ria piir — tollivalvur käib veel läbi,
kuid väga hooletult, kombe pärast —
ei ole veel uut korraldust. Jaama-
hoones on Itaalia lipud.

Innsbruck — iga äri peal sildid:
„Aaria äri“, „puht-saksa äri“, ühe
peal: „juudi äri“. Viimase aknad on
määritud tolmuga ja peale kirjutat-
ud: „Juut! Juut!“ Kaugemal mitu
maja sissevisatud akendega ja tolmuse-
d — maha jäetud. Aaria äri aken-
del — uued Saksa-Austria ühendatud
maa kaardid; rauakaupluse aknal on
näidatud, kust Saksamaa saab rauda,
— ja enamik neid kohti on Hitleri-
aegsed võidud. Ustel on sildikesed —
„kui sa oled meie sõber, kätt tõstes
tervita „Heil Hitler!“ — „Saksa tervit-
us on käetõstmine“. Tänavale lehe-
kastikesse on välja pandud endise
Austria võimumeeste hirmutööd, keda
nad kuidas piinanud, ja karikatuurid.

Innsbruck — ka siin kestab kihu-
tustöö sudeedi sakslaste suhtes. Kõ-
nede teemad: 1) „Sudeedi sakslaste
kodumaa — laulude ja rahvatantsu-
dega“. — 2) „Tšehhimaa geopoliitili-

sest lähtekohast vaadatuna“. — Ja
juba on ka plakatid: „Ohverdage rah-
vakuludeks!“ „Astuge parteisse!“ jne.

Veneetsia — plakatid: „Elagu Itaa-
lia sõjavägi“, „Elagu duce!“, „Elagu
impeeriumi looja!“ Mussolini lauseid
siin ja seal. Üle Itaalia on neid kir-
jutatud majade seintele igale poole.
Itaallaste loosung on: „Uskuda, sõna
kuulda, võidelda!“

Lugano, missugused raamatukaup-
luste aknad! Sama akna peale ma-
huvad: Hitleri „Minu võitlus“ ja „Ma
ei või vaikida“ — ühelt natsionaal-
sotsialistilt Saksamaa kohta; Rosen-
bergi „XX sajandi müüt“ ja vastukaa-
luks „Vere ja rassi müüt“, „Hirmu
ja õuduse lood“ Saksamaa kohta,
anekdoodid, Trotski raamat Venemaa
kohta jne. Eriti vaimukas on „Ne-
belspalter“ — poliitiline pilkeleht,
mille tsiteerimine ruumipuudusel või-
matu.

„Der Schulungsbrief“, NSDAP amet-
lik leht, andis välja kaardi, kus kogu
Šveits oli Saksa veri ja iseloom —
kaart olevat kohe varsti pärast ilmu-
mist ära korjatud.

Teadaanne Luzerni lehest:
„Iga päev tulevad meie piiridesse
põgenikud, kes oma maades valitse-
vast ebakindlast olukorrast põgene-
vad. Intelligents on seejuures eriti
teravalt puudutatud. Ometi moodus-
tavad nad parima, mida meie ajaloo
ja maailma eest kaitsma peame.“

Albert

elu peasoned on nende kätes, kes
äri peavad üheks osaks ühiskonna
elust, mis aitab üles ehitada ja luua
uusi väärtusi.

Meilgi on areng liikumas selles
paremuse suunas ning on läbi löömas
vaade, et tõesti soliidne äri võib
kindla aluse saavutada alles aasta-
kümnetega, koguni mitme põlve kes-
tel, nagu iga teinegi püsiv asutis.
Kahjuks on meil aga siiski veel palju
sääraseid äri- ja rahamehi, kes ei
hoolda ühiskonnast ega kultuurist.
Meie kapital — nii palju kui seda
sakslastest, juutidest jne. üle jääb —
on väga suurel määral tõusikute kä-
tes, kes ei saa aru, et äri põhineb
lõppude-lõpuks kultuuril ja et
omakultuuri loomine on ühtlasi oma
äri ning kapitali kindlustamine. Meie
ärimeeeste seas on palju juudi ja setu
hingeelega: löika sealt, kust saad, kas
aga ostja veel kord tagasi tuleb, see
teda ei huvita. Peaasi, kui sai ostjal
seekord tõmmata naha üle kõrvade.

Rahaga ümberkäimine on kunst
omaette. Kui palju valitseb meil
ühelt poolt meeletut prassimist ja
teiselt poolt mõttetut ihnust, millest
viimast Richard Roht oma äsjailmu-

Eesti laulupeod

on püstitanud meie rahva ajalukku määratu suure tähtsusega mälestussamba, mille juures viibides kerkib meie vaimusilmade ette osa ajalugu eesti rahva ärkamise ja edenemise loost. On ju kõigil teada, missugust põhjanevat osa meie avalikus elus ja rahvuslikes algatusis on mänginud laulupeod. Laulul on olnud igal ajal ja iga rahva juures suur võim üksteist hingeliselt ühendada ja ühistele ettevõtetele ergutada, sundides kaduma väiklusil, hõõrumisil ning asjatuil vastuvooludel nii isiklikes kui ühiskondlikes üritustes. „Missugune haarav rõõm tärkab rinnas, kui tuhanded meie riigi kodanikest ühiselt laulavad au sellele kunstile, mille keel on igale rahvale ühine, ja missugust ühtlast läbielamist võib tunda see helilooja, kelle laule laulab kogu rahvas.“

Selle lause ütles keegi vene naishelilooja, kui läinud aastal olid SSSR-is suured arutlused masslaulude tähtsusest Nõukogude kodaniku elus.

Samas mõttes on ka meie ELL viimastel aastatel pöördunud meie heliloojate poole palvega ühislaulude loomingu asjus. Meie laulame laulupidudel kooris kunstlaule. Kuid puuduvad laulud, mida võiksid nii lauljad kui ka rahvas laulda ühistel pidulikudel juhtudel.

Seni oleme tarvitanud kas võõrapäraseid, võõrsilt laenatud ja meile endistest aegadest sissejuurdunud laule, või sääraseid, mis ajast ja arust läinud — iganevad. Oleks aeg, et meil täiesti eestipäraseid ja ajaga samupidavad ühislaulud võetaks tarvitusele. Sellised laulud peavad olema lihtsad, kuid sellele vaatamata mitte labased, vaid ka kunstipäraseid. Sügavaim kaasaelamine massiga, ühistunne, et helilooja mõtted, meeoleolu, loomingu pingete vili oleksid omased, lähedased kogu rahva hingega — see kõik peaks leiduma ühislaulus. Siis on ta elujõuline ja leiab enesele teed, mis värskendab kõikide vaimu ja ülendab meeli.

On aeg ka seda ala omapäraselt kultiveerida.

Seni ei ole hümniivõistlused andnud rahuldavaid tagajärgi. Kuid siingi peame lootma, et meie lähemas tulevikus ei tarvitse enam „võõral viisil“ oma isamaad armastada ja ülistada. Peame leidma oma laulu ja

oma loo, et vääriliselt kõrvu seista teiste iseseisvate kultuursete rahvastega, pealegi kus eesti rahvast üldiselt tuntakse kui „laulurahvast“.

Tänavusel XI üldlaulupeol, meie riigi 20 aasta juubelipidustustel esitatakse kaks isamaalist ühislaulu, kus arvustajateks ning ettekandjateks on nii lauljad-mängijad kui ka kuulajaskond. Need mõlemad ei pretendeeri küll hümnile, kuid tahavad asetada võõrapäraseid meie omadega, pakkudes viisilt ja tekstilt algupärandeid. Nagu märkisin, ei taha nad olla hümnid, vaid ühislaulud pidulikel juhtudel ettekandmiseks. Peab tunnustama, et meie heliloojad M. Saar ja E. Aav on oma helinditega head eeskujud näidanud ja pakkunud meie pidustusteks päris õilsa vahelduse. Minu kohus ei ole siin asjaolu arvustada, vaid laulude mõjulepääsemise väärtus ja sobivus ühislauludeks jäägu piduliste eneste otsustada.

Ühe või kahe korra kuulamise järel ei jäta laul muidugi tarvilikku mõju. Minu arvates oleks väga kohane ELL-ul mõelda ühislaulude populariseerimisele ja seda teha sagedamate raadio-ettekannetega või ka orkestrimontaažide abil üldtuntud masslauludest.

On olemas arvamus, et ühislaul, masslaul, peab tingimata ehitatud olema tuntud motiividele. Kuid niisugune arvamine viib meid kergesti banaalsusele. Kui meie tahame omapäraselt ühislaulu, milles peegeldub meie oma hing, siis peame temas oma rahvalaulu „raasukesi“, motiive leidma ja sääraseid „raasukesi“, mis on enam aktiivsed — „teotsevad“ elemendid. Mis tuleb meie oma rahva hingest, see jääb ka temas edaspidi elujõuliseks.

Neid ridu kirjutamisel muljetel, mis olen saanud eelseisva suure juubelilaulupeo ning meie iseseisvuse 20. aasta tähistamise eelvalmistuste tagajärgede puhul. Saagu meie laul veel kauaks meile jumaliku tulukese sütitajaks meie südames. Loitku kaua see leek ning kandku ta meie hingi elu mustadest muredest üles hiilgavate tähtede, valguse ja vabaduse poole!

Juunis 1938, Tartus.

J. Simm

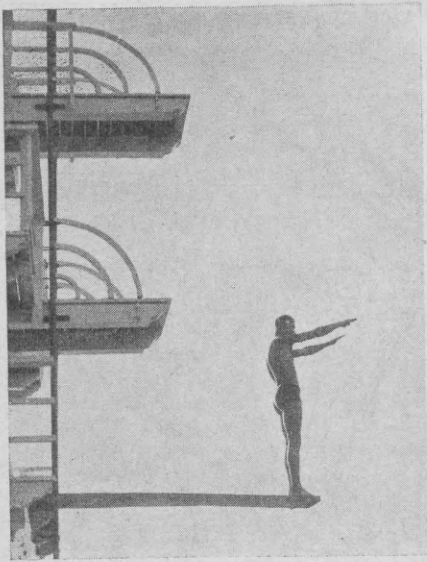
XI üldlaulupeo üldjuht

nud romaanis „Elutee“ nii meisterlikult käsitleb. Mõlemad nad viivad laostumisele, kuldset keskteed aga leida ei osata. Kui palju on meil loteriivõitjatest kuulda olnud raha äraelamisi lühikese ajaga, kui palju teistestki kergeltteenijatest, näit. piiritusevedajad, kellest ainult mõned üksikud on osanud varandusi säilitada üldkasulikuks otstarbeks. — Kõige suurem õnnetus meie majandusel on aga muidugi see, et väga suur osa meie oma kapitalist, äri- ja tööstusettevõtetest on muulaste käes,

kellest ei ole lootagi heatahtlikku suhtumist, veel vähem abistavat kätt meie ühiskonnale ja kultuurile. Osalt on aga ka meie inimesed ise süüdi, et see nii on — ja et meie haritlased seetõttu sageli peavad olema jooksupoisteks võõrkapitali käes.

Sellises kirjus olukorras ei olegi nagu ime, et seni nii vähe on meil olnud sotsiaal- ja kultuurannetusi. Meie rahamaailm ei ole veel jõudnud vajalikule kultuuritasemele. Ainult kirik on olnud soodsamas seisundis, kellele aeg-ajalt kuulda on suuremate

annetuste loovutamist. Loodame aga, et tuuled ka selles asjas „pöörduvad läände“ ja edaspidi tekib kapitali, mida meil hädasti vajavad nii vaeslapsed kui teadus, nii sotsiaalsed kui ka kultuursed ettevõtted. Paljud alad ootavad meil uusi pedraudsesid, palju on meie ühiskonnas veel ikaldavaid põldusid, mis hädasti vajavad toetajaid käsi rahamaailmast. Kui see abi teoks saab, siis muutub meie ühiskond mõndagi pidi rõõmsamaks ja saavad nii kultuur kui ka äri ise juurde uut elujõudu. **E. R.**

Õppigem ujuma

Sõitsin rongis koos Võrumaa kaheksakümneaastase emaga, kes oli külastanud oma poega. Poeg oli pärast kauaaegset otsimist leidnud sobiva talu ja selle ostnud. Kaunis võru murrakus kirjeldas mulle huvitav vananimene üksikasjalikult uue talu ilu ja ta ei väsinud rõhutamast, et talu on vee ääres. Minu reisikaaslane kehas tas minu silmis eestlase vetearmastust. See on loomulik, kuna Eestil on 3404 km pikkune rannajoon, ligi 1600 järve, suur hulk jõgesid.

Tulin Punase Risti rahvusvahelisel konverentsil. Missugune kontrast! Siin räägiti jõe ilust, kalastamisvõimalusest jne., seal aga hädaohust, mis varitseb vees. Konverentsil pühendati muu hulgas suurt tähelepanu vetelpäästele ja selle korraldusele; materjalide hulgas leiata referaatide kokkuvõtteid mitmest riigist. Eesti Punase Risti vetelpääste inspektor mag. A. Grünberg peatub meie olude juures. Meil tegeleb 1934. a. andmetel ligi 24.000 inimest kalandusega ja transpordiga veeteel, see arv on aga suurenenud. Igasugust veesporti harastavad rahvahulgad. Uppumisohtu vältimiseks peaks kogu rahvas oskama ujuda, tegelikult aga ei ole ujumisoskus levinud kuigi suurel määral. Meil upub igal aastal keskmiselt 110 meest ja 21 naist, kokku 131 inimest, maal üle kolme korra rohkem kui linnades. Iga 8600 isiku kohta üks uppunu, Taanis näit. tuleb üks uppunu iga 17.000 isiku kohta. Uppumist põhjustab ettevaatamatus, oskamatus, ulakus jne. Kõigepealt tuleb ujuma õppida.

Eesti Punane Rist algas a. 1930 oma kindlakavalist tegevust ujumise ja vetelpääste õpetamise alal, võttes eeskujuks Põhja-Ameerika Ühendri-

kide Punase Risti vetelpääste õppekava. Teotetakse kahes suunas: 1) õnnetusi ärahoidvas suunas, õpetades ujumist ja teisi veespordialasid ning uppunule abi andmist; 2) õnnetuid otseselt abistavas suunas, uppunuid veest välja tuues ja neid ellu äratada püüdes. Korraldati vastavaid kursusi ja propagandanädalaid väga heade tagajärgedega, kuna aastas korraldatakse läheb päästa uppumissurmast mitusada inimest. Vetelpääste paremaks läbiviimiseks tehti juhtivaile asutistele rida ettepanekuid, kuidas piirata uppumisjuhtumeid Eestis. Tuleks propageerida ujumis- ja vetelpääste- oskust; tuleks luua iga veekogu juurde, kus inimesi käib ujumas, hädaohutuid ujumisvõimalusi, hoolitseda selle eest, et oleksid käepärast vastavad päästevahendid jne. Tuleks suurendada vastavate instruktorite kaadrit. Kaitseväes, Kaitseväes, politseis, spordiseltsides, noorte organisatsioonides, koolides jne. õhutada ujumisoskust ja vetelpääste õpetamist, kus võimalik, teha see sunduslikuks aineks. Pöörduda Tartu Ülikooli või Arstide Koja poole, et loodaks vastav stipendium teaduslikuks uurimiseks, missugune meetod oleks sobivaim kunstliku hingamise tegemiseks.

Elluäratamismeetodeid on mitu, Silvesteri oma, Schäferi oma ja kunstliku hingamise kõige uuem meetod, Taani võimlemisinstruktori ooberst

Holger Nielsen'i meetod. Holger Nielsen'i meetod on ka Norras tarvitusele võetud ja äratav igal pool elavat huvi. Konverentsil demonstreeriti huvitavat filmi, mis selgitas päästevahendite tarvitamist ja uppunu elluäratamist. Ta on kerge ära õppida ja ei ole väsitav.

Praegu on ilusaim aeg veesportlastele. Kasutagu igaüks, kellele see võimalik, meie lühikest suve selleks, et õpiks ujuma ja ka teisi päästma vajaduse korral. Sagedasti on supluskoht elamutest kaugel, abi ei jõua õigel ajal kohale ja elluäratamisvõimalus kahaneb selle tõttu. On selge, et suudaks ära hoida suuremat õnnetust kohalviibija, kes oskab ujuda ja tuttav päästetööga.

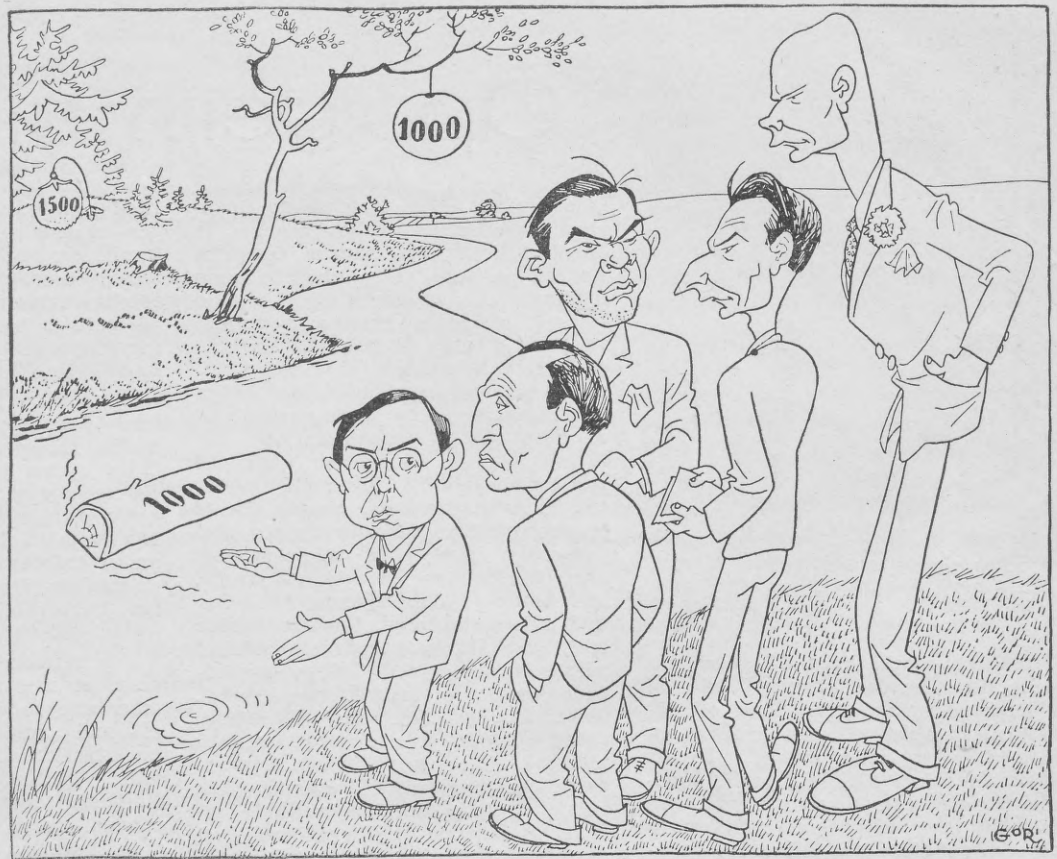
Vanematele aga paneksin südamele, et nad asjata tõkkeid ei teeks oma laste soovile ujuma õppida, vaid et nad neid juba päris väikestena harjutaksid vees käituma nagu tarvilik. Meil ei ole inimelusid pillata. Võitleme taudide vastu, püüame parandada sotsiaalset olukorda, püüame vähendada ka uppumisjuhtumeid. Keldi meie oma rahvaarvuga ei saa, seda suurem on meie kohustus hoolt kanda selle eest, et veesport jääks meil ilusamaks spordiharuks ja ei oleks enam mureallikaks ja asjata rahvaarvu kahandajaks. Kõik ujuma!

M. K—O

See ei ole pommisadu Hiina vetes, vaid ujumiskursus Võrus

Huvitav loodusnähtus

Annist, Kivikas, Urgart, Rummo, Gailit:

„Parijõge mööda ujub tüse palk, visnappu otsa on kasvanud ilus marjake ja metsanurga vilus-varjus punetab maitsev maasikas. Kevad on olnud üllatusrikas!“

Meid saagu palju

Elame eesti elu uuendamise ajal: luuakse uusi seadusi, asutisi, talitisi, häid traditsioone; kaunistatakse elamute ja elanike fassaadi. See kõik on väga ilus ja armas. Aga kellele teeme seda kõike? Kurb küll, et meie rahva arv on väga väike ja ta juurdekasv on visa, vaatamata viimase aja hoogsale propagandale järglaste arvu suurendamise kasuks.

Meil on riigis mitmesugused asutised ja talitused, millel on õigus end segada kodanike isiklikku ellu. Kui laps sünnib, peab teda registreerima kodanikuks; siis ristib vaimulik väikese pagana ristiinimeseks; riik sunnib lapsi koolis käima ja noori mehi kaitsma kodumaad. Riigi kohus karistab korrarikkujaid ja nuhtleb äärmisel juhul kurjategijaid surmaga ning võtab mõnel alaväärtuslikul isikul steriliseerimise kaudu sigitamise võimegi. Kui inimene lõpuks muutub laibaks, siis peab ta maetama sinna, kus ta enam teistele ette ei puutu.

Kui riigil nii suured õigused on kodanike isikliku elu ja ka varanduse kohta (maksude määramise, nende sissenõudmise, võõrandamise ja rekvireerimise kujul), siis võiks ja peaks ta ka ära kasutama tänini nagu kahe silma vahele jäänud lihtsad abinõud rahva arvu suurendamiseks.

Ajalehtedest leiame iga päev kuulutusi, millede kaudu üksikud olevused otsivad eluseltsilisi ja hingelisi sõpru kauni kodu loomiseks ja elu igavuse peletamiseks. Samuti otsivad ja ootavad paljud teadmatuses, kellega abielluda, ja ei leiagi kohast partnerit. Inimesed on selles asjas jäetud väga abitusse ja teadmatusse seisukorda.

Advokaat ja kohus on kodanikule abiks õiguslike asjade korraldamises; arst ja ravilad abistavad haigeid;

pastor ja kirik juhivad koormatud ja vaevatud taevariiki; miks ei või siis olla ka riiklik avalik soliidne ja usaldustvääriv asutus, kes ajalehe kuulutuste asemel ausal viisil ja asjatundlikult juhiks inimesi abielluma. Mõnigi nimetaks muiates säärast asutist kosjakontoriks; aga kui asja tõsiselt võetakse ja ausal viisil korrektselt aetakse kaasinimeste kasuks, siis kaoks muigamine.

Abielubüroo ülesandeks oleks registreerida kõik abieluvõimelised ja -õiguslikud mõlemast soost kodanikud; koguda kindlaid andmeid nende vanuse, hariduse, tervisliku ja varandusliku seisukorra ning eluviiside kohta ja anda teada neile, kes abiellumise mõttes teistest huvitatud.

Büroo juhiks peaks olema arst ja tema assistentideks jurist ja fotograaf. Arst konstateeriks tervislikku seisukorda, jurist selgitaks õiguslikke vahetekordi ja fotograaf valmistaks registreerituist portreid, mida iga asjahuviline büroos võiks näha.

Büroo juhi kohuseks peaks olema omal algatusel aktiivselt ja heatahtlikult kokku juhtida neid, kes tema arvates hästi sobiksid abielupaarideks. Kui sõbralikud meeldetuletused ei aita, siis võiks ta tarvitada ka valjemaid abinõusid.

Büroo tegevus, õigused ja võimupiirid määratakse seadusega.

Nagu meestel on kohuseks sõjaväeteenistus, mis tegelikus sõjas on enese ja teiste hävitamine, nii saagu naisinimestele kohuseks laste soetamine ja kasvatamine. Kui vaesed vanemad oma lapsi ise kasvatada ei jõua, siis teeb seda ühiskond avalike lastekodude kaudu. Meie senised lastekodud on juba tänuväärte tööd teinud sel

Jaunid jaanitulel

Rahvasaadik Jaan Vain vaat-
tab jaanitule mürt-
su vaikides pealt,
— nii nagu praegu
see rahvasaadikule
kohane. Jaan
Tõnisson peab
kõne jaanitule
tähtsusest, — sel-
lest võib vabalt
kõnelda. Jaan
Hünerson kaeb
igatsusega leegit-
sevat tuld ja tule-
tab meelde kadu-
nud aegu. Jaan
Kärner, Jaan
Kitsberg ja
Jaan Roos tee-
vad positiivset
tööd: Kärner kir-
jutab »Tõusvat
rahvast«, Roos
toimetab kogu-
teost »Jaan Tõ-
nisson«, Kitsberg
mõtleb täie jõuga,
mida kirja panna.
Jaan Treuman
kui tule ja tõrvaga
tegeleja hoiab jaa-
nituld ja kuulutab:
sinu hertsogiriik

tulgu meile. Jaan Teemant on osavõtmalt sünge, — ta on nagu kohtunik, kes nõuab kõigile karistust. Jaan Põdra kui ühistegeline tegelane ruttab pidutsemisele, — ta ei tohi puududa, kui ta on kutsutud. Jaan Soots on hviitatud rahvariite kandmise kombest vanasti. Jaan Vahtra suhtub kõigisse satiirilise üleolekuga. Jaan Lat-
tik mõtleb, et jumalasalaseks on kergem saada kui rahvasaadikuks.

alal ja lapsi paremini toitnud, katnud ja kasvatanud, kui paljud perekonnad seda võivad. Rohkem lastekodusid!

Tuleb reformida senine vaade, et neil lapsesaamine on häbiks. Laps on faktiline tõendus naisinimesele, et ta on abielu- ja sünnitamisvõimeline. Kui abielunaised riigile lapsi ei muretse, siis peavad seda tegema vallalised, ja neid tuleb selle eest premeerida ja austada.

Häbi olgu neil meestel ja naistel, kes abielus lastest hoiduvad ja kasulapsi ei võta. Abiellumise kohust võib täita kasulaste adopteerimisega.

Tuleks meie vanema põlve endine ehalkäimise mood uuesti ausse tõsta: kevad ja ehalkäimine — selles on palju abiellumise romantikat. Ka neid omagu ja kasu-
tagu kosjas- ja ehalkäimise õigusi. See on ka üks tä-
nini kängujäänud osa naisõiguslusest.

Kus kolgas mehi vähe, seal tuleks lubada mehel pida-
dada mitut naist ja ümberpöördukt. Kui juba, siis juba.
Mida tehakse nüüd tihti varjatult, see tuleks seadusega
legaliseerida. Oleme ju usklik rahvas ja peaksime ees-
kujuks võtma piiblist pühad patriarhid Aabrami ja Ja-
kobi, samuti ka auväärt kuninga Salomoni.

Üks vaene naine ütles mulle, et parem on olla rikka
mehe armuke kui vaese mehe ainus naine. Nüüdsel kai-
nel ajal tuleb romantikutel ümber orienteeruda ka ar-
mastuse alal: aja jooksul paranevad kõik haavad — ka
armuhaavad. Armasta seda, kes meeldib, ja abiellu sel-
lega, kes sulle tuleb ja kes sind võtab.

On möödunud ajad, mil vallas-emad pidid kirikus
istuma häbipingis. Nüüd tuleb muretseda aukohad neile,
kes julgevad meie riigile soetada inimmaterjali. Kui

riik on nähtavas hädaohus ja rahvas pikalises hääbumi-
ses, siis tuleb mobiliseerida kõik võimalused rahva pääst-
miseks.

Mõelgem ometi: kui ei ole juurdekasvu, siis jäävad
tööliste puudusel põllud harimata ja käitised töölisteta;
õpilaste puudusel sulguvad koolid ja usklikkude puudu-
sel kirikud; jõukad inimesed jäävad teenijateta ja sõdu-
rite puudusel jäävad sõjadki pidamata ja kodumaa kait-
seta: tuleb tugevam naaber pillide ja pasunatega ning
võtab meid kõigea!

Meie riigijuhid on soovitanud: meid saagu
palju! Tuleb julgesti neid soove teostama hakata, sest
ka jumal ütles inimestele samuti.

Ainuke asutis, kes sigivust tänini ei ole soovitanud,
on kirik. Aga küll temagi viimaks siin avaldatud mõte-
tele oma õnnistuse annab, sest ka taevariik vajab ini-
mesi ja kirik riigi kaitset. Riigi tarviduste mõjul muu-
tuvad inimeste eluvaated; kiriku arvamist ei ole jul-
ged inimesed millalgi palju hoolinud.

Põhimõtted elus on ikka painduvad olnud nagu pal-
jud seadusedki, mida seletatakse nii ja teisiti. Koolide
õppekavad on meil painduvaks tehtud vastavalt elu
nõuetele. Elukoolis painduvad ka inimesed vastavalt
konjunktuuri ja karjääri nõuetele. Ülim tarkus on ko-
haneda elutingimustega.

Kui nüüd meie elu kategooriliseks imperatiiviks on:
meid saagu palju! siis tuleb meil mitmeski as-
jas ümber orienteeruda, et jääda püsima.

Meta noëite! = Mõelge teisiti! = Põõrduge ümber
ja parandage meelt!
Sinepi Siim

Ideed ründavad

Omapärase kirjandusliigi Eesti kohta moodustavad ühe osa saksa, eriti balti-saksa autorite kirjutised meist. Nendes on uute Balti riikide kohta tarvitatud sääraseid tooni ja toodud sääraseid „andmeid“, mida meie uskult mujalt teiste rahvaste autoreilt ei ole tunda saanud. Ei jõua need kirjutajal seal ära kiita seda õnnistust, mida sakslased olevat Läänemere idakalda pärisrahvastele toonud ja kui kuldne elu olevat siin valitsenud enne Maaailmasõda. Kuidas nal olevat otse puhtast inimesarmastusest võtnud enda peale säärase raske ülesande viia barbaarsetele rahvastele veidigi silmavalgust. Nüüd aga olevat nendes uutes riikides sõgedad pärisrahvad kõik sakste loodud kultuuri iaostanud ja varsti pidavat need elujõuetud riigid niikuinii kokku langema või väljast abi paluma. See kirjandusharu moodustab õieti sakslaste „Drang nach Osten“ ideelise ja propagandalise osa, mida nagu silti kõrgele tõstetakse ning mille taha varjatakse tõelisi sihte ja tõsiasju. See on landesveeri võitluse jätkamine: ei suudetud võita relvadega Võnnu all oma siinset paradiisi tagasi, siis pandi tööle propaganda.

Sääraseid raamatuid on ilmunud väga rohkesti. Õieti kuuluvad selle kirjanduse sekka kõik sakslaste sisetungi, siinset eesõigustatud seisundit jne. käsitlevad kirjutised ja raamatud. Alates juba Läti Henrikust võime jälgida seda propagandat, mis kestis läbi sajandite, erilist hoogu sai 19. saj. talurahva-seaduste võitluses, siis ärkamisajal ning veel hiljem — kuni tänapäevani. Kõikidele elualadele tungis see propaganda, püüdes eestlasi ikka näidata laiskade, rumalate, halbade, kultuurivõimetute ja metslastena, kes ilma sakslastest ülemuskihita elada ei suuda. Kõik, mis siin maal on saavutatud kunsti, kirjanduses, teaduste alal, majanduses, põlulukultuuris jne., olevat koguni sakslaste loodud. Eestlaste tööd püütakse aga igati alahinnata, koguni tõuliselt meid maha teha (vt. dr. Auli vastavaid kirjutisi!).

Tuues üksikuid eriti teravaid näiteid selle Saksa igatsuste ja saatuse maa (nagu meie maad nimetab K. Freytag oma raamatus „Raum deutscher Zukunftgrenzland im Osten“) kohta käivast kirjandusest, piirdume vaid paari iseloomulikuga. Näiteks kirjutab Kurt Faber oma reisiraamatus „Weltwanderers letzte Fahrten und Abenteuer“, et ta siin maal igal sammul on näinud ainult saksa kultuuri tunnuseid. Ta suhtub üleolevalt Balti vabariikidesse, nimetab meie maareformi bolševismiks, ei pea siinseid pärisrahvaid võimelisteks kultuuri kandma jne.

Veel tigidam on Berliini ülik. prof. Walther Vogel oma raamatus

»Täägiga ma ei suutnud neid alistada, proovime vaimumürgiga!«

„Das neue Europa und seine historisch-geographischen Grundlagen“, milles ta terve siitmaade kultuuri kiidab sakslaste kätetöö olevat. Ta tarvitab sõna riik ja maareform meie kohta hanejalgades ja kirjutab (lk. 296):

„Põllud on seal (Eestis 24 hekt. tükkidena) päevavarastele, väikepõllupidajatele, palju ka linnaproletariaadile ära jaotatud, selle tulemusega, et nende harimine nüüd tugevalt tagurpidi läheb, kuna kolonistid ilma küllaldaste tööriistade ja teadmisteta töötavad; mõisade väärtuslik inventar hävineb ja on suuremalt jaolt juba a. 1919 purustatud... Üldse peab küsima, kas eestlased ja lätlased küllaldasid vaimseid, majanduslikke ja tehnilisi vahendeid omavad, et iseseisvat elu oma rahvusriigis elada...“

Ja nii ikka edasi samas vaimus. Et nende talupojakeel ei kannata välja „peenemat kõnet“, et neil olevat intelligentsist puudus, et võõrad peaksid vahele segama jne.

Samasugust juttu ajab dr. O. Hopfen oma raamatus „Das Land der Balten und der Krieg“. Autor teatab siin, et sakslaste kaudu said eestlaste seas „ühes kristliku õpetusega ka esimesed kultuurimõisted tutvaks“ ja et „need rahvad teavad, et terve nende kultuur on tänu võlgu sakslastele, kes neid kord koopaelanikkude seisukorras eest leidsid“, või et „kõikide kõrgemate kultuurimõistete jaoks on nad saksakeelsed sõnad oma keelde üle võtnud“ jne.

Sääraseid on need raamatud, mis üks vängemalt, teine pehmemalt iseenast õilistavad. Eriti paistab see pahameel aga läbi, kui nad sõna võtavad landesveeri õnnetuslõppenud sõjakäigu (v. d. Goltz, E. Balla, Bermond-Avaloff, O. Stackelberg, V. Steinaecker, J. Meyer, G. H. Hartmann, J. Bischoff, K. Braatz ja teised), samuti meie maareformi kohta, mida nende autorid nimetavad röövimiseks, kommunismiks, revolutsioo-

niks ja muuks sellesarnaseks. Nad ei suuda mõista põhjusi, mis meid sundisid seda tegema, ja ei väsi kirjutamast, et meie põllukultuur nüüd olevat alla käinud. See maareformi kirjandus oli neil omal ajal eriti äge, nüüd on ta juba vaiksemaks jäänud.

Agaga parem pole lugu ka mujalgi balti-saksa kirjanduses, kui asi puutub meisse. Juba V. Reiman tähendas: „Mis meie oma minevikust kuuleme, seda on võõras, sagedasti vaenuline käsi üles tähendanud.“ See märkus on õige nii ajalooliste allikate kui ka uurimuste kohta, mida sealteerist on kirjutatud. Seepärast ongi eesti noorel ajalooteadusel sagedasti otsust peale tulnud tööd teha, et näidata õiget eesti rahva ajalugu, mida need võõrad on püüdnud salata ja maha matta. Ajaloota rahvaga on kerge valmis saada — nii nad vist mõtlesid.

Meile jääb lõpuks seda sakslaste propagandat lugedes ainult üks asi selgusetuks: miks need härrased siis seda sinset maad nii hoolega „harrasid“ ja veel nüüdki taga igatsevad? Pealegi kui neid keegi siia palunud ei ole ja nad kogu aja siin ebasoovitavate parasiitide ning kontvõõrastena elavad. Kas ei olnud selle tõeliseks põhjuseks aga sinne mugav äraelamine, igasugused maapealsed mõnud alates „esimese õõ õigusega“ ja lõpe-

Nii näevad nüüd välja paljud endised toredad mõisahooned. Pildil Pada mõisa lossi varemed Virumaal, mille vene enamlased maha põletasid

tades tõrksamate talupoegade kiriku- aia taha matmisega. Sest siin maal oli isegi taevane elu paruni meelevalda all, kuna kirikumõisa parun otustas, kas orjajahi pääseb peale surma taevaväravast sisse või mitte. Siin oli neil tõeline „pappide paradis, parunite taevas, võõraste kulla-

auk ja talupoegade põrgu“ — seepärast nad soovivadki nii hoolsasti oma tegudele ja ihadele kultuuriviigilehti ette ja sokutavad endid meile „kultuuritoojateks“.

Seda „dihterkunsti“ haru on meil päris huvitav silmas pidada.

E. R.

9. lk. järg

Neville Chamberlaini triivimispoliitika kahjustab tory-partei ühtlust, kibestumine, viltuvedamise tundmus on selle välispoliitika pärast levimas Ühendatud Kuningriigi laialdastesse rahvakihtidesse. Kui Briti vana-meelse valitsuse ja diplomaatia kaalukas vaheleastumine Kesk-Euroopas mõnevõrra taltsutas opositsiooni pahameelt, peab Chamberlaini „mittevahelesegamise“ kursis Hispaania hirmude tsoonis murdema üsna tugeva lai- netusega.

Hispaania rahvuslik-fašistlik-natsliku leeri hirmsad õhurünnakud vabariikliku vastupanu lõplikuks murdmiseks, kedagi säästmata õhuterror, pommipildumised Briti, Prantsuse ja teiste riikide laevadele mittevahelesegamise vaatlejatega pardal — kõik see on Londonis varju jätnud ka Suur-Saksa ajakirjanduse jätkuvad vihased rünnakud Tšehhoslovakkia vastu. Londoni meeoludest teatas näiteks *Prager Presse* kirjasaatja 9. juunil oma lehele: „Praegu tähendab Hispaania küsimus ikka veel rahvusvaheliste huvide ja murede pea-ainet.“ Wait

Parim einestamise ja koosviibimise koht on Tartus

„Kuld Lõvi“ Restoran

Gustav-Adolfi tn. 6

Alumisel korral eeskujulik ja moodne baar alkoholiste jockidega. Vaadi-õlu. Vaadi-õlu.

Quo vadis?..

„Et meil kodumaal õieti kolmest küljest teistega kokkupuutumist on, siis on ka kolmest küljest hõõrumist näha. Edenemise sihi ajamist ja vastutõotamist on kolmel küljel. Õhtu poolt — õhtumaa kultuur, osalt balti sakslusega, idast — slaavi kultuur ja põhjast — Põhjaviim — põhjarahvaste, iseäranis soome kultuur. Iga kaar avaldab omajagu mõju meie kodumaa peale.

Neid liikumisi, mis võõraste, väljaspoolsete mõjul Eestis sünnivad, nimetame passiivseteks, aga liikumist, mis Eesti oma energiast, oma algjõu mõjul tekib, nime- tame aktiivseks.

Kuna meie haridusliikumise kandjaks õppiv noor- sugu on, siis peame selle juures järelikult ka nelja lii- kumistõu edustajaid leidma. Seda me leiame ka.

Vaatleme oma sihiajajaid noori tähendatud seisukohalt, siis paistab meile selgesti neli noorte salk- konda silma, kes igauks ise-taevakaare poole teesid ajab: ida — slaavi kultuuri mõjualused — „Ääsi tule“ ringkond, õhtu — balti, soome ja „Põhjaviimu“ poole kalduv Noor-Eesti salkkond ja viimasele ligidalseisev, aga omapärane, aktiivse kultuuri poole püüdja — Eesti Üliõpilaste Seltsi ringkond.

Ei või salata ka pealiskaudsel silmitsemisel, et siin igal rühmkonnal oma ülesanded on, ja et need ülesan- ded ja teed mitmesuguse väärtusega on.“ („Päevamured“ I, lk. 154, 1911. a.)

Läänes — Saksas — on nüüd võimul rahvussotsia- lism, Venes „sotsialism ühel maal“. Kuhu on oma kat- sesarved pööranud endised „Ääsi tule“ mehed? Kuhu- poole tüürivad lääne-balti korporandid? Oleks nagu nende liidu lõhna tunda. Kus on tänapäeval endised Noor-Eesti ja EÜS?

P. J.

Johann Gottfried Seume

Mees, kes julges ütelda tõtt orjastajale.

Ikka veel levitatakse teatavalt poolt legende sellest, kuidas ristiriitlid vanasti puhtast inimesearmastusest aetuna tulnud Baltimaile tooma sia vaestele paganatele oma kõrget kultuuri ja ristiust. Veel tänapäevalgi seletatakse punastamata, et sissetungijad ei olevat mitte tulnud siinseid rahvaid välja imema ega nende olemasolevaid kultuuriväärtusi hävitama, vaid nad tulnud majanduslikkude jõudude organisaatoritena ja süvendajatena (vt. Jomsburg 1938, Heft 1).

Kuigi meie oleme tüütuseni harjunud selliste järjekordsete seletustega, ei tohiks meie siiski mitte leppida ainult nende passiivse ärakuulamisega, vaid peaksime niisama järjekindlalt asjalikkude tõendustega neid tagasi tõrjuma. Toogem seekord tõsiolude jaluleseadjaks üks saksa kirjanik ja luuletaja, kel omal ajal on jätkunud julgust näha asju nii, nagu nad olid, ja väljendada nende kohta oma otsekohest arvamust. See mees on Johann Gottfried Seume (1763—1810), kes aastatel 1793—96 oli Varsavis kindral Igelströmi sekretäriks ja tutvnes seal põhjalikult tookordsete Venemaa oludega. Suvel 1805 tegi ta mitmekuise reisi, osalt jalgsi, läbi Baltimaade Peterburi ja Moskva, pöördudes tagasi kodumaale üle Soome ja Skandinaavia. Selle oma reisi kohta on Seume avaldanud tüsed raamatu, millest võtamegi mõned tema märkmed Baltimaade olude kohta.

Oma raamatu eessõnas ütleb Seume, et tema julgeb vaba mehena ütelda seda, mida ta oma veendumuse järgi tõeks peab, võetagu seda kuulda või mitte. Kaotada polevat tal see-

juures midagi, vahest ainult oma hallikminev pea.

Muistsete sõjakäikude kohta kirjutab Seume samas eessõnas järgmist: „Kui meie esivanemad, barbarid, maid vallutasid, polnud neil hoolimata paljust rääkimisest mõtetki vabadusest ja õiglusest. Tapeti ja hävitati ning tehti orje. Niinimetatud vabatlane või aadlimees oli kõige hoolimatum; võidetuid koheldi inimõistuse ja usu häbiks nagu asju. Mul on küll õigus oma vaenlast surmata, aga pole mitte õigust teda orjaks teha. Orjus on suurem alandamine kui surm.“

Tartus peatudes leiab Seume, et tõsise kultuuri paratamatuks eeltingimuseks on kõikide inimeste isikuvabadus, kuna orjus on aadli hüveriik. Orjus ei lase tekkida avaliku õigluse mõistet, aga orjusest peab aadel tugevasti kinni. Koolide asutamisest rahva jaoks, mis tekkisid uuestiavatud ülikooli ja selle rektori Parroti algatusel oli käimas, ei võivat niikaua midagi välja tulla, kuni väikekodanikud ja talupojad ise nende järele vajadust ei tunne. Aadel ei tegevast seks ilmiski midagi ja ei andvat ka omalt poolt midagi, kuna talupoegadel polevat võimalik midagi anda. Isegi keiser ei suutvat läbi viia kavatsusi, mida Parrot ja teised heatahtlikud entusiastid ses asjas talle esitanud. Aadli seas leiduvat küll mõningaid ausasti mõtlejaid, aga seisuse vastukaal suruvat kõik edu alla. Õigus ja aadel olevat, nagu ajalugu näitavat, ikka teineteise vastandid. Uus talurahva seadus olevat mõisnikkudele pärisorjade suhtes korrapidamise vahendiks ainult seevõrra, millisel määral nad seda eneste kasuks võivat tarvitada.

Teel üle Põltsamaa ja Paide Tallinna imestab Seume talumajade viletsust, need olevat tõelikud metsinimeste koopad. Tallinna ja Jõhvi va-

hel peab ta õõbima ebatavaliselt halbades kõrtsides, millised olevat ühel astmel Poola ja Leedu kõrtsidega, ning neis hoolitsetud paremini küüdimehed hobuste kui reisijate eest.

Liivimaa mõisades näinud ta seintel suuri piitsu ja talle seletatud, need olevat kohalikud seadused — muid polevat olemas. Muide tõendatud talle üldiselt, et talupojad pidavat ütlematu laisad olema. Seume aga imestab, et nad veel niigi palju tööd teevad. Sest milleks peab ori, rohkem töötama kui vajalik, kuna ta ise ega ta lapsed selle töö vilja ei maits. Orjadega handeldamine olevat moes tervel maal, neid vahetatavat laatadel jahikoerte vastu ja isegi ajalehed olevat täis sellekohaseid müügikuulutusi. Talunaisi sunnitavat imetama noori hurdakoeri, tõrkujate nõusoleku saavutavat roosk aadlimehe võöl. Palju pimedaid, kes oma silmanägemise kaotanud suitsutaredes, käivat linnades kerjamas, sageli minevat nad isegi Peterburi. Peale selle tehtavat veel palju muud nurjatust, mis ületavat igasuguse inimliku ettekujutuse. Merkel, kaasaegne vabadusvõitleja, olevat oma kirjeldustes veel väga tagasihoidlikult „maalinud“.

Ristiusk olevat Liivimaal, nagu teistegi maailmajagudes, ütlematu palju viletsust tekitanud ja orjuseahelad tugevamaks teinud. Pastorid käivat aadlimeestega käsikäes, sest nad olevat ise ajutised mõisnikud ja oma õpetuse häbiks sageli neist halvemadki. Eestlastel ja lätlastel olevat õigus, kui nad sakslasi üldiselt pidavat mingisugusteks pahadeks vaimudeks, kes siin nii piiramatu võimuga talitavad.

Meie ajalookirjanduses on Seume jäänud tänini kuidagi varju, kuid kindlasti teeniks ta rohkem tähelepanu.

M. Pukits

Kunstist, kunstiarvustajatest ja publikust

1

On huvitav märkida, et viimasel ajal, kus kõneldakse ohrtrasti Eesti majanduslikust ja kultuurilisest tõusust, tehakse eesti kunstist miskipärast üpris vähe juttu. Tõsi, mitmesuguste kunstinaitude puhul — neid näitusi toimetatakse väga sageli — kirjutatakse ajalehtedes ja ajakirjades näituste arvustusi, millised aga oma sisult ja käsitlusviisilt on niivõrd šabloonsed, et arvavad neid lugevad olevat juba ammu ja mitu korda. Ikka üks ja sama jutt — meie kunst on tõusu teel, meie kunst on samaväärne teiste rahvaste kunstiga. Selliste seletuste juures loevad kunstiarvustajad vajaliseks nokitseda väikeste pisiasjade juures: et vaadake, see kunstnik on jälle arenenud, too

teine teeb sedasama ja kolmas jätab seda või teist soovida. Tehakse veel enamikus mittemidagi ütlevaid sõnu värvist, vormist ja ka joonistusest, harva sekka ka kompositsioonist. Üsna sageli kuuludub arvustajailt ka kurtmist, et vaadake, meie elu on viimasel ajal nii rikas rahvuslikkudest suursündmustest, meie kaugem ja lähem minevik pakub nii palju huvitavat ainet maalijatele, eriti muinasaeg ja Vabadussõda, — miks ei maali kunstnikud nendel tänuväärsetel teemadel, — lööksid kaks kärbest korraga: elustaksid eesti rahva kuulsusrikast minevikku ja aitaksid teha rahvuslikku propagandat. Nende seletuste õigustamiseks tuuakse näiteid kunstiajalooast ja ka tänapäeva kunstist teiste rahvaste juu-

res, kus kunst olevat rakendatud propaganda teenistusse ega võivat olla mitte midagi omaette ning absoluutne. Mis suunas läheb meie tänapäeva kunst või mis suunas ta peaks minema, sellest kõneldakse vähem, kui mitte arvata seletusi nõndanimetatud rahvuslikust suunast, mida pea üksmeelselt on toonitanud kõik kunstiarvustajad viimasel ajal. Üldine mulje on kõigist neist arvustustest see, et vaadake, armsad inimesed, meie kunst seisab euroopalikul tasemel ja katki pole midagi.

Imelisel kombel on viimasel ajal ometi märgata, et selliste kunstiarvustustega ei taha nõus olla publik ja ka üks osa kunstnikke. Kui küsida kunstinaütustel käijatelt keskmiselt arenenud kodanikkudelt, kuidas näitus on, siis vastab ta sulle otsekoheselt, et tema arvates on näituse tase sama, mis olnud juba mitu aastat: pildid kõik korralikud ja ilusad, aga meelde ei jäänud neist mitte midagi, — kõik just kui ammu nähtud... Tõsi, mõned näituste külastajad on pisut teravamad ja ütlevad, et milleks raisata värve ja näha suurt vaeva looduse kopeerimisega. Loodus ei lase end kopeerida, võetagu parem fotoaparaat appi ja värvitagu foto üle, saab pilt palju loomutruum, kui teevad seda käsitsi maalides kunstnikud. Aga leidub ka neid näituse külastajaid, kes ütlevad, et kunstnik peab kõige oma tehnilise oskuse juures olema kõigepealt intelligentne ja haritud inimene, ja võimeline mõtlema, mida ta tahab maalida ja kuidas maalida, laskumata harilikku käsitöölise tasemele. See ei ole kellegi kunst õppida tehniliselt kätte oskus jäljendada mudelit tema tõetruuduses, see polegi mingi looming, vaid puhtal kujul käsitöö, milleks polegi vaja ei haridust ega intelligentust, vaid seda õpib kätte iga keskpärane lihttööline, küsimata andekusest või mitteandekusest...

Üks osa kunstnikke, — neid on vist küll üsna vähe, — kurdavad omalt poolt põhimõtete puudumist ja ideede lagedust meie kunstnikkude enamikus. Nad seletavad avameelselt, et meie kunstinaütused on viimaste aastate jooksul kaotanud hoo ja värs-kuse. Pole kuulda enam vaidlusi kunsti põhiliste probleemide üle ning uued ja puhtkunstilised otsingud ei leia pooldamist ega hindamist mõõdu-andvates ringkondades. Selle asemel et püüda edasi paigaltammumisest, laskutakse ikka enam ja enam kuiva ja elutu kopeerimise sõiduvette...

Kellel on siin õigus? Kahtlemata mitte neil, kes leiavad, et meie kujutava kunstiga on kõik korras ja soovida ei jää midagi.

2

Kunstiarvustaja Leo Soonberg võtab ülaltoodud küsimuste kohta sõna „Uus Eestis“ nr. 55. Ta väidab

muuseas, et publiku kurtmised meie kunsti tardumusest olevat põhjendamatud, just vastupidi — tänapäeva publik olevat meie kunstit maha jäänud vähemalt paarkümmend aastat. Kõik jutud meie kunsti paigaltseismisest olevat ainult alahindamine ja mitte midagi muud. Oma väidete õigustamiseks nimetab ta mitmeid välismaa kunstinaütusi, mis külastanud Tallinnat viimastel aastatel. Võrreldes eesti kunsti taset eelnimetatud välismaiste kunstinaütuste tasemega, järeldeb arvustaja, et meie kunstinaütuse tase ei jää millegi poolest madalamale, ennem on ta kõrgem. Meie kunst olevat saabumas meheikka ja tema kohta ei tohiks olla nurinat ei publikul ega ühel osal kunstnikel enestel...

Ei tahaks uskuda sääraseid väiteid Leo Soonbergilt, kes varem just ise õige mitmel puhul on alla kriipsutanud meie kunstinaütuste tardumust ja kunsti elu paigaltammumist. Veel imelikum on, et ta oma väidete puhul toob võrdluseks Tallinnat külastanud välismaa kunstinaütusi, nimetades muude hulgas Itaalia ja Belgia kunstinaütusi. Kas hr. Soonberg tõesti ei teadnud, kelle poolt ja millise sihiga olid korraldatud välismaade kunstinaütused Tallinnas? Loetagu ainult nimetatud kunstinaütuste kataloogide eessõnu ja korraldavate isikute ja asutiste nimistut ja tehtagu sellest järeldusi. Pole leida vist ter- ves maailmas ega kogu kunstiajaloo ühtegi säärast juhtu, kus valitsuse poolt korraldatud kunstinaütustele pääseksid ühe maa kunsti radikaalsemad ja julgemad kunstiteosed, vaa-

datuna puhtkunstilisest seisukohast. Tarvis ainult ringi vaadata, milline on Londoni, Berliini, Rooma või ka Pariisi akadeemiliste kunstinaütuste tase, tardumust ja paigaltammumist ei jõua küllalt kiruda nende maade edumeelsemad kunstnikud ja kunsti- arvustajad. Kui L. Soonberg väidab, et meie publik olevat vähemalt paarkümmend aastat meie tänapäeva kunstit maha jäänud, siis ta küll eksib: just publiku hulgast võib kuulda kibedaid arvustusi ja lausa imestust selle üle, millise pagasiga välismaalt tullakse meie juurde oma kultuuripropagandat tegema. Kui meie publik nimetatud välismaade kunstinaütustest oli teissugusel arvamisel kui vahest meie kunstiarvustajad, siis on see kahtlemata tõendus- seks, et pole ajast maha jäänud mitte publik, vaid küll meie kunstiarvustus, kes leiab, et kõik on korras ja katki pole midagi.

Kunst kui kauniduse väljendus ja kunst kui mitmesuguste riigipoliitiliste ja patriotismi propaganda vahend on kaks ise asja ja neid ei tule teineteisega ära vahetada, kui kõneldakse kunsti arenemisküsimustest. Ükski konservatiivne valitsus pole ei kuskil ega kunagi pooldanud uusi ja revolutsioonilisi ideid ka kunstis, nagu ta neid ei poolda samuti igal teisel alal.

Et meie tänapäeva kunstis on kadunud jaatav elurõõm ja otsing, seda ei saa keegi salata ja tuleb ainult rõõmustada, et just meie publik on see, kes meie tänapäeva kunsti taseme kohta oma rahulolematust aval- dab.

Jaani Vahtra

A. Uurits: Ratsanikud võitluses (pastell, 1917)

A. Uurits:
Autoportree
(pastell ca 1908)

Aleksander Uurits

* 12. V 1888 — † 10. VIII 1918.

Aleksander Uuritsat, üht kõige andelisemat ja võime-
telt mitmekülgsemat kunstnike seas, kes esile tõusid
ühenduses Noor-Eesti liikumisega, on meil tänava põh-
just kahekordselt meelde tuletada: 30. aprillil / 12. mail
möödus 50 aastat tema sünnist ning eelseisval sügisel —
10. augustil — täitub 20 aastat ta varajast surmast.
Oma lühikese raske ja kannatusrohke eluea kestel suutis
ta siiski rikastada meie rahvuslikku kunstivara püsivate
väärtustega ning kustumatult jäädvustada oma nime meie
kunsti rahvuskooli ajaloos.

Siinjuures avaldatud „Muinasjutt meteorist, kes ko-
meediks tahtis saada“ on leitud kunstniku surma järel
tema paberitest. See on ilmselt A. Uuritsa varjukõneline
autobiograafia, tema elu otsingute, kannatuste ja eksi-
rännakute eepilis-filosoofiline jutustus, mis esitab meie
kunstnikku, keda üldsus tundis peamiselt kui „laaberda-
vat boheemlast“, sügava ja vaimurikka mõtlejana. Üht-
lasi annab see „muinasjutt“ meile ka võtme A. Uuritsa
loomingu intiimsema ja subjektiivsema osa — fantaasia-
küllaste graafiliste lehtede — paremaks mõistmiseks.

A. V.

Muinasjutt meteorist, kes komeediks tahtis saada

Kord elas noormees Väarak, ta oli mägede poeg. Päike saatis oma esimesed kiired temaga mängima, kuu ja tähed valvasid teda unes, kaljukotkas kaitses teda mägestiku kurjade vaimude eest, kõrbelõvi soojendas teda. Nii kasvas ja ilutses ta, päeval igaviku muusikat kuulatades ja pikkadel talveöödel tähtede salarändamist uurides. Ja üksmeel valitses ta toimetustes.

Ühel ööl, kui kotkas tukastades oma kaitsva tiiva ta pealt langeda oli lasknud, ilmutas saatus talle nägemuse — vaimuna, kelle ilme ülev, kaetud valge, nagu tähtedekangast rüüga. Silmad olid tal nagu kuristikud tumedad kuivalgel ööl, ta suu nagu ehapuna mägede lumistel harjadel, ta juuksed nagu kaljukärestikud. Ta oli kui päikese tütar.

Sellest ajast kadus rahu Väariku südamest. Ta ootas, ta kutsus teda ja hüüdis: — Tule alla, mu muusa!

— Mägede harjadel, kõrgemal kui kaljukotkas oma pesa ehitab, kõrgemal kui kõue kargatab, on minu eluase.

— Siin, kus igavene lumi, siin, kus tähed nagu päikesed loitvad, siin on minu kodu. Siin elan ma oma kahe venna, raudkotka ja kõrbelõviga.

— Siin üleval, kuhu maa nagu eluta keha paistab, kuhu tähed nagu aknad mustalt taevavõlvilt vaatavad, — põhjata kuristikude kaldal, kust ühtki teed alla ei vii, siin olen mina valitseja.

— Siit hüüan ma sulle, mu muusa: Tule alla! Sina, keda mu silm on ära valinud, kellest mu meel mõtleb, keda mu süda ihaldab. Sind hüüan ma.

— Tule alla, mu muusa, siin olgu su ase!

— Lume hõbedane vaip olgu su säng, maru su lehvik, kuu su kroon, tähed olgu pärliteks su kaela ümber, satabähed su juuste ehteiks. Kõrbelõvi tahan ma su jalgealuseks järjeks panna, raudkotkas kaitsku sind.

— Tule alla ja seisa mu kõrval, siin tahan ma sinuga tantsida. Äike olgu me muusika, kaljude ladvad me tantsupõrand, kotkas ja lõvi me uhked seltsilised. Siin tahan ma sinuga tantsida ja kristallise karika tühjendada.

— See olgu elu tants elule ja surma tants surmale. Kui karikas tühjendatud, siis kuristikku heidan ma selle, siis olgu ka lõpp.

Nii hüüdis ta ja kutsus. Siis jättis ta maha oma riigi.

Kaua rändas ta hämarikus, kuni viimaks päike oma kiirtega ta järele ei ulatunud: ta jõudis maa-riiki.

Ja maa-riik oli pime ja ta rahvas must. Ja kui ta selle riigi rahvalt küsis, kas nad on näinud ta muusat, siis vangutasid kõik mõistmatult pead ja küsisid, mis tahab see võõras meilt. Ja kui ta neile hakkas kõnema muusast, päikesest ja tähtedest, siis tõstis see rahvas suurt kisa ja ütles:

— See on jumala teotaja, — mis räägib ta päikesest ja muusast, keda meie näinud ei ole ja keda ta kõrgemaks kiidab kui maad. Maa on meie jumal, tema toidab ja katab meid; maakoobastes on meil soe elada; tema on suur, häda tema vastastele.

Ja nad võtsid kive ja muda, et teda surmata.

Siis tõmbas Väarak oma mõõga ja kaitses ennast. Aga kui muda mõõga peale langes, siis hakkas Väarakul kahju oma mõõgast ja ta jättis selle maa ja rahva ja põgenes eemale. Ja ta meel oli raske.

Siis tuli ta juurde kiusaja kerjuse näol ja ütles:

— Tunnista mind, minus on tee ja võim. Kummarda mind, ja sa pead leidma, keda otsid.

Aga Väarak küsis temalt ja sõnas:

— Kui sa tee oled, miks ei ole sinu valgust? Kui sa võim oled, miks käid sa karkudel? Kaitse ennast, kui sa vägev oled.

Ja ta tõmbas oma mõõga tupest.

Aga naerdes lõi kiusaja karguga Väaraku käe pihta ja mõök langes tal käest.

Siis kiusaja võttis ta kaasa ja viis ühte suurde linna.

See linn oli kui tuline maa süda ja seal troonis maa kuningas. Raskelt lasus ta maa peal, tal ei olnud nägu; kuristikuna ammuli kurk hingas mürki õhku, kümned käed sirutasid end madudena välja ohvreid tabades. Ta keha oli nagu tulepurskav mägi, mis töötab, ta jalad nagu terasambad, mis oma küüned maasüdamesse litsunud. Ta kattis oma tiibadega päikest nagu musta linikuga ja maa nõtkus ta jalge all.

See oli must-punane maa jumal.

Ja ta rahvas oli kollane ja nad olid usinad nagu sipelgad oma jumalat teenides. Ja maa kihbas nendest nagu raiskussidest ja vande ulumine seisis maa kohal.

Agas seda, keda Väärak otsis, ei olnud seal mitte. Ja kahtlus leidis tema maad.

Tagasi igatses ta oma mägedesse. Kaua rändas ta, eksides ümber tundmata teeradadel, kuni talle ühel päeval üksiklane vastu tuli. Kui noormees oma lugu talle sai jutustanud, kutsus üksiklane ta oma koopasse, hakkas temaga kõnelema ja ütles:

— Noormees, sa otsid oma jumalat ja oma otstarvet elus, aga sa pole veel ennast leidnud. Otsi iseennast ja sa saad need varandused enesest leidma. Mitte mägede rahusse ei juhi ma sind, oh noormees, sest see kiususatus tuleb sinuga kaasa, vaid madalmaa kõrbe. Mitte tähtedel ära lase endale teed näidata, vaid rända ükski nagu komeet, mis ootamata taevaruumis nähtavale tuleb, et jälle teadmatusse kaduda.

— Ärgu olgu sul saatjaid ega päikesi, valgusta ise oma teed, ärgu olgu sul kohustusid, vaid ole vaba. Sest ma ütlen sulle, oh noormees, see, mis sinus ainukesena püsiv, mis on tõde ja salgamatust, seesinane on inimese Mina, see on kõikumata ja hävinev maa. Sellepärast ärgu olgu sul kahtlust ega kahetsust, need tulevad li-

hast, mis on hävinev. Sest ma ütlen sulle, oh noormees:

Alguses oli Mina ja Mina oli Vaim ja Vaim oli Ettekujutus.

Ja Ettekujutus hõljus üle Kaose.

Ja siis sai Liha.

Ja Mina oli Jumal ja Jumal lahutas ära Vaimu Lihast ja siis sündis Elu.

Ja Vaim oli jäädavus ja Liha oli hävitus.

Ja Liha oli kui maamuld, mis kõike enesesse imedes selle jälle tuhandekordselt välja puistab, — ta oli kui seenetus, mis lõpmatult laienedes ja kõike hävitada püüdes ise kadule andub. Ta oli kui päike, mis enesest elu välja süljates ise surmase tõttab.

Ja Vaim oli kui jõud, mis igale poole tungides kõike ühendada püüab. Ta oli kui päikeseküür, mis kastetillu üheksainsaks pilveks taeva alla kogub.

Ja Elu oli kui tuli, mis Liha hävitades Vaimu Jumalale lähendas, ta oli kui jõud, mis aatomeid taevakehadeks ühendades Lihale valitsuse andis. Ta oli kui kahtlus — surma tööriist.

Ja vaen valitses Vaimu ja Liha vahel.

Ja siis sündis Tahtejõud.

Ta Tahtejõud oli kui piits, mis Liha ja Vaimu ühisele eesmärgile — Minale — lähenemisele sundis, ta oli kui pikne, mis pilvi lõhkudes maad niisutab ja õhku puhastab.

— Sellepärast, oh noormees, mine alla madalmaale ja ole julge. Ja kui sa ükskord ennast oled leidnud, siis mine üles ja raja oma riik.

Ja ta saatis nooremehe rahus minema.

Siis rändas Väärak ühte suurde ja uhkesse linnu. Seal ilmutas end maa omas vägevuses ja maa vürstid istusid seal ja pidasid elu pidu.

Ja Väärak maitstes vilja nende laualt ja sai enesest ära. Ta tundis, nagu kuuleks ta häält, mis kõlas nagu mägestiku sügav viis, nagu näeks ta oma kodu, nagu kõnniks ta tähtede poole.

Agas koletumad ämblikud kudusid võrku ja ta jalg vääratas ja ta langes ligedasse kuristikku, kus kärnkonnadel ja ussidel asu. Vahel oli, nagu leiaks ta jälge sellest, keda ta otsinud, — nägi teda vaikesel öödel musta pantrina sametpehmelt, kuulmatult mööda hiilivat, kuulis ta häält nagu ürgsest tähtede rändamisest, ehmatas ta silmade läikest, mis nagu välgud helknesid.

Agas juba algas hirmus tants. Sisalikud ja maod vingerdasid tihedas ringis ta ümber ja võrk langes ikka madalamale ja tal ei olnud ühtki sõjariista, et võrku purustada. Ja lootusetus võttis temas võimust.

Ta otsis unustust maataimede õitelt, surus oma huuled nendes, et nende tulisest mahlast end uimastada, heitis end nende kuumavalt leemendavatele lehtedele, mis nagu putukaid imevatel sootaimedel endid himukalt ta ümber mässisid, hingas nende lõhna, mis mürgina rammestas, tahtis kaduda nendes, mattes end nagu uss siidisse nende hõõguvasse kehasse.

Agas tuli õõtuul ja närtsitas taimi, teda külmetades ligedatelt lehtedelt äratades. Ja edasi rändas ta ja õudne tühjus asus temasse.

Täis tuld nagu komeet oli ta elusse tormanud, aga varsti jahutas elu jahe õhuruum ta sisemise kuumuse.

Tagasi mägedesse igatses ta, tagasi oma uhkete seltsimeeste raudkotka ja kõrbelõvi juurde, tagasi tarkade tähtede templisse, päikesse kulla sarrasse, külmade õhkude kodusse.

Agas kui ta teed hakkas otsima, leidis ta jäljed kadunud olevat ja tee ununenud...

Valgemetsas

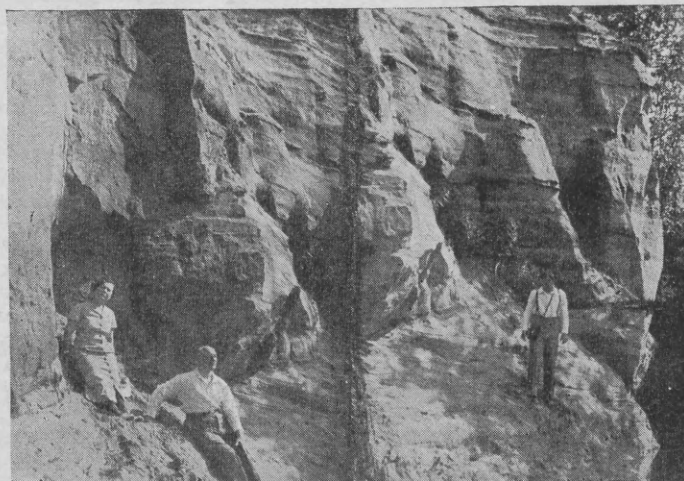
Oleme vist igäiks kuulnud ülistusi Liivi Šveitsile, Koiva jõe ümbrusele Sigulda ja Toreida lähedal oma Mairoosi koopaga. Ja kes juhtub meilt Riiga sõitma, peab oma kohuseks peatuda Sigulda jaamas ja külastada Sigulda ja Toreida lossi varemeid, ühtlasi ka Mairoosi koobast.

Et meil ka oma Šveits olemas, oli peagu seniajani teadmata, isegi meie looduseilu harrastajaile. Vist küll esimesena tegi G. Vilberg (Vilbaste) pikemalt juttu „Kodumaal rännates“ nimelises teoses 1923. a., kirjeldades Suurt ja Väikest Taevaskoda. Umbes samal ajal hakkasid ka õppekäikude korraldused taevaskodadesse, mis aga olid seotud suurte raskustega: paarikümmend kilomeetrit Ahja jõe mööda laevaga üles kuni Lääniste küalani, siit veel paarikümmend km jalamatka taevaskodadeni. Väsitav.

Tartu-Petseri raudtee ehitusega on taevaskodadesse pääs nüüd üsna hõlpus. Maksad Tartu raudteejaama

piletikassasse edasi-tagasi sõidu pileti eest 1 kroon 15 senti, sõidad hommikul kella 6 ümber välja, umbes 3/4

Mutso taevaskoopa koopad

tunni pärast oled Valgemetsas. Ronid vagunist välja ja laskud alla Ahja jõe äärde, ja silmadki juba esimest taevaskoda, mis ei jää maha Liivi Šveitsist. Liivi Šveitsis ei ole niisugust järsku ega kõrget panka nagu Valgemetsas, pealegi on Valgemetsa taevaskojas 2 koobast. Üks neist on samuti allikaga nagu Mairoosi oma. Kui ettevaatamatult koopasse tormad, oled jalgupidi vees. Nii läbipaistev ja vaikne on selle koopa vesi, seda enam, et koopa suud varjutab murdunud õierikas toomingas. Selle koopa kõrval on teine, kuiv koobas, mille seinas on omakorda koopad, mis meenutavad oma sammastikuga Tartu lähedal asetsevad Aruküla koopa — miniatuuris.

Et need koopakesed kindlasti on veevoolu uhitud, mitte inimeste käetöö, siis jääb Aruküla koobaste tekkeolekust vististi vee tegevuse oletus ainuõigeks.

Mõlema koopa välissein on rikkalikult „tätoveeritud“ mälestusväljenditega.

Kui oled oma esimest huvi koobaste kenadusega rahuldanud ja tõstad silmad taevaskoja laele, siis haarab su tähelepanu haruldane kuusk, mis sõna tõsisel mõttes istub taevaskoja äärel, toetudes ühe jalaga jõekaldasse. Teine jalg näib olevat peidetud taevaskoja katusesambla alla. Arvatavasti on tal seal peidus veel mitu jalg, aga oletada võib, et ka ühestki, jõekaldasse toetatud jalast oleks tal küllalt tormidega heideldes. See jalg on kujunenud tugevaks tüve jätkuks ja kattunud samasuguse koorega nagu tüvigi.

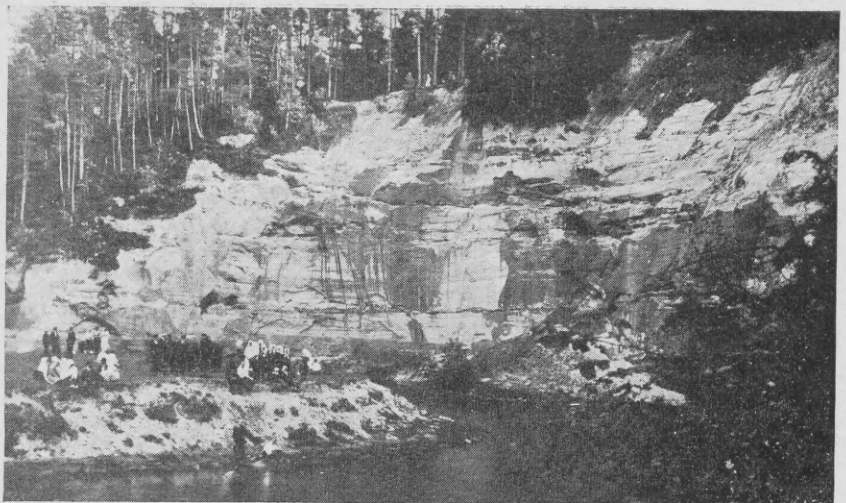
Jõe voolu suunas taevaskoja lae serva silmitsedes takerdub pilk kuusesse, mis on heitnud küljeli piki serva, hoides pead kikkis, nagu uudishimutsedes, kuidas peagu aadamäilikkonnas noorurid kaldal askeldades 6. juuni rahvapeo puhuks piduplatsi korraldavad.

Jõekaldad, eriti parem, on siin erilises lillehtes, nagu üle külvatud kolmevärvilistest kannikestest, mis siin kasvavad haruldase lopsakusega, nii et võta siit ja istuda aeda lillepeenrassesse.

Valgemetsa pansioni juurest avaneb maaliline vaade Mutso taevaskojale ja võluvale peegelduspildile sügavas jõesületuses.

Sellest taevaskojast alla laskudes jõe äärde satud lopsaka haljusega kaetud uhtlammile. Siia on asunud pesitsema jäälinnude ja siniraaga ei käi harvasti suvitajate silmi ahvatlemas.

Kui oled siit vooluga ühes umbes poole kilomeetri maa ära käinud, jõuad Valge taevaskojani. See on õieti mitmevärviline: punast, kollast, sinakat ja ülekaalus valget. Peamiselt ülemine kiht. See on reetlik vesiliiv. Ta veereb ühes vihmaveega jõkke ja kisub kaasa taevaskoja serval kasvavad puud ning põõsad, mis

Vaade suurele taevaskojale

siis risti-rästi röötsakil siin oma olemat jätkavad. Noremad puud on nagu õnnelikumas olukorras: nad on oma juured vajutanud niiskesse jõekaldasse, liiva veereb aeg-ajalt juurtele katteks, ja paistab, et nende eluolu madalas ürgorus ei olegi paha, just vastupidi.

Paljudes kohtades on jõgi palistatud tihedate hallide leppade, haabade ja sarapuudega (nende taga tore aas), nii et õngesportlasel siin midagi teha ei ole, olgu siis et lootsikuga. Seepärast paistab siin õige tublisti ja suuri turbaid elutsevat. Kuid nad on siin väga ettevaatlikud, nii et isegi nii vilunud kalamees nagu Jaan Vahtra ühtegi neist ei osanud välja meelitada. Nähtavasti on forell rumalam, see viis oma naha kuuma tuha sisse.

Forellile on see jõgi otsekui loodud: on kive, kände, karestikke ja sügavamates kohtades savist moodustunud nälvade all on neil julged peidupaigad.

Päev jõuab õhtusse. Tarvis rongi tulekuks kohal olla. Põikad siis läbi jõe embusesse suletud poolsaare ja röömustad, et vaatamata hulgale suvilaile, mille ehituspuid on sellelt poolsaarelt pärit, näib sinne mets inimeste kätest veel purustamata. Inimese mõjust siin annavad tunnis- tust sihid, mille ristidel „tänavate“ nimetused ja iga sihi keskel vankri rööppaar. On märgata väikest dissonantsi ka tagasihoidliku kodukainistuse näol: hekid, alleed.

Kõige enam on kannatada saanud raudteeäärne mets. Siia on rajatud turuplats ja püstitatud sinise „riigivana“ M. Mutso kahekordne häärber, mis ootab linnasaksu ja töötab pak- kude suvitajaile palju mugavusi.

Raske on ennustada, kui kauaks piisab seda ürglooduslikku rikkumatu ilu Valgemetsas. Kuulda on, et asustamine olevat kiiretempoline.

K. Melso

Ringvaade

KIRI TALLINNAST

Pealinn ei saa sel aastal suvepuh- kust enne kui juulis. Juuni kulub pidustusteks, kokkutulekuteks, kon- ventsideks ja päevadeks — kodukainistamiseks. Maalrid on nüüd kõr- ges hinnas. Värvitakse agulis ja vär- vitakse kesklinna — igal pool aina redelid ja pintsleid ning jalakäija ei saa muudu astuda sammu, kui ei si- ruta kaela taeva poole, et sealt kol- last või punast kaela ei lange. Ma- japeremehed aga kiruvad: „Alles aasta paari eest võõpasin fassaadi, aga nüüd on käsk käes ja võõpa jälle. Oleks see sünniks kroonu kululgi.“ Mõni majaperemees on kaval: käsk oli võõbata fassaadi ja ta laseb ka maja esikülje ilusaks teha — kolm

külge jätab aga nii, nagu nad olnud.

Pealinnas ei võõbata ainult fassaadi, vaid esindustänavad saavad uue rüü. Et ka telefonikaablite panijad ja veevärgi gaasivabriku mehed kõ- vasti ametis, siis näeb Tallinn praegu välja nagu piiramisreisukor- ras Madrid.

See võõpamine, ilustamine ja kae- vamine ei piirdu ainult linnaga, vaid ulatub ka Kadrioru ja veel Rus- salkast mööda. Jah, seda vana vaik- set romantilist Kadrioru enam ei ole. Ühes nurgas mörgavad valju- hääldajad grammofonimuusikat ja teises teeb häält filharmoonia. Ometi on pealinn kord nii kaugele jõudnud, et saanud endale ka filharmoonia, hõiskas ajakirjandus, kui Goldschmidt hakkas vehkima, hoolimata kas tak- tid, noodid ja helid orkestris klapi- vad või ei. Jumalale tänu Šnelli tiigi ümbrus ja Tornide väli on veel

ülelinnapealiku valitseda ning seal ei sega isegi linnulaul rahuarmastajat kodanikku (kassid on laulunud juba ammu nahka pannud).

On ju väga kena, kui ühisel jõul ning ühe hooga pealinna fassaad kultuurseks saab, kui kodanikele ei mahu hingesse, miks seda teha ülepeakaela ja miks just nüüd, kui võõrad tulevad. „Kas meile see ilu ei kõlbagi, et nüüd kohe võõraste pärast,“ kuulsin kiruvat kaht üsna lihtsat linnanaist.

Kui kõik läheb selles tempos nagu praegu, üks siis pealinn võtab ka laulupeoks ja teisteks olemisteks pidulikuma välimuse. Kuid kauaks sellest kasu. Tööd tehakse selleks, et ainult tehtud oleks — esimene vihmahoop uhub fassaadi kindlasti jälle kirjuks. Aga elame kord juba ajajärgus, kus kõike tehakse ainult fassaadi pärast või sellepärast, et mujal on nii. Meie ei või ju maha jääda teistest. Ja kord peab olema ning peab ka kuulutama sõna. Kuidas saab teisiti hakkama endise moonaka või mõisaorjaga. Tal endal ei ole ju ilutunnet, eks seda õpetagu nõunikude vägi.

Niisiis on tulemas uued suupäevad. Pealinn peab võtma vastu 18 000 lauljat ja 20 000 kaitseliitlast ning lugematu hulga muid võõraid. Võõrastemajajaljad kiruvad: on neil vaja kõike teha ühe korraga. Nüüd jääb pool rahvast tänavale — meie ei suuda mahutada ametlikegi võõraid. Pärast jaanipäeva on aga ruumi jälle rohkem kui tarvis. Korraldagnad oma konverentse ja päevi kogu suve jooksul, siis oleks kõigil lahe ja meil ka leiba. Näiteks nagu Soomes... Noh, milleks just jälle Soome eeskujuks seada! Eks mõne päeva pärast näe, kuidas elu pealinnas laulupeo ajal kujuneb. Et asi on osalt antud aspirantide ja allohvitseri kä-

ätte, siis just korrapuudust pole karta. Me oleme ju laulja rahvas ja üks lauluga peletame ka kõik laulupeo-eelsed mured.

Võidupühaaegsete pidustuste pärast peame muidugi kõik päkka hoidma. Et me lätlastest mitte maha ei jääks. Nende peod on nädal varem ja lätlased võtavad seega hiigla-laulupeolt uudsuse koore ära.

Laulupeo ja teiste pidude valmistus-hoos pealinna päevakorras teisi pakitsevaid päevaküsimusi ei olegi. Kindral Sootsi maadlemine „Mootoriga“ tekitas küll veidi elevust asjastomastes ringides, kuid kodanikule on ükskõik, kelle bussiga ta sõidab, kui ta ainult verehinda ei võtaks. Kalandusseaduse arutamine parlamendis huvitas ainult linna pühapäeva-õngitsejaid. Kuid needki on arvamisel, et mis ikka sellest seadusest, kui on „pass“ (liitiline kroonuviin) kaasas, siis võid igal pool õnge vette visata. Kuidas see seadus korraga nii tähtsaks sai, kuna ta juba aastaid on olnud päevakorral — ainult sellest ei taheta aru saada. Rohkem huvi tunti Maakrediidseltsile riikliku tagatise andmise vastu. Maakrediidseltsi ajalugu tuntakse majandusringides väga hästi ja sellest ka see huvi. Põhimõtteliselt arutatakse nüüd, et kui riik annab tagatise juba ühele erakapitali ja eraettevõtte rühmale — miks siis ei võiks seda ka teised saada. Ja majaomanikud ongi juba liikvel. Kuid parlamentist meie vist ei kuule, enne kui jälle sügisel.

Vaimse elu alal pole veel pealinnas uudiseid sündinud, kuid neil on oodata. Esiteks on tekkimas juurde veel üks igapäevane ajaleht ja seega ka uus kirjastusühing. Üldse on tundemärke, et Tallinnast hakkab pikkamööda ka kirjastuskeskus kujunema. See on ju ka loomulik — kõik on ju siin nii lähedal: raha ja võim.

Majandusmeeste (mitte majandusteadlaste) ringides kõneldakse kriisi lähenemisohust. Eks see ole vist ainult asjata kartus, sest Eesti tööstus näitab ainult kasvu ja majandusmaht aina laieneb, nagu seletavad asjatundjad. Ehitustegevuses ei ole siiski endist hoogu. Politseihoone ehitusplatsi piirab veel plank ja ka majasid, millega asemele ehitatakse kohtupalee, veel ei lõhuta. Ka Jaani kirik on omal kohal. Eks need ole meile ka baromeetriks. Ja mis muu läheb ühele lihtsale seisuseta kodanikule korda.

NARVA JA TEMA PEALINNA JÕESUHU

Osad on vahetatud. Kolmveerand aastast räägime: Narva ja Narva-Jõesuu, sest kui keegi sõidab siia piiriäärse kanti, siis ainult, et peatuda Narvas, kuna Jõesuhu ei eksi ükski võõras inimene. Ent alates juunist on vahekorrad hoopis teised: kõik ruttav-

ad ummisjalu Narva linnast läbi, hüppavad kohe jaamas bussile ja kihutavad piki Narva jõe kallast suvituslinna — Narva-Jõesuhu. Narva jäävad peatuma ainult üksikud koolide ja välismaalaste ekskursioonid, kuid needki peavad oma kohuseks enne lahkumist käia ka Jõesuus. Kõige hullem on aga, et ka omad kodanikud, põlised narvalased, hindavad Jõesuud suvel kodulinnast palju kõrgemaks ja kui vähegi vaba aega saavad, pühivad linna tolmu jalgelt ja ruttavad peesitama Jõesuu puhtale ja peenele liivale.

Narva on meie oludes suur linn oma üle kahekümne tuhande elanikuga. Ent juunis, juulis ja augustis on ta väljasurnud, on tühi ja tühjusest vastuhelisev kui õõnes kõrvits. Mitte ainult linna väikesed kodanikud ja pürjerid ei igatse igal silmapilgul Jõesuud, vaid ka linna esimesed kodanikud — linnapea Luts ja aselinnaapea Luts — on ehitanud endile residentsid Jõesuhu, kus suvel elavad nende perekonnad ja kuhu raehärrad ruttavad ka ise igal esimesel võimalusel. Narvas liigub koguni jutt sellest, kuidas end. linnapea ja praegune aselinnaapea Luts sai kaugemaajajaks. Olles linnapea Narvas ja suvitaja Narva-Jõesuus pidi ta olema mõlemas kohas. Et siis aga ühendus polnud veel nii kiire ja lihtne nagu nüüd bussidega ja laevaga ja et linnapea vabanes töölt alati siis, kui ei olnud minemas Jõesuu poole ühtki sõidukit, siis linnapea lihtsalt — ujus Narvast Jõesuhu ja tagasi.

Kohustused sunnivad olema Narvas, hing igatseb Jõesuhu — see ei ole mitte üksnes linna esimeste kodanikkude, vaid kogu elanikkonna suvine traagika. Mõelda: suvituskoht on otse külje all, siia voorib inimesi kokku üle riigi, neid tuleb isegi kõigest viiest ilmajaost siia, kuid sina istu ja tolmu Narvas. Aga jõesuulane ise (mõnisada on ka neid) on oma elust üsna tüdinud ja nad ohkavad:

„Oh kui kitsas on elu! Saaks kordki ometi niipalju raha, et võiks sõita kuhugi suvitama. Kas Pärnu või Haapsalu. Siin ole kui ori, teeni päevast päeva teisi, patisaksu.“

See on juba sama jutt, et ega pagaripoiss saia sõõ ega kingsepal ole kunagi terveid saapaid jalas. Kohalikud elanikud harva saavad lõbu tunda Jõesuu suurepärasest liivaplaazist, uhkest männikust, jahedast veest ja teistest lõbudest ja mõnusustest, sest nad kõik on suvel supelvõõraste teenistuses. Suvi on aeg, kus „päriselanikud“ koguvad talveks tagavarasid, rasva nii-öelda. Rääkides aga ükskõik missuguse jõesuulasega, 99 sajast kurdab, et küll vanasti olid toredad ajad ja et nüüd on olukord jäänud nii kitsaks, et mine kas või Kiviõlli põlevkivi kaevama. Ei ole enam rikkaid krahve ega rahapilduvaid vürste, kõik samasugused lihtsad

inimesed kui nemadki. Raha pole neil ka niigi palju, et tingimata korterit üürida. Aga seda oskavad küll nõuda, et majad olgu värskest värvitud ja seestki remonditud, et tubades olgu pehme mööbel ja toit olgu kui tsaaril.

Kitsaste aegadega põhjendavdki paljud majade värske vööba andmata jätmist. Tänavu käis uuestisünni puhastustele kõige enam läbi Jõesuu peatänav — Vabaduse puistee. Siin on üksikute mustade aukudena sisse jäänud ainult mõned üksikud pärijate majad, muidu on tänav terves pikkuses võtnud uue jume. Kõrvaltänavatel on aga üsna napilt uut ja värsket juurde tulnud. Narva linnavalitsus omalt poolt tegi tänavu suvise pealinna ilu tõstmiseks üsna palju: turuplatsile istutati nägus kolmenurgeline hekk, Vabaduse puistee sillutati uuesti, ehitati uus kõlakoda orkestreile jne. jne. Tänavu on selleks ka nagu rohkem kohustustki, sest liideti ju Jõesuu Narvaga ühiseks linnaks. Vast sellepärast ei saa narvalane enam kurjakski, kui talle nokkides öelda, et Narva svine pealinn on Jõesuu. See ju „mede oma liin“, vastatakse.

Jõesuu on aga nagu liblikas: sünnib, elab kirevalt, kärarikkalt, et siis vaikselt ja kiiresti surra. Ning siis algab jälle Narva hegemoonia.

Osto

RAKVERE EHITAB JA KAUNISTAB

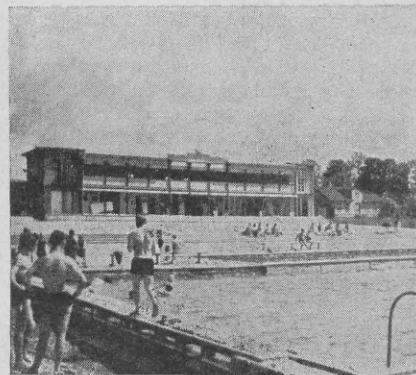
Seisus kohustab, öeldakse. Rakvere kui Virumaa pealinn tunneb oma seisukoha kõrgust kolme teise Viru linna kõrval ja teeb kõik, et püsida valitseval seisukohal täie väarikuse ja õigusega. Elanike arvult Rakvere vaevalt suudab ületada Narvat, kuid nagu riikideperes väikeriikide olemas-

olu õigustuseks tuuakse tugevat omakultuurilist taset, nii Rakvere mängib trumbina välja oma kauniduse, korraldatuse, huvitavuse. Kuna Rakvere oli aga fassaadilt meie mahajäänud linnu, valmistab nimetatud omadusteni jõudmine küllalt muret ja majanduslikku pingutust.

Rakvere tänavuseks trumbiks on ujula ja selle juurde valminud „rannahoone“. Hooaeg avati ametlikult alles 11. juunil, kuid juba enne seda oli läbikäik Rakvere „meres“ 200 kuni 300 inimest päevas. Kogemused näitavad, et praegune 50 meetri pikkune bassein on Rakvere tarbeks väike ja juba tuleval suvel pikendatakse basseini 100-le meetrile. Siis on Rakverel juba eeskujulikumaid basseine kogu Eestis ning siia võib kujuneda veel veespordi-võistluste keskus. Basseini ehitati madalale, seni kasutatult seisnud maa-alale ning rahvas on naljatades rannahoones asuva kohviku ristunud juba „konnakohvikuks“.

Teise suure trumbina mängitakse tänavu välja teatrimaja valmishitamine. Ligi kümme aastat on teatrimaja müürid seisnud Vallimäe jalal ning vahepeal oldi juba kaotatud lootus maja valmishitamiseks. Nüüd on aga ministeeriumi poolt kinnitatud „tuihotelli“ ülevõtmine linna valdusse ja kui need read jõuavad lugeja ette, siis arvatavasti kihab müüridel juba elav ehitustegevus. Riik andis tänavu toetuseks 50 000 kr., tuleval aastal saab teist sama palju. Linn teeb omalt poolt laenu juurde ja tänavu sügiseks tahetakse maja viia tingimata nii kaugele, et siin saab pidada juba teatrietendusi.

Sügiseks peab valmima ka uus, nägus ja hiigelsuur gümnaasiumihoone. Kuna ehitusega alustati juba

Rakvere moodne ujula

läinud aastal, siis ei kiirustata nüüd eriti, vaid pannakse enam rõhku korralikule ja tublicle tööle. Praegu on hoone juures lõpetamisel välised krohvimistööd ja sisemised põrandate asetamised, akende-uste valmistamised jne. Gümnaasiumihoone järele oli linnas suur tarvidus, sest praegused ruumid kõlbaksid küll vahest kõigeeks muuks, kuid mitte haridustemplikks, kus iga päev käib koos üle 400 noore.

Kevadel algas töö Rakvere piiritusepuhastuse vabrikus. Hoone on viiekordne ja seega kõrgeim ehitus Rakveres. Keskmise kõrge osa juures on veel kolmele poole suunduvad pikad tiibehitised. Vabrik valmistab ka absoluut-alkoholi, mida ei suuda produtseerida ükski teine Eesti piiritusvabrik. Vabrik on oma sisseadeilt moodsamaid kogu Baltimail, nagu seda olid sunnitud tõendama ka Läti piiritusmonopoli tegelased, kes juuni algul viibisid oma ekskursiooniga Rakveres. Piiritusvabriku kaudu rikastus Rakvere uue avaliku ajanäitajaga, sest vabriku keskmises torniosas on ajanäitaja.

Niipalju uutest suurtest ehitustest. Kuid ehitustegevuse kõrval on rõhku pandud ka linna üldilme tõstmisele. Rakvere on muutunud ühe aastaga kujudelinnaks, sest siin on juba püstitatud sambad Vabadussõjas langenud sangareile, Viru laulikule dr. Fr. R. Kreutzwaldile ja Juhan Kunderile, kuna tänavu surnud kirjaniku Jakob Liivi samba püstitamiseks kestavad pidevad ettevalmistustööd.

Kreutzwaldi sammas asub Vallimäe jalal, Kunderi oma Pika, Tammi ja Kunderi tänava ristumiskohal. Kõikide sammaste ümbrust on kaunistatud ja korrastatud, kuid kõige kaunimaks on kujunenud Vabadussõja samba ümbrus. Sammas ise asub väga õnnestunult kõrgema künka otsas ja mitmeaastase töö viljana ümbritseb sammast noor, kasvav, kuid juba nüüd kaunis vabaduspark. Kuna vabadussamba ümbrus on planeeritud õige laiaulatuslikult, kujuneb siia, linnasüdamesse, Rakvere kaunim parklinnaosa.

Elu Narva-Jõesuu rannaliival

Hinto contax-foto

Kuid ka mujal on korrastatud ja kaunistatud. Nii Roosi tänaval, Tööstuse ja Härma tänavatel jm. on istutatud puiesteid, Kukeküla linnaosas on pooleli kanalisatsiooni ehitamine, Vallimäele antakse treppide ja puude näol uus ilme jne.

Kui vaadelda viimaste aastate ja praegust töösuunda Rakveres, siis saab mõistetakse ühe külalise ütlus: teie ehitate siia ju eeskujulikku ja mõnusat supellinna!

O. T.

PÄIKESELINN PÄRNU

Nüüd on ta juba veres — see imeline rahutuksegev palavik, mis haarab kõiki põlispärnakaid, kui päike on mere jälle sillerdama pannud. Kui see väga tihti sünnib alles pärast jaanipäeva, siis tänavu puistasid juba juuni esimesed päevad ranna ja supelpargi südasuvist hõngu täis. Ja siis lõigi pärnakate veres jälle lõkkele see igasvine palavik. Igaüks, olgu ta noor või vana, pidas oma pühaks kohuseks vähemalt kordki rannas ja supelpargis ära käia, et oma ihusilmaga järele vaadata, mis linnaisad algavaks suvitushooajaks uut välja mõelnud nii oodatavate võõraste kui omade supel- ja suvitusrõõmude tõstmiseks.

Egas suvesse rühkiv Pärnu lehvita oma rahutuksegevat uima ainult oma kodanike hulgas, — ta teeb seda palju kaugemalgi. Kindlasti hakkavad kõik need tuhanded, kes kordki on suvises Pärnus käinud, tundma kevadel arusaamatut igatsust ja seletamatut rahutust.

Õunapuudelt polnud õied veel pudenema suutnud hakata ega kastanid jaksanud süüdata oma õieküünlaid, kui tänavu esimesed külalised olid

Pärnu rand päikesepaistes

Hinto contax-foto

juba kohal. Juba nelipühade ajal oli supelrajoonil päris südasvine ilme.

Milles seisab küll Pärnu võlu, mis päästmatult köidab enese külge kõik, kes kordki on sattunud tema mõju alla?

Enne kõike see on päikese ja avaruste võlu, looduse ja inimkäte koostöö ilu. Siin on kõike, mida osatakse soovida — vaikkeid puiesteid, sametpehmeid muruväljakuid, ornamenteid lillepeenraid, mõõtmatu rannaliiva ja ahvatlevat vett. Õieti on raske kirjeldada, mida suvine Pärnu pakub. Seda peab igaüks ise oma silmadega nägema, kõrvadega kuulma ja ninaga tundma.

Tõsi, — Pärnusi ei paista päike lakkamatult suve läbi ega paita alati sametuuled. Juhtub siingi vihmaseid päevi ja tormituuli. Ent Pärnu oskab ka niisugustel päevadel jääda sama võluvaks kui oma ilusatel päevadel: ühe vihmase päeva tasub kuhjaga kaskedeallee pärastvihmane raske aroom ja tormisel päeval on suurim nauding jälgida vahuste lainete vihast söösti vastu muulikke.

Kõik omandab Pärnus erilise võlu. Pärnu ei ole üksikute ilusate piltide kogu — ei, Pärnu on ületamatu kompositsioon päikesest ja loodusest, on hümn päikesele, loodusele ja inimesele!

J. Kangur

Tartu teatrite 1937/38. a. viimane poolhooaeg

Tartu teatripublikul oli kevadepoolisel hooajal võimalus näha ühtteist uuslavastust. Nendest üheksa „Vanemuises“ ja kaks „Tartu Töölisteatris“.

Selline arv lavastusi poolhooajal pole väikene. Arvestades tõsiasja, et kiirustamine kunstis ei anna võimalusi põhjalikumaks süvenemiseks, tuleb nii mõnigi kunstiline puudujääk „Vanemuise“ teatris panna ruttamise arvele. Seepärast võiks teater kas või mõne üksikugi näidendi võtta pikemaajalisele ettevalmistusele ja püüda sellest välja koorida kõik ta väärtused ning kunstiline edu ja küpsus oleksid kindlasti saavutatud.

Vaadeldes lähemalt „Vanemuise“ kevadpoolse perioodi repertuaari, leiame selles kaks muusika- ja seitse sõnalavastust. Nende hulgas ainult üks eesti autori teos ning seegi (Luts-Särevi „Kevade“) on dramatisering.

Esimese lavastusena peale jõule mängis „Vanemuine“ Lätis klassiliseks saanud R. Blaumanni rahvatükki „Rätsepap Sillamatsil“. „Vanemuise“ lavastuse järgi otsustades ei saa me täit muljet sellest tükist, kuna teater oli püüdnud teda muuta mitmeti eestipäraseks. Ei oleks aga siiski maksnud laule ja muusikat, mis väga hästi võivad „rahvusvahelised“ olla, hakata asendama meie oma (küsitav kas just parema) muusikaga. Ka

koori asetamine orkestriruumi ei tundunud tarvilikuna. Näitlejad selles lavastuses tegid oma töö üldiselt hästi.

Teine lavastus, D. v. Kosztolányi „Anna Edesi“ ei rahuldanud just autoripoolsete puuduste tõttu. Liiga melodraamiliselt ning kunstlikult on see näidend kokku kirjutatud. Mängimise, keskpäraste osadetiitmise võimalust selles näidendis antakse õige mitmele näitlejale, kuid eriti mõjuvaid ja selgepiirilist loodud karaktereid siin ei ole. Näitlejad mängisid teda siiski rahuldava ühtlusega. Lavastuselisel (lavast. K. Aluoja) oli „Anna Edesi“ lavastus üks paremini ja leidlikumalt lavastatud näidend sellel hooaja poolel.

Luts-Särevi „Kevade“ ettekannet võime pidada rahuldavaks. O. Lutsu inimesed on elulised ja selgepiirilised, nende iseärasust on autor osanud näha lihtsa südamlikkusega. „Vanemuise“ lavastaja oli karikatuurist ja ülemängimise meelitavaist hädaohtudest püüdnud võimalikult hoiduda, mis tõi asjale palju kasu. Pea-rõhk langeb selles lavastuses just näitlejate mängule, kuna sündmustik on tühine. Kui arvestada, et Tootsi kuhu loomine ei ole kellelgi laitmatult hästi õnnestunud, siis võime „Vanemuise“ Tootsiga (A. Mering) jääda üsna rahule. Oleks siiski kasuks olnud, kui näitleja oleks rohkem eelistanud poisinõlgilist-täismehelikust

vanamehelik-tolalikkusele. V. Kurg Tõnissoni tänuväärse osa tõlgendusel tabas küll tarviliku rahu ja „pikatoimelisuse“, kuid jäi seejuures pinnaliselt monotoonseks. Kiire raske osa E. Aumere käsitus jäi süvenematuks ja väljatöötamatuks. Sobivalt hea oli V. Tulease Kuslapina.

Nõrgemaks etenduseks poolhooajal jäi D. Smithi komöödia „Esimene kevadpäev“. See mitmepildiline näidend on valmis kirjutatud ei millestki, koosnedes tühistest ja tähtsusetuist askeldustest. Ei tahaks uskuda, et teater poleks leidnud küpsemat näidendit inglise tänapäeva näitekirjandusest. Ka näitlejad ei suutnud siin palju ära teha tüki repertuaarivõtmise õigustamiseks.

Õpperühma töötulemuste demonstreerimiseks etendati G. Zapolska „Moraalne proua“. Kuigi selles ei saavutatud (on arvatud teise koosseisu ettekannet) suurt mõjuvõimsust ega suudetud viia tõsisemale kaasaalamisele, läks siiski ettekanne üldiselt laudusalt ning noorte lavaõpilaste „kohuste täitmisega“ võis rahule jääda.

Teine, peamiselt nooremate näitlejate koosseisuga lavastatud J. Kallaku lastenäidend „Sooviõrnumus“ oli noorele teatripublikule kohane ettekandeõhtu.

Muusikalavastustest esimene, Lehari operett „Giuditta“ oli kõigiti korrektne lavastus. Näitlejaist seisis oma ülesande kõrgusel ja näitasid head mängu õige mitu (Elsa Maasik, I. Suvero, A. Mering ja R. Alari). Tantsud olid head.

Gounod' ooper „Faust“ käis aga teatril mitmeti üle jõu. Tundus, et „Vanemuisel“ olemasolevate jõududega on küll opereti lavastamiseks tarvilikku jaksu, kuid ooperini, kus nõutav mitu esmaklassilist jõudu, ta siiski ei küüni.

„Vanemuise“ parimaks sõnalavastuseks sai M. Zivarti draama „Mülkaso“. See on pingeliselt ja psühholoogilise tõsidusega kirjutatud draama, ainult kolme tegelasega. Näitlejailt nõuab see elamusrikast ja süvenenud mängu. „Vanemuise“ kolmik saigi sellega peagu hästi hakkama ning A. Randviir näitas siin kõrgeklassilist ja meeldejäätavat mängu. Teised kaks näitlejat H. Aren ja E. Aumere olid üldiselt rahuldavad, kuid A. Randviiru mängutaseme kõrval jäid nad tugevasti varju.

Kokkuvõttes „Vanemuise“ teatri 1937/38. a. II poolhooaeg oli vähem õnnestunud kui I poolaasta. Repertuaarivalik oli kahvatu, mistõttu ka mänguliselt ei saavutatud suuremaid võite. — Saksa teatri saalil on hea akustika, aga ometi on kuuldavus mõnel etendusel väga halb. Näitlejad peaksid pöörama tõsisemat tähelepanu oma diktsioonile.

Tartu Töölisteater

Need, kes arvavad, et Tartus ei ole ruumi kahele teatritele, eksivad kindlasti. Tartus on söödisolevat teatripublikut küllalt. Tuleb teda ainult üles otsida. Ning „Tartu Töölisteatri“ külastajad ongi peamiselt sellest rahvast, kes varem peagu üldse „Vanemuises“ ei käinud. Nagu arvud näitavad, hakkas Tallinnas teatrikülastajate arv kasvama just siis, kui sai teoks „Tallinna Töölisteater“. Ning publikut on seal seni jätkunud kõigile kolmele teatritele küllaldaselt. Sama võime juba nüüd märgata ka Tartus. Möödunud hooajal, mil Tartus tegutses ka „Töölisteater“, tõusis tunduvalt publiku arv ka „Vanemuises“. See ei ole ju küll otsekohe „Töölisteatri“ teene, kuid selles on siiski oma kaudne põhjus, mis rahva huvi teeb teatri vastu elavamaks ning teatrite tööd intensiivsemaks.

„Tartu Töölisteater“ on nimetatud hooaja poolel andnud vähe esietendusi. Kaks lavastust poolaastas polnud vist teatri esialgne kavatsus. Kuid selle asemel on teater oma sisemises organiseerimistöös võtnud kindlama kuju.

Parimaks lavastuseks kujunes A. H. Tammsaare „Tõde ja õigus“ I osa dramatiseering „Vargamäe“. Etenduse parimaks ning kandvamaks kujuks oli siin B. Mikkal Andrese osas. Siin oli tugevasti sisseelamist ja head usutavust. Ka E. Verme (Pearu), E. Kaidu (Mari) ning H. Maikla (saunanaine) suutsid oma osad esitada hea ilmekusega.

Teine lavastus, A. Korneitšuki „Platon Kretšet“ ei saavutanud just sellist mõju, kuid rahuldav oli ta siiski. Meeldejäätavalt esinesid siin S. Kuik, A. Torop, M. Reino, E. Kaidu, H. Maikla ja E. Vedler.

Teatril oleks tulnud hooaja jooksul panna suuremat rõhku lava tehnilise külje korrektsusele. Mõitel etendusel tuli ilmsiks lohakusi tehnilistes pisiasjades.

V. Austa

Ühest meie imelapsest

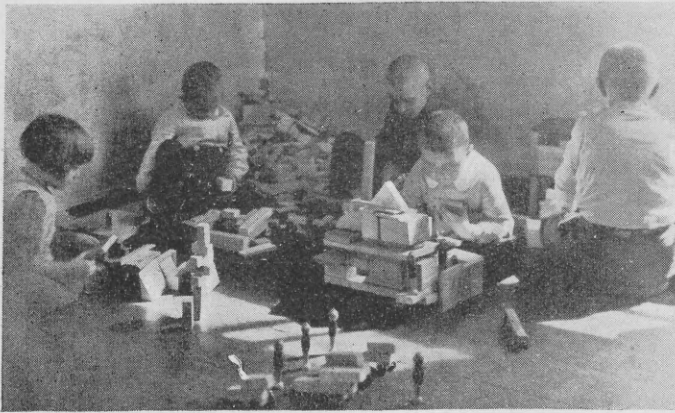
oma andekaid kodanikke kõrgele kultuurilisele tasemele, mis lubab nende võimeid tutvustada kaugel väljaspool oma kodumaad. Tänu võlgnele Valgas elutsevale 15-aastasele Heljo Sepale, kes s. a. maikuus võitis Londonis Briti Nõukogult väljaantava muusikalise auhinna. Auhind on suurim, mis üldse maailmas sel alal välja on pandud, umbes 20 000 kr. Selle suurus ütleb, et võitja peab olema väljapaistvate annetega. Võistluse pinevust suurendas asjaolu, et kõik teised 11 maad esindavad kandidaadid olid kõrgete võimetega. Seda suurem au langeb aga meie maa esindajale, kes juba alates esimestest helidest suutis kõita nõudlikku žüriid. Ilusale, selgele tehnikale lisandus Heljo Sepa juures haruldane musikaalsus, suur improvisatsioonivõime ja hiilgav mäng. Kõik

Tänu ühele noorele tütarlapsele oleme suutnud näidata maailmale, et ka väikeriigid on võimelised tõstma

see suutis paeluda, veenda ja võita. Kaks päeva pingutavat eksamivõistlust ning meie noor tagasihoidlik õpilane oli Londoni seltskonna jutuaineks, Inglise ja teiste maade suurimate lehtede kõmukuks, vastuvõtude huviobjektiks. Langes ka nii mõni kompliment Eestile ning meie maa pedagoogidele, kes suudavad viia oma õpilasi nii kõrge tasemeni. Siinjuures langeb kompliment muidugi pr. Anna Elleri, tuntud helilooja Heino Elleri abikaasale.

Heljo Sepa pingerikastele, kuid hiilgavatele päevadele Londonis järgnes edu Pariisis, kuhu ta siirdus koos oma õpetajaga. Seal andis ta Eesti Saatkonnas kontserdi koos Pariisis õppetstarbel viibiva viiulikunstniku Evald Turganiga.

Kuid see on vaid algus. Sügisel katvateb noor kunstnik esineda Tallinnas ja Tartus iseseisva kontserdiga, et siis kohe siirduda tagasi Inglismaale, kus temale on avanenud otse muinasjutulised võimalused oma annete arendamiseks, ning ühtlasi Eesti nime vääriliseks tutvustamiseks.

Lapsed
päevakodus
mängimas

Külastades Viljandi Naisseltsi lastepäevakodu

Viljandi Naisselts on tänavu oma ammuigatsetud kavatsuse laste päevakodu asutamise täide viinud. Ei saa kiidelda, et see asutamine kerge oli, sest parajasti samal ajal ja samas rajoonis tekkis kavatsus viinapoe avamiseks. Oli selge, et need kaks asutist ühte ei sobinud, tuli võitlust pidada, mis lõppes teatavasti laste päevakodu kasuks. Ja nüüd on vist kõik rahul, et päevakodu on just selles rajoonis (Kantre külas) olemas, kus lastel kodus puudub järelevalve, kuna vanemad on kogu päeva tööl.

Lastekodus käib praegu ligi 60 last, igapäev neist oma leivakott kaasas, sest ülalpidajal pole ainelist võimalust oma rohkearvulist peret toit-

lustada, ka tekitaks tasuta söögi andmine tormijooksu lastekodule. Juba praegu on ruumid võrdlemisi kitsad, nii et kasvatajale määratud tuba on samuti laste käsutuses.

Külastasin lastekodu lühikest aega peale avamist, ka siis oli seal juba 40 last, nende ilme oli rõõmus ja terve, suurem osa oli juba vormiriietuses — helesinises kitlis. Laste suursele vastavade toolikesed ja lauakesed, paar ilusat pilti seintel, lumivalged kerged eesriided — kõik lihtne, puhas ja meeldiv. Lapsed tundusid juba ühise perena. Lastekodu juhatajaga vesteldes selgub, et ta oskab leida tee iga lapse südame juurde ja sealt edasi arendada kasvatust mitte

ainult käskude ja keeldude, vaid lapses eneses peituvat õigluse instinkti kaudu.

On palju vaieldud selle üle, kas maksab last, kes pärit viletsast ümbrusest, harjutada parema olukorraga, kas ei teki seeläbi temas põlgus lähema ümbruse vastu, kus ta olude sunnil peab veetma oma elu. Siiski on mõjule pääsemas seisukoht, et ka ajutine viibimine normaalsetes oludes, tundes olulist armastust ja hoolt, on lapsele kasulik, mis arendab teda vaimselt ja tervislikult ning sel viisil valmistab ka vastu panema allakiskuvale ümbrusele.

Palju vaeva, muret ja hoolt on Naisseltsil uue asutise ülalpidamisega, osa kulusid kannab linnavalitsus, andes abi korteri, kütte ja valgustuse näol, kuid rahaliste väljaminekute kattets peab Naisselts ise hankima sissetulekuid. Kui olud lubavad, siis tahetakse ruumide kasutamist õhtu- ja ööajaks laiendada noortele, kellel pole võimalik kodus rahulikult töötada soojas ja valgusruumis. Seni on meil üldiselt vähe tähelepanu pööratud noortele, kes on algkoolist küll lahkunud, kuid veel liiga noored, et kutsetööle astuda, isegi nii suures linnas kui Tartus pole ei lugemissaali ega muud noorte kogunemisaega, kus nad võiksid olla. Seepärast olgu iga algatus sel alal tervitatud ja loodame, et Viljandi Naisselts oma uue kavatsuse sama hästi teostab kui lastepäevakodu avamist.

V. Poska-Grünthal

Häid raamatuid

Kevadise poolhooaja kirjandusturule ilmus rohkesti väärtuslikke raamatuid. Uudset tuult toovad mitmed vanad autorid. Nähakse küsimusi, mille „eluläheduses“ kellelgi enam kahtlust ei või tulla, mis aga ometi ei ole tulnud teoste eneste kirjanduslikule väärtusele kahjuks. Mõtteline pingeline ja ideeline otsimine näib viimasel ajal (ajaloolise žanri kõrval) rõõmustavalt pead tõstvat. Ning seda tervitavad kõik need lugejad, kes kirjandusest ei otsi ainult ajaviidet.

On kirjanikke, kes möödunud hooaja toodangus andsid oma loomingu paremate hulka kuuluvaid teoseid. Nende seas on eriti märkimisväärne Richard Rohu uus romaan „Elutee“.

See on raamat, milles Roht mitmeti teist rada sammutab oma senisest loomingust. Jälgides ühe inimese eluteed ning võttes selleks huvialuseks tõusik-ärimees Samuel Tohverit teeb ta seda erilise läbinägelikkuse ja soojusega, mida seni ei ole kohatud eesti kirjanduses. Nimelt just tõusiku tüüpi suhtes, keda seni on aina mõnitatud, keda Roht aga püüab mõista ja jälle inimeseks teha. See õnnestubki tal üllatavalt hästi, kusjuures Rohu stiil on lihtne — realistlik, kohati liigagi naiivne. Näeme Samuel Tohverit algamas oma eluteed vaese lesknaise popsihüüdis, näeme ta emagi surevat voki kõrval, ning väikest Sannat (Samueli) jätkavat oma elu läbi peksu ja kannatuste, läbi ülekohtu ja viletsuse, milles ta kogeb, et ainuüksi raha võib talle pakkuda paremat äraelamist selles maailmas. Raha saab ka nii ta elu sihiks. Samuel algab räbalasetuna, jätkab kõrtsimehe ja viljaostjana, kuni jõuab välja rikka suuräri-mehe seisuseni Tartus. Kuid ta jääbki selle rahaahnuse

ja ihnuse vangi, mille needus hävitab ta perekonna, kaotab ta sugulased ja ei lase sõprugi tekkida.

Roht on siin avastanud tükikese meie ühiskonda, läbi näinud visa eesti mehe võitlust mõisa teovaimu urkast moodsa ja vaba elu teele. Kui aga sellel teel Samuel Tohveril paljugi jääb puudu õigest inimesest, siis oskab Roht just seda valusat osa meisterlikult käsitada: mitte mõnitada ega halvustada, vaid näha siin suurt traagikat, mille tumedad mineviku varjud heidavad muidu nii tubli popsipoisi eluteele. Kui palju ei ole sääraselt traagikat meid ümbritsevas elus!

Igatahes tubli ja ununematu raamat.

Jakob Liivi „Mälestusi lühijuttudes“ on ta mälestuste teine ning viimne osa. See on (nagu esimenegi osa „Elu ja mälestusi“) kirjutatud suure osavuse ja lihtsusega, milles tõestisündinud lookesi ja juhtumisi kantakse ette väikenovelli ja jutustuse ilukirjanduslikus kuues. Siin avaldub jälle Jakob Liivi suur elutarkus, vaimne erkus ja kodune ning südamluk juustusviis. Talvel surnud Jakob Liiv oli üks väga vähe-seid mehi, kelle elutee ulatus ärkamisajast tänapäevani. Seetõttu on ta mälestused eriti huvitavad, mis teises osas küll on enam pikemate episoodide ja mälestuspiltide laadi, mitte elusündmuste kronoloogiline kirjapanek.

Jakob Liivi mälestused kuuluvad meie memuaarikirjanduse paremiku.

Praegu ajalehtede lehekülgi pikalt täitva Hiina kohta ilmus kaks raamatut. G. Bienstocki „Hiina ja Jaapan“ annab lühida ülevaate Vaikse ookeani probleemidest minevikus ja tänapäeval, iseloomustades oma kokkuvõtet Theodore Roosevelt'i kuulsal lausega: „Ajajalgu algas Vahemere eposhiga, jätkus Atlandi rääjürgus ja astub praegu Vaikse ookeani eposhi.“ Raa-

EESTI RAHVALEKSIKON

kui parim käsiraamat vastab igale Teie küsimusele.

EESTI RAHVALEKSIKON

on üldine teaduste sõnaraamat, täielikem rahvaentsüklopeedia, täites ka biograafilise leksikoni, võõrsõnade sõnastiku ja õigekeelsuse sõnaraamatu ülesandeid.

EESTI RAHVALEKSIKONI

püüdeks on esitada laiemale haritlaskonnale ning kultuurihuvilistele ringkondadele kõike vajalikku ühes ning ainukeses teoses, olles seega kõige praktilisemaks teatmeteoseks neile, kellele mitme käsiraamatu omandamine teeb raskusi.

EESTI RAHVALEKSIKON

sisaldab umbes 30.000 sõnaseletust üle 1000 leheküljel, rohketel joonistel, piltidel, pilditahvlite ja kaartidega. Ilmub vihkude kaupa 10 vihus, iga vihk vähemalt 100 lehekülge.

EESTI RAHVALEKSIKON

on oma suure materjalihulga, täpse, selge ja lihtsa käsitlusviisi poolest ületamatu.

TUTVUGE EESTI RAHVALEKSIKONI

ilmunud vihkudega ja Teie tellite selle teose kohe.

EESTI RAHVALEKSIKON

maksab ette tellides kohemaksetavas rahas kr. 9.—, osade viisi iga vihu ilmumisel kr. 1.50, kokku 10 vihu eest kr. 15.— Seni ilmunud I, II ja III vihk.

O.Ü. „NOOR-EESTI KIRJASTUS“ TARTUS, GUSTAV-ADOLFI 8, TEL. 2-66
Posti jooksev arve 22-32

mat on oma selge ja ülevaatliku ilme poolest parimaks abinõuks praeguste sündmuste mõistmisel.

Huvitav aga, et teise raamatu „Hiina ja hiinlane“ autoriks on A. H. Tammsaare. Suure hulga loetud kirjanduse põhjal püüab Tammsaare tungida hiinlase mõttemaailma, leides seal palju huvitavat võrrelda eurooplastega ja tänapäeva sündmustega. Tammsaare näitab, kuidas „Hiina valitsus on ajaloo kestel loetlematu kordi langenud, aga rahvas elab, nagu poleks midagi sündinud“ (lk. 12). Tema Hiina käsitlus on sedavõrd aktuaalsete joontega, pisut „kuningal-on-külmlik“, et seda võidakse lugeda suurima huviga. Hiinas on juba kõik olnud. Seal on ammu enne meid tuntud paljusid leiutisi, koguni allveelaevu, ehitatud totaaliirikordi, tapetud sadade miljonite viisi inimesi. „Riigi tähtsaimaks olluseks on rahvas, tühisemaks — vürst. Kui see ei kõlba, peab rahvas ta kõrvaldama ja tema asemele kohasema isiku panema. Seda õpetust pidasid jaapanlased nii hädaohlikuks, et panid ta keelu alla, aga hiinlastele sobis ta, sest nemad on ikka arvamisel olnud, et vürstid ja nende dünastiad tõusevad ja kaovad, aga rahvas jääb. Milleks pidada siis nii hirmus tähtsaks seda, mis kaob, ja tõrjuda kõrvale igavene — rahvas!“ (lk. 49).

„Hiina ja hiinlane“ on jälle üks eht-tammsaarelik raamat, mida peab hoolega, mõteldes ja järele kaaludes lugema.

ÕILIS KOLMIK

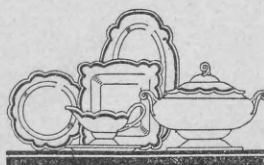
„Noor-Eesti“ albumis „Künnipäev“ 1938. a. toob K. A. Hindrey ära J. Leppiku kirja endisele Pariisi saadikule K. Pustale, mis dateeritud 2. II 38. Selles kirjas kahtleb J. Leppik, kas tema on üldse kirjutanud 19. VIII 21. a. K. Pustale sellest, et A. Didol oli halb olla Pariisi hinnata haigemajas. Ma pean otsekohe kinnitama, et see on päris imestustäratav viis vaielda dokumentaalsete arhiivandmete vastu.

Juba minu sõnavõtus „Ajalugu ja ajalooline romaan“, mis ilmus „Tänapäevas“ nr. 11 — 1937. a., näitasin mina, kui hädaohlik on ajaloolisi küsimusi käsitada ajaloolise romaani vaatekohalt. Ma tõin seal ka tsiitaadi Välisministeeriumi arhiivis leiduvast J. Leppiku kirjast 19. VIII 21. a. K. Pustale, milles seesama J. Leppik väitis, et A. Didol „on halb olla hinnata haigemajas“. Uskumatu-Toomana võib saadik J. Leppik igal ajal kontrollida, kui ta suvatseb, omaenese käsikirja.

„Künnipäev“ avaldatud päris põhjendamatud sententsid kui ka täiesti alusetu väited ja kogu vaidluse peapealepöördud sisu iseloomustab kõige selgemalt, milleliste „romantiliste“ võtetega tahetakse käända ja vända ajalugu ja arhiivirahus puhkavaid tõsikirjeldusi. Aga siin ei ole imestada kõige vähematki — see on päris loomulik vili vaidlusest, kus ajalugu tahetakse võtta ajaloolise või koguni eelajaloolise romaani õilsalt vaatekohalt.

M. Päss

„Majatarbed — Mirvitspojad“

Suurimas valikus

majatarbeid

lauanõusid

serviise

kinkeasju jne.

A/S. „D. MIRVITS & POJAD“

TALLINN, V. Karja 7, telef. 483-62
TARTU, Raekoja 6, telef. 3-83

Laulurahvale

Naudingsuitsud

Ahto

Tuрист

Idamaa Kuld

ETK veinid ja kohvid

ETK tooted on väärilised tõusvale rahvale!

ÜHISPANK

Tartu Eesti Laenu- ja Hoiu-Ühisus

ESIMENE EESTI ÜHISPANK

ASUT. 1902. A.

TARTUS, SUURTURG 14, OMAS MAJAS. TELEF. NR. 700 JA 177.

Aktiva	Arvete seis 31. mail 1938. a.	Passiva	
Kassa ja hoiuarved	423.215.21	Osa- ja tagav. kapitalid	283.540.25
Väärtpaberid ja väärtused	326.809.85	Amortisatsioonikapital	99.328.31
Diskont. vekslid ja laenud	2.883.068.25	Hoiusummad	3.682.449.84
Korrespondendid	12.236.33	Võlad teist. kred. asutistes	61.531.02
Garantii deebitorid	11.083.11	Korrespondendid	6.475.90
Vallasvara	41.316.85	Väljaantud garantiid	11.083.11
Kinnisvarad	161.346.46	Tulud	118.719.65
Kulud	35.507.29	Muud passivad	115.138.73
Muud aktivad	483.683.46		
	<u>kr. 4.378.266.81</u>		<u>kr. 4.378.266.81</u>

Võtab raha hoiule ja maksab ajakohast intressi. Annab laene hüpoteekide, väärtpaberite ja käemeeste kindlustusel. Garantii Riigi hangete, töölepete, ostude ja muude tehingute kindlustuseks. Saadab raha igasse kodumaa linna ja alevisse. Vahetalitus riiklikkude laenude saamisel põllumeestele. Sissenõudmine vekslite ja muude dokumentide järele. Moodne varakamber, seifid.
Pank on avatud kella 9—2. Suvekuudel laupäeviti kella 9—12.

JUHATUS.

Ar 938B
Jaanipäev
KATUKOOL

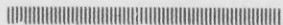
Ar 938B
Jaanipäev

Ü K EESTI RAHVAPANK

Toimetab
kõiki pangaoperatsioone
nii liikmetega kui ka
võõrastega.

Ostab ja ü
välisraha ja igasuguseid
kindlaprotsendilisi väärt-
pabereid.

TALLINNAS, S. KARJA NR. 19, TELEF. 425-55.

KÜLASTAGE NÄITUST!

RUTAKE ÜLESANDMISEGA!

TARTU NÄITUS
PEETAKSE 27.-30. AUGUSTINI 1938. A.

LAHEMAID TEATEID SAAB NÄITUSE
BÜROOST: TARTU, NÄITUSE 31.
TEL. 1-01.

Hind 35 senti